

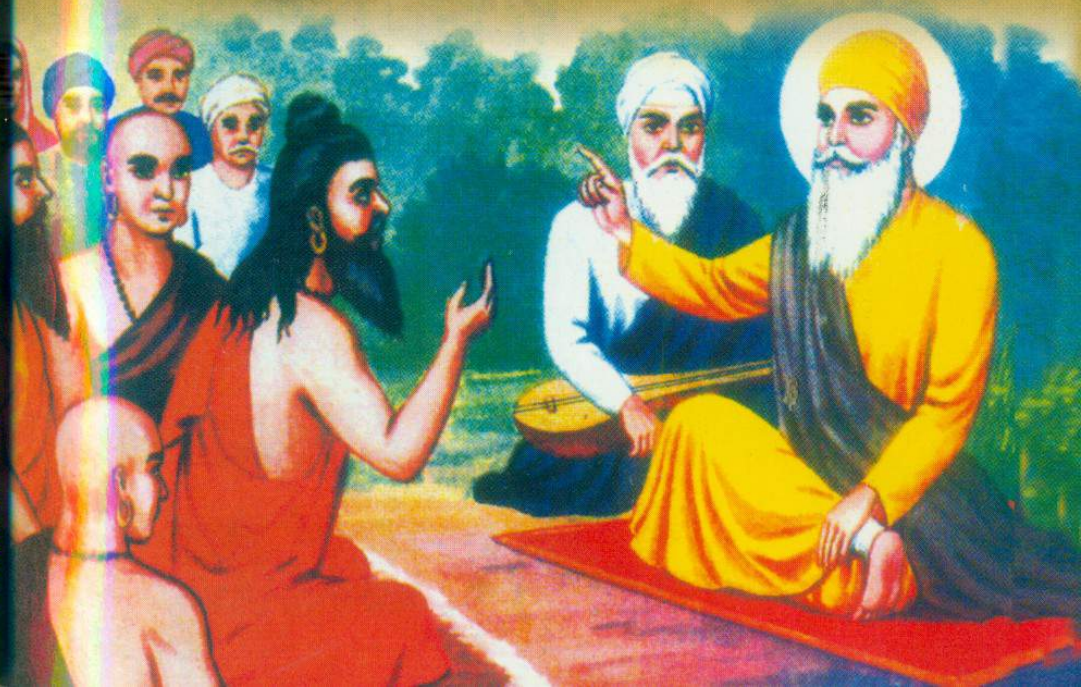
श्री गुरुग्रंथसाहिब मधील गुरुनानकांची वाणी

ओ अंकार आणि मधगोसटि

भावानुवाद

नायक लिमये

रासिंह गोरोवाडा

(डावीकडून) सेवापंथी भाई काहनसिंघजी, भाई केवलसिंघजी, सरदार हरिमहिंदरसिंघजी (अध्यक्ष), स. तारसिंघ गोरोवाडा, स. चरणजीतसिंघ (सचिव), स. रणबीरसिंघ दुग्गल, 'जपुजीसाहिब' मराठी भावानुवाद या पुस्तकाचे गुरुद्वारा गुरुनानक दरबार पुणे (कॅम्प) येथे प्रकाशित करित असतांना.

ओअंकार सार

प्रभू परमात्मा ओंकार स्वरुप आहे.
ओंकारापासून ब्रह्माची उत्पत्ती झाली.
ओंकारापासून सृष्टीची निर्मिती झाली.
युगांची निर्मिती झाली. वेदांची निर्मिती झाली.
ओंकारापासून शब्द ब्रह्म निर्माण झाले.
अनेक साधक ओंकाराच्या सहाय्याने
भवसागर तरुन गेले.
ओम हे त्रिभुवनाचे, सा-या चराचर सृष्टीचे
सार आहे.
पंडित हो, मुलांना सत्याचरणाच्या
पाठीवर प्रभुनामरुपी सार तत्व लिहीण्यास
शिकवा, हेच खरे शिक्षण होय.

श्री गुरु ग्रंथ साहिब मधील श्री गुरु नानकदेवांची वाणी

ओअंकार

आणि

सिध गोसटि

(मराठी भावनुवाद)

ओंकार व सिद्धांशी चर्चा

अनुवादक

श्री. विनायक लिमये

तारासिंह गोरोवाडा

पुष्प सहावे

वाचा व इतरांना वाचावयास द्या.

[मूल्य:- प्रेम व श्रद्धा]

प्रकाशक

तारासिंह गोरोवाडा

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे.

दुरभाष - (नि.) २४३७५२९६.

(भ्रमण) ९८२२८६७७७८.

प्रकाशक :

तारासिंह गोरोवाडा

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे.

१०३७, धनकवडी, पुणे ४३.

© सर्व हक्क प्रकाशकांचे आधीन

अक्षरजुळणी :

श्री. अभिजित अ. फडके.

फ्लॅट नं १०, विश्वभारती अपार्टमेंट,

मोहननगर, धनकवडी, पुणे - ४११ ०४३.

मुखपृष्ठ

संजय पेठकर

(SAN डिजिटल)

छपाई :

एस प्रिंटर्स

१४९६ सदाशिव पेठ, पुणे - ४११ ०३०.

प्रथमावृत्ती - मार्च २००६

द्वितीयावृत्ती - ऑक्टोबर २००६

गुरूवाणी ही ईश्वरीय वाणी आहे. तिचे मूल्य रूपये पैशात करता येत नाही. आम्ही हे पुस्तक गुरूसेवा म्हणून प्रसिद्ध करित आहोत. हे पुस्तक आम्ही आपणांस देत आहोत त्याचा योग्य आदर व्हावा.

निवेदन

आम्ही ही प्रकाशने धर्मकार्य म्हणून विनामूल्य वितरित करित आहोत पण अनेक वाचकांनी आमच्या ह्या धर्मकार्यात आर्थिक सहाय्य देऊन सहभागी होण्याची इच्छा व्यक्त केली आहे. त्यांनी आपले अर्थसहाय्य 'सिख धर्म प्रचार कमिटी' ह्या नावे क्रॉस चेक, ड्राफ्ट वा मनी ऑर्डरने खालील पत्यावर पाठवावे.

'सिख धर्म प्रचार कमिटी'

१०३७ धनकवडी, पुणे ४११०४३

सिख धर्म प्रचार कमिटी यांची प्रकाशने

प्रकाशित पुस्तके

१.	जपुजी साहिब -	आवृत्ती चौथी
२.	ऐक रे मना -	आवृत्ती चौथी
३.	सुखमनी साहिब -	आवृत्ती तीसरी
४.	मेरी पाकिस्तान यात्रा -	आवृत्ती दूसरी
५.	नामा म्हणे -	आवृत्ती तीसरी
६.	ओअंकार व सिध गोसटि -	आवृत्ती दूसरी
७.	म्हणे कबीर -	आवृत्ती पहिली

भावी प्रकाशने

८. आनंद साहिब
९. आसा कीवार
१०. भक्तांची वाणी

अनुक्रमणिका

१. अनुवादकाचे मनोगत	१
२. प्रकाशकीय	२
३. निवेदन आणि सुचना	३
४. भाग १ ओअंकार वाणी	५
५. भाग २ सिध गोसटि	५९
६. विनम्र अवाहन	११३

सूचना

पंजाबी भाषेत शब्दाच्या शेवटी व्यंजनास जर -ह्रस्व 'इ' अगर -ह्रस्व 'उ' हा स्वर लागला असेल तर त्याचा उच्चार होत नाही.

उदा. 'पंथि' हे 'पंथ' असे वाचावे.

'जसु' हे 'जस' असे वाचावे.

अनुवादकाचे मनोगत

श्री गुरुग्रंथ साहित्य मधील गुरुवाणीचा भावानुवाद मराठी वाचकांना उपलब्ध करून देण्याचे काम 'वाहि गुरु' च्या प्रेरणेने सुरू केले. त्यातील सहावे पुष्प वाचकांना सादर करतांना आनंद होत आहे. श्रीगुरु नानकदेवांच्या 'ओअंकार व सिधगोमटि', ह्या रामकली रागातील दोन्ही रचना वैशिष्ट्यपूर्ण व सिद्ध आध्यात्म विचाराच्या दृष्टीने अत्यंत महत्वाच्या आहेत.

'ओअंकार' वाणी ओंकाराची म्हणजेच प्रणवाची उत्पत्ती चैतन्यातून झाली असल्याचे सांगून वर्णमालेतील प्रत्येक अक्षराचा अध्यात्मिक अर्थ समजावून सांगितला आहे. त्याचा अनुवाद करताना एका वेगळ्याच आत्मीक ज्ञानाचा लाभ मी अनुभवला.

'सिध गोमटि' ही वाणी प्रश्नोत्तर रूपाि असून त्यात योगमार्ग व भक्ती मार्गाची तौलनिक चिकित्सा केली असून सर्व सामान्य सांसारिक जीवांना भक्तीमार्ग कसा उपयुक्त आहे, हे विशद करून सांगितले आहे. प्रभू प्राप्तीसाठी संसार सोडून रानावनात जाऊन खडतर जीवन जगण्याची अवश्यकता नाही. संसारात राहून प्रभू नामाच्या स्मरणाने प्रभू परमात्मा प्राप्त करून घेता येतो, हे श्रीगुरु नानक देवांनी ह्या चर्चेतून दाखवून दिले आहे. त्यामूळे तुमच्या माझा सारख्या जीवांना फार मोठा दिलासा प्राप्त करून दिला आहे.

हा मौलिक टेवा मराठी वाचकांपर्यंत पोहचवण्याचे कार्य त्या प्रभू परमात्म्याने माझा कडून करून घेतले हे माझे अहोभाग्य!

प्रभू परमात्म्याचे कृपाछत्र माझ्यावर राहो हीच प्रभू चरणी प्रार्थना.

।। हरि ओम तत् सत् ।।

विनायक लिमये

प्रकाशकीय

श्री गुरु ग्रंथ साहिब मधील अध्यात्मिक विचारांची रत्ने मराठी वांधवांना उपलब्ध करून द्यावीत म्हणून सिख धर्म प्रचार कमिटीची आम्ही स्थापना केली.

सर्व प्रथम श्री गुरु ग्रंथ साहिबच्या चारशेव्या प्रकाश दिनी जपुजी साहिबच्या प्रकाशनाने ऑगस्ट २००३ मध्ये आम्ही कार्यारंभ केला. आजपर्यंत पाच पुस्तके आम्ही प्रकाशित केली आहेत. आज हे सहावे पुष्प मराठी वाचकांना सादर करतांना आनंद होत आहे

हे पुस्तक प्रकाशित करतांना श्री विनायक लिमये यांनी अनुवादाचे काम समर्थपणे केले आहे. मुद्रणसंशोधनाचे काम सौ. माधवीताई जोशी यांनी केले तर अक्षरलेखनाचे व मुद्रण प्रत तयार करण्याचे काम श्री. अभिजित फडके यांनी केले. सिख धर्म प्रचार कमिटी ह्या सर्वांचे ऋणी आहे.

ह्या पुस्तकासाठी SAN डिजिटल यांनी सुबक मुखपृष्ठ तयार करून दिले छपाईचे काम एस् प्रिंटर्स यांनी केले. या सर्वांचे आम्ही आभारी आहोत.

आजपर्यंत आमच्या कार्यास मराठी वाचकांनी जो पत्राद्वारे उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला त्याबद्दल आम्ही त्यांना धन्यवाद देतो. त्यांनी आमच्यावर असाच लोभ ठेवावा ही नम्र विनंती.

आमचे हातून प्रभूकृपेने अल्पशी सेवा आजवर घडली आहे, पण अजून वरेच काही करण्याचे वाकी राहिले आहे. आमचे हातून प्रभूने ते करून घ्यावे ही प्रभू चरणी विनम्र प्रार्थना.

वाहिंगुरु जी का खालसा ।।

वाहिंगुरु जी की फतेह ।।

सरदार तारासिंघ गोरोवाडा

“सिख धर्म प्रचार कमिटी”, पुणे

१०३७ धनकवडी, पुणे ४११०४३

नोंदणी क्र. ई ४५५७ पुणे.

तारिख २६/४/२००६.

सदस्य

१. सरदार जगजीतसिंघ स. हरिसिंघ खालसा.
२. सरदार तारासिंघ गुरांदित्तामल गोरोवाडा
३. सरदार गुरूनामसिंघ स. जयमलसिंघ होरा.
४. सरदार कुलजीतसिंघ स. अत्तरसिंघ चौधरी.
५. सरदार चरणजीतसिंघ स. जसवंतसिंघ साहनी
६. श्री विनायक नारायण लिमये.
७. सरदार इकवालसिंघ स. तारासिंघ गोरोवाडा.

भाग - १
ओअंकारु

ओअंकार वाणी

ओअंकार वाणी ही श्रीगुरुनानकदेवजींची चौपन्न पदांची वाणी अत्यंत महत्वाची वाणी म्हणून ओळखली जाते. श्रीगुरुनानकदेवजी आपल्या उदासीच्या काळात फिरत फिरत नर्मदा तटी असलेल्या ओंकारेश्वर ह्या तिर्थक्षेत्री आले. हे क्षेत्र द्वादश ज्योतिर्लिंगांपैकी एक महत्वाचे ज्योतिर्लिंग आहे. तेथे ओअंकाराची शिवलिंगाचे स्वरूपात म्हणजे सगुणरूपात पूजाअर्चा व आराधना केली जाते. वास्तविक ईश्वर निर्गुण निराकार ओंकार स्वरूप म्हणजे चैतन्यस्वरूप आहे हे विपद करून सांगण्यासाठी श्रीगुरु नानकदेवांनी ही रचना केली.

ओंकारेश्वरी एक शिक्षक विद्यार्थ्यांना मुळाक्षरे शिकवत होते. त्यास उद्देशून खरे शिक्षण म्हणजे केवळ पोटभरू विद्या देणे नव्हे तर जीवनाचे खरे स्वरूप, परमेश्वराचे खरे स्वरूप विद्यार्थ्यांस समजावून सांगणे म्हणजे खरे शिक्षण होय. हे त्यांनी त्या पंडीतास समजाऊन सांगितले. प्रत्येक मुळाक्षराचा अध्यात्मिक अर्थ समजाऊन सांगितला. संसारात वावरताना जीव विषयविकारात अडकून पडतो. मोहमायेत फसून जीवनाचा मूळ उद्देश-प्रभूप्राप्ती-विसरून जातो. ह्या ओंकारवाणीत जीवाच्या अवनतीस लालसा, निंदानालस्ती, दंभ, अहंकार, सत्तेच्या गर्व आदि विकार कसे कारणीभूत होतात ते सांगून विद्यार्थ्यांना मोहमायेवर, स्वार्थ परायणतेवर मात करून प्रभू चरणात लीन होण्यास शिकवा, तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र कसा भरून राहिला आहे हे शिकवा, असा उपदेश श्रीगुरु नानकदेवांनी त्या पंडीतास केला.

ओअंकार वाणीच्या रूपाने श्रीगुरु नानकदेवांनी अध्यात्मिक व नैतिक जीवन मुल्यांचा फार मोठा खजीनाच वाचकांना दिला आहे.

ओअंकारु

राग रामकली दखणी महला १
(श्री गुरुग्रंथ साहिब पान ९२९)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि । ।

ईश्वर एकच आहे. तो ओंकार स्वरूप आहे. गुरुकृपेने प्राप्त होतो.

ओअंकारि, ब्रह्मा उतपति । ओअंकार किआ जिनि चिति ।
ओअंकारि, सैल जुग भए । ओअंकारि, वेद निरमए ।
ओअंकारि, सबदि उधरे । ओअंकारि, गुरुमुखि तरे ।
ओनम अखर, सुणहु बीचारु । ओनम अखरु, त्रिभवण सारु । । १ । ।

शब्दार्थ : ओअंकारि - ओंकारातून. उतपति - उत्पत्ती.
जिनि - ज्याने. चिति - चित्तात, अंतःकरणात. सैल - पर्वत. जुग - युग.
भए - झाली. निरमए - निर्माण झाले. सबदि - शब्दाने.
उधरे - उद्धार, वाचवणे. गुरुमुखि - श्रेष्ठ साधक. सुणहु - ऐक.
बीचारु - विचार.

भावार्थ : ओंकारापासून ब्रह्माची उत्पत्ती झाली. त्या ब्रह्माने आपल्या
अंतःकरणात ओंकारास धारण केले. ओंकारापासूनच सृष्टीची निर्मिती झाली.
युगांचीही निर्मिती ओंकारापासूनच झाली. ओंकारापासूनच वेद निर्माण झाले.
ओंकाराच्या शब्दोच्चाराने साधकाचा संसार तापातून उद्धार होतो. श्रेष्ठ साधक
ओंकाराच्या सहाय्याने भवसागर तरून गेले. आता ह्या ओम् अक्षराचा भावार्थ
ऐका. ओम् हे अक्षर त्रिभुवनाचे, सा-या चराचर सृष्टीचे सार आहे. । । १ । ।

सुणि पाडे किआ लिखहु जंजाला । लिखु राम नाम गुरुमुखि गोपाला । १ । रहाउ ।

शब्दार्थ : सुणि - ऐका. पाडे - पंडित. किआ - का, कशाला.
लिखहु - लिहिता. जंजाल - अवघड, व्यर्थ, निरूपयोगी. गोपाला - सर्व जगाचे

पालन करणारा.

भावार्थ : हे पंडित जनहो तुम्ही ह्या संसारातील व्यर्थ गोष्टी कशाला लिहीता? गुरुमुख होऊन सा-या सृष्टीचे पालन करणा-या, सर्व सृष्टीत रममाण झालेल्या त्या प्रभू परमात्म्याचे रामाचे नाम लिहा .।।१।। रहाउ।।

ससै सभु जगु सहजि उपाइआ, तीनि भवन इक जोती।
गुरुमुखि वसतु परापति होवै, चुणि लै माणक मोती।
समझै सूझै पड़ि पड़ि बूझै, अंति निरंतरि साचा।
गुरुमुखि देखै साचु समाले, बिनु साचे जमु काचा।।२।।

शब्दार्थ : ससै - स ह्या अक्षराचा अर्थ. सभु - सर्व. सहजि - सहजपणे, स्वाभाविकपणे. उपाइआ - उत्पन्न झाले. तीनि - तीनही मूळ. वसतु - वस्तु, प्रभू नाम. परापति - प्राप्ती. चुणिलै - वेचून घे. समझै - समजते. बूझै - कळते. पड़ि पड़ि - अभ्यास करून. अंति - अंतःकरणात. निरंतरि साचा - सत्यरूप प्रभू परमात्मा. समाले - प्राप्त करतो, स्मरण करतो. काचा - कच्चा, अपूर्ण.

भावार्थ : 'स' ह्या अक्षरावरून असा बोध होतो की सारा संसार सहज स्वभाविकपणे त्या प्रभू परमात्म्याने उत्पन्न केला. तीनही लोकात त्या प्रभू परमात्म्याची ज्योत विराजमान आहे. त्याच्याच प्रकाशाने तीन्ही लोक प्रकाशित झाले आहेत. सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने साधकास प्रभू नामाची प्राप्ती होते व तो हे माणीक मोती वेचून घेतो. प्रभू नामाचे वारंवार स्मरण केल्याने साधकास हे समजून येते की प्रत्येक वस्तूच्या अंतरात त्या प्रभू परमात्म्याचा निरंतर वास आहे. जो गुरुमुख होऊन हे पाहतो, सत्यरूप परमात्म्याचे स्मरण करतो, त्यास हे कळून येते की सत्यरूप परमेश्वराशिवाय संसार व्यर्थ आहे.।।२।।

धधै, धरमु धरे धरमा पुरि गुणकारी मनु धीरा।

ओअंकारु

धधै, धूलि पडै मुखि मसतकि कंचन भए मनूरा।
धनु धरणीधरु, आपि अजोनी, तोलि बेलि सचु पूरा।
करते की मिति करता जाणै, कै जाणै गुरु सूरा ।।३।।

शब्दार्थ : धधै - 'ध' ह्या अक्षराचा बोध. धरमु - धर्म. धरे - धर. धरमा पुरि - धर्मपुरी, सत्संग. मनु - मन. धीरा - धैर्यवान. धूलि - धूळ, चरणाची धूळ. कंचन - सोने. मनूरा - राख. धनु - धन्य. धरणीधरु - धरणीधर, जगाची धारण करणारा, प्रभू. सचु - सत्य. पूरा - पूर्ण. मिति - मर्यादा, सीमा, अंत. सुरा - परिपूर्ण गुरु.

भावार्थ : 'ध' ह्या अक्षराचा बोध श्री गुरु नानकदेवजी खालीलप्रमाणे सांगतात -

धर्मपुरीत, म्हणजे सत्संगात, जीवात्मा स्थीर होतो. जीव कर्तव्यनिष्ठारूपी धर्माचे पालन करतो. ते लाभदायक असते. त्यामुळे मनास धैर्य प्राप्त होते. संत सज्जनाची चरणधूळ सर्व देहावर मस्तकावर पडल्याने जीवनाचे सोने होते. तो प्रभू परमात्मा धन्य आहे. तो कोणत्याही योनीतून जन्मला नसून स्वयंभू आहे. तो सर्व प्रकारे पूर्ण व सत्य आहे. त्याचा न्याय सत्य आहे. त्याचे वचनही सत्य व पूर्ण आहे. हे ज्ञान सतगुरू कडून प्राप्त होते. त्या कर्त्याची (प्रभूची) करणी तोच जाणतो किंवा पूर्ण गुरु जाणतो.।।३।।

डिआनु गवाइआ दूजा भाइआ गरबि गले बिखु खाइआ।
गुर रसु गीत बाद, नही भावै सुणीऐ, गहिर गंभीरु गवाइआ।
गुरि सचु कहिआ अंभ्रितु लहिआ, मनि तनि साचु सुखाइआ।
आपे गुरुमुखि आपे देवै, आपे अंभ्रितु पीआइआ ।।४।।

शब्दार्थ : डिआनु - गुरु ज्ञान. गवाइआ - घालवले. दूजा - द्वेष भाव. गरबि - गर्व. गरबि गले - गर्वाचे वीष भिनले. बिखु - वीष. खाइआ - खातो. बाद - व्यर्थ. भावै - आवडते. सुणीऐ - ऐकणे. गहिर - अगाध. पीआइआ - पाजतो. कहिआ - सांगितले. सचु - सत्य.

ओअंकारु

अंभ्रितु - अमृत. लहिआ - प्राप्त केले.

भावार्थ : 'ड' ह्या अक्षराचा बोध-

द्वैतभाव मनात उत्पन्न झालेल्या जीवास प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होत नाही. त्यामुळे त्याच्या मनात अहंकाराचे, गर्वाचे वीष पुरेपूर भिनते व तेच त्याला गोड वाटते, आवडू लागते. त्यातच तो सडत राहतो. सतगुरुने केलेला प्रभू नामाचा उपदेश, प्रभूचे गुणगान करणारी गीते त्यास आवडत नाहीत. त्यामुळे असा जीव त्या अगाध गंभीर प्रभू परमात्म्याच्या कृपेस वंचित होतो. सतगुरुच्या मुख्यातून ज्याने सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे नामरूपी अमृत प्राप्त केले, अशा जीवास ख-या सुखाची प्राप्ती होते. असा जीव मग इतरांनाही गुरुमुखी बनवून, त्यांना प्रभू नामाचे स्मरण करण्यास प्रवृत्त करतो व त्यांना नामामृत पाजतो. ॥४॥

एको एकु कहै सभु कोई, हउमै गरबु विआपै।
अंतरि बाहरि एकु पछाणै, इउ घरु महलु सिजापै। प्रभु
नेडै हरि दूरि न जाणहु, एको सिसटि सबाई। एकंकारु
अवरु नही दूजा, नानक एकु समाई ॥५॥

शब्दार्थ : एको एकु - एकमेव, अद्वितीय. कहै - म्हणतात. सभु - सर्व जण. हउमै - अहंकारात. गरबु - गर्वात. विआपै - व्याप्त. अंतरि - आत, अंतःकरणात. बाहरि - वाहेर. पछाणै - ओळखले. इउ - अशाप्रकारे. घरु - प्रभू परमात्म्याचे स्वरूप. महलु - प्रभू परमात्म्याचे वसतीस्थान. सिजापै - ओळखतो. नेडै - निकट, जवळ. दुरि - दूर. जाणहु - जाणतो, मानतो. सिसटि - सृष्टी. सबाई - संपूर्ण. एकंकारु - एक ओंकार. अवरु - अन्य. दूजा - दुसरा. एकु - एकमेव परमात्मा. समाई - सामावलेला.

भावार्थ : सर्वच जण म्हणतात की, तो प्रभू परमात्मा एकमेव आहे. त्याच्या सारखा अन्य कोणीही नाही. पण सर्वच जण आपापल्या अहंकारात गर्वात बुडून गेलेले असतात. पण जो जीव अंतरवाह्य सर्वत्र भरून राहिलेल्या प्रभू परमात्म्यास ओळखतो, त्यास प्रभू परमात्म्याचे घर, त्याचा महाल ह्याचेही ज्ञान

प्राप्त होते. तो प्रभू परमात्मा तुझ्या अगदी निकट आहे. तो दूर आहे असे समजू नकोस. ह्या संपूर्ण सृष्टीत तो प्रभू परमात्मा सर्वत्र भरून राहिलेला आहे. नानक सांगतात, तो सर्वव्याप्त प्रभू परमात्मा, तो एक ओंकार सर्वत्र सामावलेला आहे त्याच्या शिवाय अन्य दुसरा कोणी नाही. त्याच्याशी एकरूप होऊन जाणे हेच प्रत्येकाचे इति कर्तव्य आहे. ॥५॥

इसु करते कउ किउ गहि राखउ, अफरिओ तुलिओ न जाइ।
माइआ के देवाने प्राणी, झूठि ठगउरि पाई।
लवि लोभि मुहताजि विगूते, इब तब फिरि पछुताई।
एकु सरेवै ता गति मिति पावै, आवणु जाणु रहाई ॥६॥

शब्दार्थ : इसु - त्या. करते - कर्ता. किउ - कसे. गहि राखउ - पकडून, धरून ठेवणे. अफरिओ - पकडला जाणारा. तुलिओ - तुलना, मोजमाप करणे. माइआ - माया. देवाने - वेडे झालेले. झूठि - खोटी. ठगउरि - नशा आणणारी मुळी. लवि - लालसा. लोभि - लोभ. मुहताजि - आधीन होणे, वश होणे. विगूते - खराब होतात, अपमानित होतात. इब तब - नेहमी. फिरि - नंतर. पछुताई - पश्चात्ताप करतात. एकु - एकमेव प्रभू परमात्मा. सरेवै - सेवा. ता - तेव्हा. गति मिति - गतीविधी. पावै - प्राप्त करतात. आवणु - देणे, जन्मणे. जाणु - जाणे, मरणे. रहाई - समाप्त होते.

भावार्थ : त्या कर्त्या प्रभू परमेश्वरास मी माझ्या हृदयात कसे काय वांधून ठेऊ शकेन? त्याला कोणीही पकडू शकत नाही. त्याचे तौल मोल ही करता येत नाही. मोहमायेने वेडे पिसे झालेले जीव, विषय विकारी नशा आणणा-या मुळीचे सेवन करणारे जीव त्यातच गुंतून पडल्याने हीन जिणे जगतात. विषय विकारांची लालसा, धन व कंचनाच्या लोभाच्या आधीन होऊन पश्चात्ताप पाऊन अखेर त्यातच नष्ट होतात. जो जीव, त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याची सेवा करतो, त्यास प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. त्यास सतगती प्राप्त होते व त्याची जन्म मरणाच्या फे-यातून सुटका होते. ॥६॥

एकु अचारु रंगु इकु रूपु। पउण पाणी अग्नी असरूपु।
 एको भवरु, भवै तिहु लोइ। एको बूझै, सूझै पति होइ।
 गिआनु धिआनु ले, समसरि रहै। गुरुमुखि एकु विरला को लहै।
 जिस नो देइ किरपा ते सुखु पाए। गुरु दुआरै आखि सुणाए।।७।।

शब्दार्थ : एकु - एकमेव प्रभू परमात्मा. अचारु - आचरण.
 इकु - एकमेव. पउण - पवन, वायु. असरूपु - स्वरूप. भवरु - भ्रमर.
 भवै - झाला आहे. तिहु - तीन. लोइ - लोक. बुझै - जाणतो. सूझै -
 समजतो. पति - पत, प्रतिष्ठा. गिआनु - ज्ञान. धिआनु - ध्यान. समसरि -
 समभाव. गुरुमुखि - सतगुरुच्या उपदेशाने वागणारा. लहै - प्राप्त करतो.
 जिसनो - ज्याला. देइ - देतो. किरपा - कृपा. ते - तो. सुखु - सुख.
 पाए - प्राप्त करतो. दुआरै - द्वारे. आखि - वोलतो. सुणाए - ऐकवतो.

भावार्थ : त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास स्वतःचा असा कोणताही आकार,
 रंग, रूप नाही. तरीही सा-या चराचर सृष्टीतील आचरण, रंग, रूप ह्यामध्ये तोच
 क्रियान्वित झालेला आहे. पवन, पाणी, अग्नी ही त्याचीच रूपे आहेत. तिन्ही
 लोकात तो भ्रमराप्रमाणे सदैव भ्रमण करत आहे. ज्याने प्रभू परमात्म्याचे हे रहस्य
 जाणले त्यास सर्वत्र सन्मान प्राप्त होतात. असा साधक गुरु कृपेने सदैव प्रभू
 परमात्म्याच्या ज्ञानात ध्यान-मग्न राहतो व समदर्शी होतो. ज्या एखाद्या व्यक्तीवर
 प्रभू परमात्म्याची कृपा होते तो सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून सुखी
 होतो. अशा साधकाच्या अंगी गुरुच्या माध्यमातून लोकांना प्रभू परमात्म्याचे गूण
 सांगण्याचे व समजावण्याचे सामर्थ्य येते.।।७।।

ऊरम धूरम जोति उजाला। तीनि भवण महि, गुर गोपाला।
 ऊगविआ असरूपु दिखावै। करि किरपा, अपुनै घरि आवै।
 ऊनवि बरसै, नीझर धारा।ऊतम सबदि सवारणहारा।
 इसु एके का जाणै भेउ। आपे करता आपे देउ।।८।।

शब्दार्थ : ऊरम - उर्वी, पृथ्वी. धूरम - आकाश. जोति - ज्योत.

ओअंकारु

उजाला - उजेड, प्रकाश. गुर गोपाला - प्रभू परमात्मा. ऊगविआ - प्रकट
 होतो. असरूपु - स्वरूप. दिखावै - दाखवतो. अपुनै - आपल्या.
 घरि - हृदयात. आवै - येतो. ऊनवि - खाली झुकून. बरसै - वर्षाव.
 नीझर - संतत. धारा - धार. ऊतम - उत्तम. सबदि - शब्दाने, उपदेशाने.
 सवारण हारा - सावरणारा. इसु - अशा. भेउ - भेद, रहस्य. एके - परमात्मा.
 आपे - आपण स्वतः. देउ - प्रकाशरूप, देव.

भावार्थ : पृथ्वी, आकाश सर्वत्र त्या प्रभू परमात्म्याची ज्योत प्रकाशमान
 आहे. सा-या त्रिभुवनात तोच गोपाल भरून राहिला आहे. त्याच प्रभू
 परमात्म्याची ज्योत सतगुरुच्या कृपेने साधकास प्राप्त होते. तो साधक ती ज्योत
 आपल्या हृदयात घट्टपणे धरून ठेवतो. प्रभू परमात्मा सर्वत्र भरून राहिला आहे हे
 ज्ञान त्या साधकास प्राप्त होते व त्याचे मन प्रभू परमात्म्याचे ठाई स्थीर होते.
 ज्याप्रमाणे जलाने भरलेले ढग खाली उतरून पृथ्वीवर पावसाच्या संतत धारेचा
 वर्षाव करतात. त्याप्रमाणे असा साधक विनम्र व नून, प्रभू नामाच्या माध्यमातून
 सा-या संसारास, सा-या जीवांना मार्गदर्शन करतो. तो स्वतः कर्त्या प्रभू
 परमात्म्याप्रमाणे देवत्व प्राप्त करतो.।।८।।

गवे सुरु, असुर संघारै। ऊचउ देखि, सबदि बीचारै।
 उपरि आदि अंति तिहु लोइ। आपे करै, कथै, सुणै सोइ।
 ओहु विधाता, मनु तनु देइ। ओहु विधाता, मनि मुखि सोइ।
 प्रभु जगजीवनु, अवरु न कोइ। नानक, नामि रते पति होइ।।९।।

शब्दार्थ : उगवे - उगवतो. सुरु - सूर्य. असुर - दैत्य, राक्षस. संघारै
 - संहार करतो. ऊचउ - ऊच्च. देखि - पाहून. बीचारै - विचार करतो. उपरि
 - वर. आदि - आधी. अंति - शेवटी. तिहु - तिन्ही. लोइ - लोक. आपे -
 स्वयं प्रभू परमात्मा. करै - करतो. कथै - सांगतो. सुणै - ऐकतो. सोइ -
 तोच. ओहु - तो. अवरु - अन्य, दुसरा. नामि रते - प्रभू नामात रंगून जातो.
 पति - पत प्रतिष्ठा.

भावार्थ : जेव्हा साधकाच्या मनात प्रभू नामरूपी सुर्याचा उदय होतो

ओअंकारु

तेव्हा तो आपल्या मनातील काम क्रोधादि विकाररूपी दैत्यांचा नाश करतो. जेव्हा तो सूक्ष्म दृष्टीने खोलवर प्रभू नामाचा विचार करतो तेव्हा त्याला कळून येते की, तिन्ही लोकांच्या आदि व अंतामध्ये तो एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. तोच सर्वांचा कर्ता आहे. सर्व काही बोलणारा, सांगणारा, ऐकणाराही तोच आहे. जीवाला तन, मन, सर्व काही देणारा तोच विधाता आहे. मनात व मुखात तोच विराजमान आहे. सा-या संसाराचे जीवनही तोच आहे. त्याच्याशिवाय अन्य कोणीही नाही. तोच एकमेव सर्व काही आहे. नानक सांगतात, जो प्रभू नामात रंगून जातो त्यासच प्रतिष्ठा प्राप्त होते. ॥१॥

राजन राम रवै हितकारि। रण महि लूझै मनुआ मारि।
राति दिनंति रवै रंगि राता। तीनि भवन जुग चारे जाता।
जिनि जाता, सो तिस ही जेहा। अति निरमाइलु, सीझसि देहा।
रहसी, रामु रिदै इक भाइ। अंतरि सबदु, साचि लिव लाइ। ॥१०॥

शब्दार्थ : रवै - स्मरण करतो. हितकारि - प्रेमपूर्वक. रण - संसाररूपी युद्धभूमी. लूझै - लढतो, झुंजतो. मनुआ - मनातील विकार. राति दिनंति - रात्रंदिवस. तीनि भवन - त्रिभूवनात. जुग चारे - चारी युगात. जाता - प्रसिद्ध. जिनि - ज्याने. जाता - जाणले. सो - तो. तिस ही - त्याच्यासारखा. जेहा - सारखा. सीझसि - सफल. रहसी - राहतो. रिदै - हृदयात. अंतरि - अंतरात, हृदयात. लिव लाइ - तल्लीन होणे.

भावार्थ : जो राजारामाचे प्रेमपूर्वक स्मरण करतो, ह्या संसाराच्या रणभूमीवर दृढपणे लढून मनातील विकारांना मारतो, तो रात्रंदिवस सदासर्वदा प्रभू नामाच्या रंगात रंगून जातो. असा साधक त्रिभूवनात चारी युगात विख्यात होतो. जो प्रभू परमात्म्यास जाणतो, तो त्याच्यासारखा होतो. तो अत्यंत निर्मळ होतो. त्याचे जीवन सफल होते. तो प्रभू परमात्म्यास आपल्या हृदयात धारण करून त्याच्याशी एकरूप होऊन जातो. त्याच्या अंतःकरणात प्रभू नाम सदैव गुंजत राहते व तो सत्यरूप परमेश्वराशी एकरूप होऊन जातो. ॥१०॥

रोसु न कीजै, अंम्रितु पीजै, रहणु नही संसारे।
राजे राइ रंक नही रहणा, आइ जाइ जुग चारे।
रहण, कहण ते रवै न कोई, किसु पहि करउ विनंती।
एकु सबदु राम नाम निरोधरु, गुरु देवै पति मती ॥११॥

शब्दार्थ : रोसु - रोप, राग. अंम्रितु - अमृत. पीजै - पी. रहणु - राहणे. राइ - श्रीमंत. आइ जाइ - येतो जातो, जन्मतो मरून जातो. कहण - सांगणे. किसु पहि - कोणाला, कोणाकडे. विनंती - विनंती. निरोधरु - निरोध करणारा, थांबवणारा. देवै - देतो.

भावार्थ : हे जीवा तू प्रभू परमात्म्यावर रागवू नकोस. सदैव प्रभू नामाचे अमृत पीत रहा. कारण ह्या जगात कोणीही कायम राहणार नाहीये. भले तो राजा असो वा रंक कोणीही असो. तो येथे कायम राहणार नाही. त्याला हे जग, हा संसार सोडून जावेच लागेल. युगानुयुगे हीच परिपाटी चालत आली आहे. कोणी कितीही, काहीही म्हणो, त्याला येथून जावेच लागेल. पण असे असूनही प्रत्येक जण ह्या नश्वर संसारास घट्ट धरून वसतो. हे दुःख मी कोणाला सांगू? ह्या दुनियेच्या मोहातून सोडवण्याची विनंती मी कोणास करू? 'राम' हा एकच शब्द असा आहे की जो कधीही प्रभावहीन होणार नाही. सतगुरु साधकास प्रभू नाम प्रदान करतो. त्यामुळे साधकाची बुद्धी स्थिर होते व साधकास प्रतिष्ठा प्राप्त होते. ॥११॥

लाज मरंती मरि गई, घूघटु खोलि चली।
सासु दिवानी बावरी, सिर ते संक टली।
प्रेमि बुलाई रली सिउ, मन महि सबदु अनंदु।
लालि रती लाली भई, गुरुमुखि भई निचिंदु। ॥१२॥

शब्दार्थ : लाज - लोकलज्जा. मरंती - मरणारी. मरि गई - मरून गेली. सासु - अविद्यारूपी सासु. दिवानी बावरी - वेडीपिशी. सिर - डोके. संक - शंका. प्रेमि - प्रेमस्वरूप परमात्मा. रली सिउ - हैसेने, मैजेने. सबदु

अनंदु - प्रभू नामाचा आनंद. लालि रती - प्रेमरंगात रंगून. भइ - झाले.
निचिंदु - निश्चित.

भावार्थ : लोकलज्जा, लोक काय म्हणतील, हा विचार मी आता सोडून दिला आहे. घुंघट टाकून देऊन मी आता उजळ माथ्याने जीवन जगत आहे. पूर्वी मी लोकलज्जेस्तव मोहमयी सांसारिक जीवन जगत होते. पण तो माझ्या आध्यात्मिक मार्गातील अडथळा आहे हे लक्षात आल्यावर त्या मोहमायेस मी मारून टाकून आता मी उजळ माथ्याने प्रभू भक्ती करत आहे. त्यामुळे अविद्यारूपी माझी सासू वेडी पिशी झाली आहे. आता माझ्या मनातील तिची भीती दूर झाली आहे. माझ्या प्रभूने, पती परमेश्वराने प्रेमाने मला जवळ बोलावले आहे. माझ्या मनात आता प्रभू नामाचा आनंदी आनंदच भरून राहिला आहे. आता मी प्रभू प्रेमाच्या रंगात रंगून गेले आहे व गुरुमुखी झाल्यामुळे मी आता निश्चित झाले आहे. ॥१२॥

लाहा नामु रतनु जपि सारु। लबु लोभु बुरा अहंकारु।
लाडी चाडी लाइतबारु। मनमुखु अंधा मुग्धु गवारु।
लाहे कारणि आइआ जगि। होइ मजूरु गइआ ठगाइ ठगि।
लाहा नामु पूंजी वेसाहु। नानक सची पति सचा पाति साहु। ॥१३॥

शब्दार्थ : लाहा - प्राप्त होणे, लाभणे. सारु - सार तत्व.
लबु - लालसा. लोभु - लोभ. बुरा - वाईट. लाडी चाडी - स्तुती निंदा.
लाइतबारु - चुगली करणारा. मुग्धु - मुग्ध, मूर्ख. गवारु - अडाणी.
लाहे कारणि - प्राप्त होण्यासाठी. आइआ - आला. होइ मजूरु - मजूर होउन
गईआ - गेला. वेसाहु - वास्तविक, खरा.

भावार्थ : नामरत्न प्राप्त होणे हा खरा लाभ आहे. सा-या जीवनाचे जे सारतत्व आहे त्या प्रभू नामाचा जप कर. लालसा, लोभ व अहंकार ह्या वाईट गोष्टी आहेत. त्या जीवाला प्रभू परमात्म्यापासून दूर नेतात. खोटी स्तुती करणे, दुस-याची निंदा नालस्ती करणे, चुगली करणे ही स्वेच्छाचारी माणसाची लक्षणे होत. अशी माणसे अज्ञानी, मूर्ख व अडाणी होत. जीवाचा जन्म लाभ

ओअंकारु

कमवण्याकरिता, प्रभू नाम प्राप्त करण्यासाठी झाला आहे. पण तो प्रपंचात अडकून हमाला सारखा राव राव रावतो व मोहमायेकडून फसवला जातो. प्रभू नामाची पुंजी साठव. ते खरे धन आहे. नानक सांगतात, प्रभू नामाच्या स्मरणाने खरी प्रतिष्ठा प्राप्त होते व त्यालाच प्रभू परमात्मा ही प्राप्त होतो. ॥१३॥

आइ विगुता, जगु जम पंथु। आई न मेटण को समरथु।
आथि, सैल नीच घरि होइ। आथि देखि, निवै जिसु दोइ।
आथि होइ, ता मुग्धु सिआना। भगति बिहूना, जगु बउराना।
सभ महि वरतै, एको सोइ। जिस नो किरपा करे, तिसु परगटु होइ। ॥१४॥

शब्दार्थ : आइ - आला, जन्म घेतला. विगुता - नष्ट. आई - माया.
मेटण - मिटविणे, नष्ट करणे. आथि - धन. निवै - झुकतात, नष्ट होतात.
जिसु - ज्याच्यापुढे. दोइ - दोघे. बिहूना - विहीन. बउराना - वेडा, वावरलेला.
सभ - सर्व. महि - मध्ये. वरतै - वास करतो. एको - एकमात्र परमेश्वर.
सोइ - तोच.

भावार्थ : हे पंडित हा संसार नश्वर आहे. जीव ह्या संसारात जन्म घेऊन मरणाचीच वाट चालत असतो. जन्माला आलेल्या कोणत्याही जीवामध्ये मायेचा प्रभाव तोडण्याचे सामर्थ्य नाही. एखाद्या नीच माणसाकडे धनाचा डोंगर असेल तर सर्व लोक त्याला शहाणा, श्रेष्ठ समजतात. त्याच्या पुढे नष्ट होतात. वास्तविक प्रभू परमात्म्याच्या भक्ती शिवाय जीवन व्यर्थ आहे. ह्या सा-या चराचरात तो एकमेव प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे. ज्याच्यावर त्या प्रभू परमात्म्याची कृपा होते त्यालाच प्रभू परमात्मा सर्वात व्याप्त दिसतो. ॥१४॥

जुगि जुगि थापि, सदा निरवैरु। जनमि मरणि नही धंधा धैरु।
जो दीसै, सो आपे आपि। आपि उपाइ, आपे घट थापि।
आपि अगोचरु, धंधै लोई। जोग जुगति, जगजीवनु सोई।
करि आचारु, सचु सुखु होई। नाम विहूणा, मुकति किव होई। ॥१५॥

ओअंकारु

शब्दार्थ : जुगि जुगि - प्रत्येक युगात. थापि - स्थापित, निर्माण करून.
निरवैरू - निर्वैर. धंधा - धंदा. धैरू - धावपळ. दीसै - दिसते. उपाइ - उत्पन्न
केले, निर्माण केले. करि - करून. आचारू - सदाचरण. सचु - सत्य.
सुखु - सुख. विहुणा - विहीन, शिवाय. मुकति - मुक्त. किव - कसे?

भावार्थ : युगानुयुगे तो प्रभू परमात्मा स्थिर व अस्तित्वमान आहे. त्याचे
कोणाशीही वैर नाही. तो जन्मतही नाही आणि मरतही नाही. तो कोणत्याही
संसारिक धंध्यासाठी धावाधाव करत नाही. जे जे काही आपणांस दिसते ती
त्याचीच रूपे आहेत. तो सर्वत्र विराजमान आहे. त्यानेच त्याला उत्पन्न केले आहे
व प्रत्येक जीवाच्या ठाई त्याने स्वतःस स्थापित केले आहे. तो स्वतः कोणास
दिसत नाही पण त्यानेच सर्व जीवांना प्रापंचिक धंध्यात गुंतवून ठेवले आहे.
प्रभूशी एकरूप होण्याचा मार्गही तोच आहे. हे पांडे, तू सत्याचरण कर
सदाचरणाने वाग. तरच तुला खरे सुख प्राप्त होईल. तू जर प्रभू नामाचा स्वीकार
केला नाहीस तर तुला मुक्ती कशी प्राप्त होणार? नामाशिवाय मुक्ती
कोही. ॥१५॥

विणु नावै, वेरोधु सरीर। किउ न मिलहि, काटहि मन पीर।
वाट वटाऊ आवै जाइ। किआ ले आइआ, किआ पलै पाइ।
विणु नावै, तोटा सभ थाइ। लाहा मिलै जा देइ बुझाइ।
वणजु वापारु, वणजै वापारी। विणु नावै, कैसी पति सारी। ॥१६॥

शब्दार्थ : विणु - विना, शिवाय. नावै - प्रभू नाम. वेरोधु - विरोधी,
विरुद्ध. सरीर - शरीर. किउ - का. काटहि - नष्ट कर. पीर - पीडा.
वाट वटाऊ - वाटसरू. आवै - येतो. जाइ - जातो. किआ - काय.
ले - घेऊन. पलै - पदरात. पाइ - प्राप्त झाले. सभ - सर्व. थाइ - स्थान.
लाहा - लाभ. मिलै - मिळतो. जा - जेव्हा. बुझाइ - समजाऊन.
वणजु - धंदा. वापारु - व्यापार. वणजै - व्यापार करतो. वापारी - व्यापारी.
पति - पत, प्रतिष्ठा. सारी - श्रेष्ठ, सर्व.

भावार्थ : प्रभू नाम अंतःकरणात नसेल तर जीव कुकर्माकडे ओढला
जातो. अशा रितीने आपले शरीर आपलेच वैरी बनते, मोह मायेकडे ओढले
जाते. हे जीवा तू प्रभू नामाचा आसरा का घेत नाहीस? प्रभू नामामुळे मनाची
पीडा नष्ट होते. हा जीव ह्या जगात एखाद्या वाटसरूप्रमाणे येतो आणि जातो. तो
येतांना काय घेऊन येतो? जाताना शेवटी पदरात काय लाभ घेऊन जातो? प्रभू
नामाशिवाय ह्या संसारात त्याच्या पदरात तोटाच तोटा पडतो. प्रभू परमात्मा ज्या
जीवावर कृपा करून त्यास ज्ञान देतो त्यालाच प्रभू नामाचा लाभ होतो. ह्या
संसाररूपी वाजारात खरा साधक प्रभू नामाचा व्यापार करतो. नामाशिवाय कशी
खरी प्रतिष्ठा प्राप्त होणार? ॥१६॥

गुण वीचारे गिआनी सोइ। गुण महि गिआनु परापति होइ।
गुणदाता विरला संसारि। साची करणी, गुर वीचारि।
अगम अगोचरु, कीमति नही पाइ। ता मिलीऐ, जा लए मिलाइ।
गुणवंती, गुण सारे नीत। नानक, गुरमति मिलीऐ मीत। ॥१७॥

शब्दार्थ : वीचारे - विचार करतो. गिआनी - ज्ञानी. सोइ - तोच.
महि - मध्ये. गिआनु - ज्ञान. परापति - प्राप्ती. होइ - होईल. गुणदाता - गुण
देणारा. अगम - अगम्य. अगोचरु - डोळ्यांना न दिसणारा, अदृश्य.
कीमति - किंमत. सारे - सर्व. नीत - नित्य. गुरमति - सतगुरु विचार, उपदेश
मीत - मित्र.

भावार्थ : जो साधक प्रभू परमात्म्याच्या गुणांचे स्मरण, मनन, चिंतन
करतो तोच खरा ज्ञानी होय. प्रभू परमात्म्याच्या गुणगानातूनच ज्ञानाची प्राप्ती
होते. अशा ह्या ज्ञानी पुरुषातून क्वचित कोणी प्रभू गुणाचे दान करण्याची क्षमता
प्राप्त करतो. साधकाने सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे सदाचरण करावे. तो प्रभू
परमात्मा अगम्य व अगोचर आहे. त्याचे यथायोग्य मुल्यमापन कोणीही करू
शकत नाही. प्रभू परमात्मा ज्याला योग्य समजतो त्यालाच प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती
होते. तो साधक प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. नानक सांगतात,
गुणवान आत्मा सदैव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करतो आणि सतगुरुच्या

उपदेशाप्रमाणे आचरण करून आपल्या प्रिय सख्याशी प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ।।१७।।

कामु क्रोधु, काइआ कउ गालै। जिउ कंचन सोहगा ढालै।
कसि कसवटी सहै सु ताउ। नदरि सराफ, वंनी सचड़ाउ।
जगतु पसु, अहं कालु कसाई। करि करतै करणी करि पाई।
जिनि कीती तिनि कीमति पाई। होर किआ कहीऐ, किछु कहणु न जाई। १८।

शब्दार्थ : कामु - काम वासना. क्रोधु - क्रोध. काइआ - काया, शरीर. गालै - झिजवतात, नष्ट करतात. जिउ - ज्याप्रमाणे. सोहगा - सोन्याला शुध्द करणारा पदार्थ. ढालै - गाळतो. कसि - कस. कसवटी - सोन्याची पारख करणारा दगड. सहै - सहन करतो. ताउ - ताप, ताव, उष्णता. नदरि - कृपादृष्टी. वंनी - कसोटीवर, चांगले रंग. सचड़ाउ - शुध्द. पसु - पशू. अहं - अहंकार. कालु - काळ. करतै - कल्यानि. करि - हात, कर. जिनि - ज्याने, परमेश्वराने. कीती - निर्माण केले. तिनि - तोच. होर - आणखी.

भावार्थ : ज्याप्रमाणे सोनार सोने भट्टीत घालून तापवतो, त्याप्रमाणे काम क्रोध शरीराला जाळत असतात. ज्याप्रमाणे अग्नीचा ताप सहन केल्यावर शुध्द झालेले सोने सराफाच्या कसोटीला उतरते, त्याप्रमाणे जेव्हा साधक संसाराचा ताप सहन करून प्रभू नामाने स्वतःतील सर्व अवगुण, विषय विकारांचे हीण, जाळून टाकतो तेव्हाच तो प्रभू परमात्म्याच्या कृपेस पात्र ठरतो. त्याच्या कसोटीला शुध्द ठरतो. हा संसार पशू आहे. अहंकार हा जीवाचा घास घेणारा कसाई आहे. प्रभू परमात्म्याने ही सृष्टी उत्पन्न केली. त्यात जीवांना जन्मास घातले व ह्या जगात कसे आचरण करावे हे त्या जीवावर सोपवले. जो जसे आचरण करेल तसे त्यास फल प्राप्त होईल. मोहमायेच्या, विषय विकारांच्या विळख्यात अडकला तर काळ त्याच्यावर झडप घलील व त्यास वारंवार जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून दुःख भोगावे लागेल. प्रभू नामाचा आश्रय घेऊन, गुरुमुखी होऊन सदाचरण करेल तर प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करेल. ज्या प्रभू ओअंकारु

परमात्म्याने ही सृष्टी निर्माण केली तोच त्याचे रहस्य जाणतो. दुस-या कोणासही त्याचे मुल्यांकन करता येणार नाही. कारण अन्य कोणी काहीच करू शकत नाही. ।।१८।।

खोजत खोजत अंभितु पीआ। खिमा गही, मनु सतगुरि दीआ।
खरा खरा आखै सभु कोइ। खरा रतनु, जुग चारे होइ।
खात पीअंत मूए, नही जानिआ। खिन महि मूए, जा सबदु पछानिआ।
असथिरु चीतु, मरनि मनु मानिआ। गुर किरपा ते, नामु पछानिआ ।।१९।।

शब्दार्थ : खोजत - शोध घेता घेता. खिमा - क्षमा. गही - ग्रहण. आखै - सांगतात, वर्णन करतात. सभु - सर्वजण. जुग - युग. पीअंत - खाणे पिणे. मुए - मेला. जानिआ - जाणले. खिन - क्षण. जा - ज्याने. असथिरु - स्थीर. मानिआ - मान्य केले. आवडले. पछानिआ - ओळखले.

भावार्थ : खुप प्रयत्न करून निरंतर शोध घेऊन अखेर ज्याने प्रभू नामरूपी अमृत प्राशन केले, जेव्हा त्याने आपल्या मनाला क्षमाशील वनवले, तेव्हाच सतगुरूकडून त्याला प्रभू नामरूपी अमृताची प्राप्ती झाली. सर्व लोक प्रभूनामाला खरे खरे रत्न मानतात. चारी युगात प्रभू नाम हे खरे रत्न आहे. बहुतेक लोक प्रभू नामास न जाणता संसाराच्या मोहपाशात अडकून खाणे पिणे मौजमजा करण्यातच आपले जीवन वाया घालवतात. पण ज्याने प्रभू नाम जाणले त्याचा अहंकार क्षणात नष्ट झाला. ख-या साधकास अहंकार मेल्याचा आनंदच वाटतो. कारण त्यामुळे त्याचे मन प्रभू नामात स्थीर होते. सतगुरू कृपेनेच अशा साधकास प्रभू नाम प्राप्त होते. ।।१९।।

गगन गंभीरु, गगनंतरि वासु। गुण गावै, सुख सहजि निवासु।
गइआ न आवै आइ न जाइ। गुरपरसादि रहै लिव लाइ।
गगनु अगंमु अनाथु अजोनी। असथिरु चीतु समाधि सगोनी।
हरिनामु चेति फिरि पतहि न जूनी। गुरमति सारु होर नाम बिहूनी।।२०।।

शब्दार्थ : गगन - आकाश. गंभीर - गंभीर. गगनंतरि - हृदय रूपी आकाश. वासु - वास. गावै - गातो. गइआ - गेल्यावर. न आवै - परत येत नाही. गुर परसादि - सतगुरुच्या कृपा प्रसादाने. रहै - राहतो. लिव लाइ - एकाग्र चित्ताने. अगंमु - अगम्य. अनाथु - ज्याचा कोणी वाली नाही, जे स्वतःच सर्वांचा नाथ आहे असा. अजोनी - अयोनी, जो कोणत्याही योनीतून जन्मला नाही असा, स्वयंभू. असथिरु - स्थीर. चीतु - चित्त. सगोनी - सगुण. चेति - स्मरण. जूनी - योनी. सारु - श्रेष्ठ. होर - अन्य.

भावार्थ : जेव्हा आकाशासारख्या अनंत, गंभीर, सर्वव्याप्त प्रभू परमात्म्याने साधकाच्या हृदयाकाशात वास केला, तेव्हा साधकास प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करून सुखाची व सहजानंदाची प्राप्ती झाली. तो प्रभू परमात्मा जन्मतःही नाही आणि मरतही नाही. साधक सतगुरुकृपेने अशा प्रभू परमात्म्याच्या चिंतनात चित्त एकाग्र करतो. तो प्रभू परमात्मा आकाशासारखा विशाल, अगम्य, सर्व जीवांचा पालनकर्ता स्वयंभू आहे. अशा प्रभू परमात्म्याच्या ठिकाणी चित्त स्थीर करणे म्हणजे सगुण समाधी होय. जो साधक त्या हरीनामात आपले चित्त एकरूप करतो, तो कोणत्याही योनीत परत जन्म घेत नाही. सतगुरुने दाखवलेला मार्ग हाच सर्व श्रेष्ठ मार्ग होय. प्रभू नामाशिवाय अन्य कोणताही मार्ग काहीही कामाचा नाही. || २० ||

घर दर फिरि थाकी बहुतेरे। जाति असंख, अंत नही मेरे।
केते मात पिता सुत धीआ। केते गुर चले फुनि हूआ।
काचे गुर ते मुकति न हूआ। केती नारि वरु एकु समालि।
गुरमुखि मरणु जीवणु प्रभ नालि। दह दिस दूढि घैरि महि पाइआ।
मेलु भइआ सतिगुरु मिलाइआ।। २१।।

शब्दार्थ : फिरि - फिरले. थाकी - थकले, दमले. बहुतेरे - अनेक. जाति - जीवांचे प्रकार, योनी. असंख - असंख्य. मेरे - माझ्या. केते - कितीतरी. सुत - पुत्र. धीआ - कन्या. फुनि - पुन्हा. हूआ - झाले. ओअंकारु

काचे गुर - कच्चा गुरु. वरु - वर, पती. समालि - सांभाळ करतो. नालि - सह. मेलु - मीलन. मिलाइआ - मिलन घडवले.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याशी मीलन व्हावे म्हणून प्रयत्न करणारा जीव आपले अनुभव सांगताना म्हणतो -

मी प्रभू प्राप्तीसाठी अनेक वेळा अनेक योनीत जन्म घेऊन घेऊन पार थकून गेलो आहे. मी किती जीव जातीत जन्म घेतला त्याला अंतच नाही. मी आजवर कित्येकांचा माता, पिता, पुत्र, कन्या झालो याची गणतीही करता येत नाही. मी परत परत किती गुरुंचा चेला झालो त्याचा ही अंत नाही. पण कच्च्या गुरुकडून - ज्याची मोहमायेतून सुटका झाली नाही, मन स्थीर झाले नाही - अशा गुरुकडून मुक्ती प्राप्त होत नाही. अनंत जीव हे जणू पत्नी आहेत व तो प्रभू परमात्मा त्यांचा एकमेव पती आहे. तो एकटा सर्व जीवांचा सांभाळ करतो. सारे जीव आपापल्या हृदयात त्या प्रभू पतीचे स्मरण करतात. जो साधक सतगुरुच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे आचरण करतो, त्याचे जीवन-मरण सार-सर्वस्व प्रभू परमात्माशी एकरूप झालेले असते. प्रभूस प्राप्त करण्यासाठी दाही दिशांना शोध घेत फिरल्यानंतर लक्षात येते की तो प्रभू परमात्मा अन्य कोठेही नसून साधकाच्या हृदयातच वास करत आहे. सतगुरुशी मीलन झाल्यावर सतगुरुच जीवाचे प्रभू परमात्म्याशी मीलन घडवून आणतो. || २१ ||

गुरमुखि गावै, गुरमुखि बोलै। गुरमुखि तोलि तुलावै तोलै।
गुरमुखि आवै जाइ निसंगु। परहरि मैलु जलाइ कलंकु।
गुरमुखि नाद बेद बीचारु। गुरमुखि मजनु चजु अचारु।
गुरमुखि सबदु अंम्रितु है सारु। नानक, गुरमुखि पावै पारु।। २२।।

शब्दार्थ : गुरमुखि - सतगुरुच्या सांगण्याप्रमाणे आचरण करणारा, श्रेष्ठ साधक. गावै - प्रभू चे गुण गातो. बोलै - प्रभू नामाचा उच्चार करतो. तोलै - पारख करतो. तुलावै - पारख करवून घेतो. निसंगु - निःसंग, विरक्त. परहरि - दूर करतो, धुवून टाकतो. मैलु - मळ. जलाइ - जाळून टाकतो. कलंकु - कलंक. बीचारु - विचार. मजनु - तीर्थ स्नान. चजु अचारु - शुभ ओअंकारु

आचार. सारु - श्रेष्ठ. पावै पारु - भवसागर पार करतो.

भावार्थ : सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा श्रेष्ठ साधक प्रभू परमात्म्याचे गुण गातो. सदैव प्रभूचेच बोल बोलतो. मुखाने प्रभू नामाचाच उच्चार करतो. अशा गुरुमुखी साधकाची प्रभू परमात्मा स्वतः पारख करतो. असा साधक इतरांनाही प्रभू प्राप्तीचा मार्ग दाखवितो. श्रेष्ठ साधक निःसंग वनून जीवन जगतो. श्रेष्ठ साधक आपल्या मनातील मायेचा, कुविचारांचा मळ धुऊन टाकतो. विषय विकारांचा कलंक जाळून नष्ट करून टाकतो. अशा साधकास सतगुरुची वाणी हाच वेद विचार असतो. सतगुरुचा उपदेश हा साधकास तीर्थ स्नानाइतका पूण्यप्रद वाटतो व सतगुरुच्या सांगण्याप्रमाणे आचरण करणे हेच तो सर्वश्रेष्ठ सदाचरण मानतो. सतगुरुचा शब्द हा श्रेष्ठ साधकास अमृतासमान वाटतो. गुरुमुखी झालेला साधक हा नामाच्या सहाय्याने भवसागर पार करून जातो. || २२ ||

चंचलु चीतु, न रहई ठाइ। चोरी मिरगु अंगूरी खाइ।
चरन कमल उर धारे चीत। चिरु जीवनु, चेतनु नित नीत।
चिंतत ही दीसै सभु कोइ। चेतहि एकु, तही सुखु होइ।
चिति वसै, राचै हरि नाइ। मुकति भइआ, पति सिउ घरि जाइ। || २३ ||

शब्दार्थ : चंचलु - चंचल. चितु - चित्त. न रहइ - रहात नाही. ठाइ - एका जागी. चोरी - चोरून. मिरगु - भुग. अंगूरी - अंकूर. खाइ - खातो. उर धारे - हृदयात धरतो. चिरुजीवनु - चिरंतन जीवन, चिरजीवन. चेतनु - चैतन्य. नित नीत - सदैव. चिंतत - चिंतामग्न, चिंतातुर. एकु - एकमेव परमेश्वर. राचै - एकरूप होणे. चेतहि - स्मरण करतात.

भावार्थ : हे चंचल मन एका जागी कधीही स्थिर रहात नाही. जीवरूपी हरण मोहमायेने मोहित होऊन विषय विकाररूपी कोवळे गवत चोरून खातो. पण जर जीवाने आपल्या चित्तात प्रभू नाम दृढपणे धारण केले तर त्यास चिरजीवन प्राप्त होते व तो सदैव चैतन्ययुक्त वनून राहतो. ह्या जगात सर्वच

जीव चिंतेने चिंतामग्न झालेले असतात. पण जो जीव त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याचे चिंतन करतो तो सुखी होतो. जेव्हा तो प्रभू परमात्मा चित्तात वास करतो तेव्हा साधक प्रभू नामात तल्लीन होऊन जातो. असा साधक मुक्त होतो व सन्मान पूर्वक प्रभू परमात्म्याच्या दरवारात स्थान प्राप्त करतो. || २३ ||

छीजै देह, खुलै इक गंढि। छेआ नित, देखहु जगि हंढि।
धूप छाव जे सम करि जाणै। बंधन काटि मुकति घरि आणै।
छाइआ छूछी, जगतु भुलाना। लिखिआ किरतु धुरे परवाना।
छीजै जोबनु, जरूआ सिरि कालु। काइआ छीजै, भई सिबालु। || २४ ||

शब्दार्थ : छीजै - तुटणे, नष्ट होणे, कमकुवत. खुलै - मोकळ्या होतात. गंढि - गाठी. छेआ - नश्वर, नाशवंत. नित - नित्य, नेहमी. देखहु - पाहतो. हंढि - फिरून. धूप - ऊन. छाव - सावली. काटि - तोडून. आणै - आणतो. छाइआ - दुःख. छूछी - तूच्छ. जगतु - जगाला. भुलाना - भुलवणे. लिखिआ - लिहिलेले. किरतु - कर्म. धुरे - मूळ स्थानी. परवान - अधिकार पत्र. छीजै - क्षीण होणे, हळू हळू नाश पावणे. जोबनु - यौवन. जरूआ - वृद्धत्व, म्हातारपण. सिरि - शिरावर. कालु - काळ. काइआ - काया देह. भई - झाला. सिबालु - शेवाळ.

भावार्थ : जेव्हा मरणाने शरिराचे पतन होते तेव्हा शरिराच्या बांधलेल्या गाठी ढिल्या पडतात. सर्व अवयव ढिले पडतात. चैतन्यहीन होतात. संपूर्ण जगभर हिंडून पहा, तुम्हाला सर्वत्र क्षय आणि मृत्यूचे तांडव दिसेल. सारा संसार हळू हळू नाश पावत आहे असे दिसेल. जो साधक सुख दुःखाला उन सावलीचा खेळ समजून त्याकडे समदृष्टीने तटस्थपणे पाहिल तो संसारातील सर्व बांधने तोडून मुक्ती प्राप्त करील. प्रत्येक जीवाचा भाग्यलेख नियतीने आधीच लिहून ठेवलेला आहे. क्षणाक्षणाला यौवनाचा नाश होत असून म्हातारपण येऊन काळ शिरावर येऊन वसणार आहे. सारे शरीर क्षीण होऊन शेवाळासारखे लिवलिवीत होणार आहे. || २४ ||

जापै, आपि प्रभू तिहु लोइ। जुगि जुगि दाता, अवरु न कोइ।
जिउ भावै, तिउ राखहि राखु। जसु जाचउ, देवै पति साखु।
जागतु जागि रहा, तुधु भावा। जा तू मेलहि, ता तुझै समावा।
जै जैकारु जपउ जगदीस। गुरमति मिलीऐ बीस इकीस। ।२५।।

शब्दार्थ : जापै - असे समजतात. आपि - स्वतः. तिहु - तीनही.
लोइ - लोक. जुगि जुगि - प्रत्येक युगात. अवरु - अन्य. जिउ - जसे.
भावै - वाटेल, आवडेल. तिउ - तसे. राखु - रक्षण कर. जसु - यश.
जाचउ - याचना करतो. देवै - देतो. पति - पत, प्रतिष्ठा.
साखु - विश्वसनीयता. जागतु - जागृत होऊन. तुधु- तुला. भावा - आवडेन.
जा - जेंव्हा. तू - तेंव्हा. मेलहि - मिलाप होतो. तुझै - तुझ्यात.
समावा - सामावतो. जै जै - जयजयकार. जपउ - जपतो. गुरमति - गुरूच्या
उपदेशाने. मिलीऐ - प्राप्त होतो, मिळतो.

भावार्थ : श्रेष्ठ साधकाला तीन्ही लोकात एकमात्र प्रभू परमात्म्याशिवाय
अन्य कोणीही दिसत नाही. त्याला सर्वत्र प्रभू परमात्माच भरून राहिला आहे
असा साक्षात्कार होतो. युगानुयुगे, प्रत्येक युगात तो एकमेव प्रभू परमात्मा दाता
आहे. अन्य कोणीही काहीही देऊ शकत नाही. त्या प्रभू परमात्म्यास जसे योग्य
वाटते तसे तो सर्वांचे रक्षण करतो. जेव्हा साधक त्या प्रभू परमात्म्याचे यशोगान
करतो तेव्हा तो प्रभू परमात्मा त्या साधकास प्रतिष्ठा व आत्मविश्वास प्रदान
करतो. जो साधक सतत जागृत राहून मोहमायेस दूर ठेवतो, तो प्रभूस प्रिय
होतो. अशा साधकांस तो आपल्या स्वरूपाशी एकरूप करतो व तो साधक प्रभू
रूपात लीन होतो. असा साधक प्रभू परमात्म्याचा सदैव जयजयकार करतो व
सतगुरूकृपेने तो प्रभू रूपात निश्चीत विलीन होतो. ।।२५।।

झखि बोलणु, किआ जग सिउ वादु। झुरि मरै देखै परमादु।
जनमि मूए, नही जीवण आसा। आइ चले, भए आस निरासा।
झुरि झुरि झखि, माटी रलि जाइ। कालु न चांपै, हरि गुण गाइ।
पाई नवनिधि, हरि कै नाइ। आपे देवै सहजि सुभाइ ।।२६।।

शब्दार्थ : झखि बोलणु - झक मारणे, व्यर्थ वोलणे. सिउ - सह,
वरोवर. वादु - वादविवाद. झुरि - झूरून. मरै - मरतो. परमादु - वेडेपणा.
जनमि - जन्मतो. मुए - मरतो. आस - आशा. आइ - आला. चलै - गेला.
भइ - झाली. निरासा - निराशा. माटी - माती. रलि जाइ - मिसळून जातो.
कालु न चांपै - काळ खाऊ शकत नाही. पाई - प्राप्त करतो.
नवनिधि - नउनिधी. आपे - प्रभू स्वतः, देवै - देतो. सहजि - सहज.
सुभाइ - स्वाभाविकपणे.

भावार्थ : जीव मायेच्या मोहात पडून निष्कारण संसाराच्या वादविवादात
अडकून पडतो. पण जेव्हा त्यास आपली चूक कळून येते तेव्हा तो पश्चात्तापाने
झूरून मरून जातो. तो वारंवार जन्मतो व वारंवार मरतो. जन्ममरणाच्या चक्रात
अडकूनही त्याची जीवनावदलची आशा, आसक्ती सुटत नाही. दर वेळी तो आशा
घेऊन जन्माला येतो व निराश होऊन निधून जातो. अशा रीतीने झूरून झूरून
मातीत मिसळून जातो. पण जर त्याने जन्मास येऊन प्रभू परमात्म्याचे गुणगान
केले तर काळ त्याला खात नाही. त्याला प्रभू नामाने नवनिधी प्राप्त होतात. तो
प्रभू परमात्मा स्वतः अगदी स्वाभाविकपणे त्याला ऋद्धी सिध्दी प्रदान
करतो. ।।२६।।

जिआनो बोलै, आपे बूझै। आपे समझै, आपे सूझै।
गुर का कहिआ अंकि समावै। निरमल सूचे, साचो भावै।
गुरु सागरु, रतनी नही तोट। लाल पदारथ साचु अखोट।
गुरि कहिआ, सा कार कमावहु। गुर की करणी, काहे धावहु।
नानक, गुरमति साचि समावहु। ।२७।।

शब्दार्थ : जिआनो - ज्ञान. बूझै - समजते, कळते. समझै - समजतो.
सूझै - जाणतो. अंकि समावै - हृदयात सामावणे. सूचे - पवित्र.
साचो - सत्यस्वरूप, प्रभू परमात्मा. भावै - आवडतो. तोट - तोटा.
अकोट - अक्षय, अक्षुष्य, कधीही न संपणारा. लाल पदारथ - माणीक, मोती,

हिरे आदी मौल्यवान वस्तू.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याकडून ज्ञान प्राप्त झाल्यावर जीव स्वतःचे सत्यस्वरूप जाणतो. जेव्हा त्याला हे समजते, तेव्हा त्याला सा-या गोष्टी आपोआप सुचु लागतात. तो सतगुरूचा उपदेश मनोभावे स्वीकारतो. त्याप्रमाणे आचरण करतो. त्यामुळे त्याची मती निर्मल व पवीत्र होते. तो प्रभू परमात्म्यास प्रिय होतो. सतगुरू हा रत्नांचा सागर आहे. त्याचे जवळ प्रभू भक्तीची हिरे, माणके, लाल आदि रत्नांची रेलचेल आहे. प्रभू प्रेमाचा अलोट साठा आहे. हे जीवा, सतगुरू जसे सांगेल तसे आचरण कर. सतगुरू काय करतो तिकडे धावू नकोस कारण ते तुझ्या समजण्यापलीकडे आहे. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जा. ॥२७॥

टूटै नेहु कि बोलहि सही।टूटै बाह, दुहू दिस गही।
टूटै परीति गई, बुर बोलि।दुरमति परहरि, छाडी ढोलि।
टूटै गंठि, पडै वीचारि।गुर सबदी, घरि कारजु सारि।
लाहा साचु न आवै तोटा।त्रिभवण ठाकूरु प्रीतमु मोटा।।२८।।

शब्दार्थ : टूटै - तुटते. नेहु -प्रेम. सही - सत्य,खरे. बाह - हात. दुहू - दोन्ही. दिस - दिशा. गही - धरली. परीति - प्रीती. बुर - वाईट. बोलि - बोलणे. दुरमति - दुबुद्धी. परहरि - त्याग करणे, सोडून देणे. छाडी - सोडून दिले.ढोलि - पती. गंठि - गांठ. पडै वीचारि - विचार करून परत जोडता येते. कारजु - कार्य. सारि - साध्य कर. लाहा - लाभ. साचु - सत्य नाम. त्रिभवन - त्रिभूवन. मोटा - मोठा, महान.

भावार्थ : तोंडावर स्पष्टपणे बोलल्याने मैत्री तुटते. हात दोन्ही बाजूनी ओढला तर निश्चीत तुटतो त्याचप्रमाणे वाईट बोलण्याने प्रीती तुटते. कुबुद्धीवाल्या स्त्रीस तिचा पती सोडून देतो. त्याचप्रमाणे कुबुद्धीने मोहमायेत रममाण झालेल्या जीवापासून प्रभू परमात्मा दूर जातो. पण जर नीट विचार करून झालेल्या चुका दुरूस्त करून चांगले आचरण केले तर तुटलेली नाती परत ओअंकारु

जोडता येतात. त्या प्रभू परमात्म्याचे प्रेम परत संपादन करता येते. म्हणून जीवाने सतगुरूच्या सांगण्याप्रमाणे आचरण करून आपले इच्छित कार्य-प्रभू प्राप्ती-साध्य करावे. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने सत्यरूप प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. सत्य जीवन लाभते. मग साधकाला जीवनात काहीही कमी पडत नाही. अदृष्य असलेला त्रिभूवनाचा स्वामी प्रभू परमात्मा स्थूलरूपाने प्रत्यक्ष दृश्यमान होतो. ॥२८॥

ठाकहु मनुआ, राखहु ठाइ। ठहकि मुई अवगुणि पछुताइ।
ठाकुरु एकु, सबई नारि। बहुते वेस करे कूडिआरि।
पर घरि जाती, ठाकि रहाई। महलि बुलाई, ठाक न पाई।
सबदि सवारी, साचि पिआरी। साई सुहागणि, ठाकुरि धारी।।२९।।

शब्दार्थ : ठाकहु - थांबवा, कावूत ठेवा. मनुआ - मनाला. राखहु - स्थीर करा. ठाइ - एकाजागी. ठहकि - आपसात लढून भांडून. मुई - मेले. अवगुणि - दुर्गुणी. पछुताइ - पश्चात्ताप. ठाकुरु - स्वामी. सबई - सर्व. नारि - स्त्रीया. बहुते - अनेक, नाना. वेस - वेप. कूडिआरि - खोटे, मायेत अडकून पडलेले. पर घरि - परक्याघरि. जाती - जातात. ठाकि रहाई - थांबून ठेवणे, रोखून धरणे. महलि - महालात, प्रभू च्या महालात. बुलाई - बोलावले. ठाक न पाई - रोखू शकत नाही. सबदि - सतगुरूचा उपदेश, प्रभू नाम. सवारी - सावरले. साचि - सत्य. पिआरी - प्रेम. साई - तीच. सुहागणि - सौभाग्यवती. ठाकुरि - पति परमेश्वर. धारी - धारण करणे.

भावार्थ : हे स्त्री जीवा, तुझ्या ह्या इतस्ततः भटकणा-या मनाला कावूत ठेव. प्रभू नामात स्थीर कर. ह्या संसारात माणसे आपापसात वाद घालून मरून जातात. अवगुणी स्त्रीवर पश्चात्ताप करण्याची पाळी येते. तो प्रभू परमात्मा एकमेव पतीपरमेश्वर आहे व सर्व जीव त्याच्या स्त्रीया आहेत. ह्या स्त्रिया (जीव) नाना परीचा साज श्रृंगार करून म्हणजे कर्मकांड करून प्रभू पतीस आपलासा करण्यासाठी व्यर्थ प्रयत्न करत आहेत. अन्य दुस-या मार्गाकडे

वळण्यापासून ह्या जीवांना (स्त्रीयांना) रोखले गेले आहे. पण पतीपरमेश्वराच्या महालात प्रवेश करण्यापासून त्यांना कोणी रोखू शकत नाही. जी स्त्री-जीव-प्रभू नामात रत होऊन मोहमायेपासून स्वतःस दूर ठेवते तीचा प्रभू पती स्वीकार करतो. अशा जीवास प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. ॥२९॥

डोलत डोलत हे सखी, फाटे चीर सीगार।
डाहपणि, तनि सुखु नही, बिनु डर बिणठी डार।
डरपि मुई घरि आपणै, डीठी कंति सुजाणि।
डरु राखिआ गुरि आपणै, निरभउ नामु वखाणि।
डूगरि वासु तिखा घणी, जब देखा नही दूरि।
तिखा निवारी सबदु मंनि, अंम्रितु पीआ भरपुरि।
देहि देहि आखै सभु कोइ, जै भावे तै देइ।
गुरु दुआरै देवसी, तिखा निवारै सोइ। ॥३०॥

शब्दार्थ : डोलत डोलत - हिंडता हिंडता. चीर - वस्त्र. सीगार - श्रृंगार. डाहपणि - इर्पेने, आसुयेने. तनि - तन, शरीर. बिणठी - नष्ट झाली. डार - पक्षांचा थवा. डरपि - घावरणे. मुई - मरण. डीठी - पाहिले. कंति - कांत, पती, परमेश्वर. सुजाणि - सुजाण, ज्ञानी. राखिआ - रक्षण केले, रोखले. निरभउ - निर्भय. वखाणि - व्याख्या, ज्ञान. डूगरि - डोंगरावर. वासु - निवास. तिखा - तृष्णा. घणि - खूप. निवारी - निवारण केली. मंनि - मनात. अंम्रितु - अमृत. देहि - दे. आखै - सांगतात, म्हणतात. सभु कोइ - सर्वजण. जै - जो, ज्याला. तै - त्याला. देवसी - देतो. निवारै - निवारण करतो. सोइ - तो, प्रभू परमात्मा.

भावार्थ : हे सखी, पती परमेश्वरास भेटण्यासाठी मी इकडे तिकडे खूप हिंडले. त्यामुळे माझे हे शरीररूपी वस्त्र फाटून गेले. सारा साज श्रृंगार विरून गेला. माझ्या मनात ईर्ष्या, आसुया जागृत झाल्याने शरीरास जराही सूख लाभले नाही. प्रभू परमात्म्याच्या भीतीशिवाय सारे प्रयत्न फोल ठरले. जेव्हा जीवरूपी स्त्रीने दुनीयेच्या भीतीने मरणप्राय यातना भोगल्या तेव्हा त्या सुजाण प्रभू

परमात्म्याने कृपा केली. सतगुरूकडून अशा जीवास निर्भय प्रभू परमात्म्याचे नामरूपी ज्ञान प्राप्त होते. त्यामुळे साधकाच्या मनातील संसाराची भीती दूर होते. जेव्हा साधकाच्या मनात खूप अहंकार होता तेव्हा त्याच्या मनात विकारांची तीव्र तृष्णा होती. त्यामुळे पती प्रभू खूप दूर आहे असे त्यास वाटत असे. पण जेव्हा सतगुरूकडून ज्ञान प्राप्त झाले तेव्हा लक्षात आले की तो प्रभू परमात्मा जवळच आहे, आपल्या हृदयातच वास करत आहे. जेव्हा साधकाने प्रभू नामाचा स्वीकार केला. तेव्हा मनातील विषयविकाराची तृष्णा नष्ट झाली. व साधकाने प्रभू नामरूपी अमृताचे भरपूर प्राशन केले. सगळेच लोक प्रभू नामाच्या प्राप्तीसाठी याचना करत असतात. पण प्रभू परमात्म्यास जो आवडतो त्यालाच तो सतगुरूद्वारा नाम देतो व तोच प्रभू परमात्मा साधकाची विषय विकाराची तृष्णा दूर करतो. ॥३०॥

ढंढोलत दूढत हउ फिरी, ढहि ढहि पवनि करारि।
भारे ढहते ढहि पए, हउले निकसे पारि।
अमर अजाची हरि मिले, तिन कै हउ बलि जाउ।
तिन की धूडि अघुलीए, संगति मेलि मिलाउ।
मनु दीआ गुरि आपणै, पाइआ निरमल नाउ।
जिनि नामु दीआ तिसु सेवसा, तिसु बलिहारै जाउ।
जो उसारे सो ढाहसी, तिसु बिनु अवरु न कोइ।
गुर परसादि तिसु संमहला, ता तनि दूखु न होउ ॥३१॥

शब्दार्थ : ढंढोलत - शोधत. हउ - मी. फिरी - फिरलो. ढहि पवनि - पडतात. करारि - अलीकडे. भारे - भार, वोजा, पापाचा वोजा. हउले - हलको. अजाची - संतुष्ट. तिन कै - त्याचेवर. धुडि - धूळ, चरणरज. अघुलीए - पार करते. उसारे - उत्पन्न करतो. ढाहसी - नष्ट करतो. तिसु - त्या (परमेश्वराचे). अवरु - अन्य. संमहला - स्मरण केले.

भावार्थ : मी प्रभू परमेश्वराच्या शोधात भटक भटक भटकले. पण प्रत्येक वेळी ह्या संसार सागराच्या किना-यावरच येऊन पडले. प्रभू प्राप्तीसाठी

अनेक कर्मकांड, व्रत वैकल्ये केली पण काहीही उपयोग झाला नाही. मला प्रभू प्राप्त झाला नाही. मी होते तिथेच राहिले. ज्याच्या डोक्यावर पापाचा भार आहे, ते ह्या संसार सागरात त्या ओझ्यामुळे बुडतात. ज्यांच्या डोक्यावर पापाचा भार नाही ते मात्र हा संसार सागर पार करतात. ज्यांना न मागताही प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो अशा भाग्यवानांचे चरणी मी स्वतःस समर्पित करते. अशा श्रेष्ठ साधकाच्या चरणधूळीने ही मोक्ष प्राप्त होतो. अशांच्या संगतीत राहिल्याने प्रभू परमात्म्याशी मीलन होते. ज्या साधकाने सतगुरूला आपले मन समर्पित केले त्यास सतगुरूकडून निर्मळ प्रभू नामाची प्राप्ती होते. ज्या सतगुरूकडून मला प्रभू नामाची प्राप्ती झाली त्याची मी सेवा करते. त्याचेवर माझा जीव ओवाळून टाकते. ज्या परमेश्वराने ही सृष्टी उत्पन्न केली तीच ती नष्टही करतो. त्याच्याशिवाय अन्य कोणीही तसे करू शकत नाही. जो जीव सतगुरूकृपेने त्या प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करतो त्याची सर्व दुःखापासून मुक्तता होते. ॥ ३१ ॥

णा को मेरा, किसु गहि णा को होआ न होगु।
 आवणि जाणि विगूचीऐ, दुबिधा विआपै रोगु।
 णाम विहूणे आदमी, कलर कंध गिरंति।
 विणु नावै किउ छूटीऐ, जाइ रसातलि अंति।
 गणत गणावै अखरी, अगणतु साचा सोइ।
 अगिआनी मतिहीणु है, गुर बिनु गिआनु न होइ।
 तूटी तंतु रबाब की, वाजै नही विजोगि।
 विछुड़िआ मैलै प्रभू, नानक करि संजोग ॥ ३२ ॥

शब्दार्थ : णा - 'ण' ह्या अक्षरचा बोध. को - कोणीही.
 आवणि - जन्माला येणे. जाणि - मरून जाणे. विगूचीऐ - दुःखी.
 दुबिधा - द्वेत. विआपै - व्यापते. णाम - प्रभू नाम. कलर कंध - वाळूची भींत.
 गिरंति - ढासळून पडते. किउ - कसे. छूटीऐ - सुटका. जाइ - जातो. रसातलि
 - नरकात. गणत - मोजणी, गणती. गणावै - गणती करणे. अखरी -
 अक्षरात. अगणतु - गणती करता येत नाही असा प्रभू परमात्मा. अगिआनी -
 अज्ञानी. मतिहीणु - मतीहीन, बुद्धीहीन. तूटी - तुटली. तंतु - तार.

ओअंकारु

रबाब - एकतारी सारखे तंतुवाद्य. वाजै - वाजते. विजोगि - वियोग. विछुड़िआ
 - दूर गेलेला. मैलै - मीलन, भेट घडविणे.

भावार्थ : 'ण' ह्या अक्षराचा बोध खालीलप्रमाणे -

ह्या जगात माझे कोणीही नाही. प्रभू परमात्म्याशिवाय मी कोणाचा
 आसरा मागू? त्याच्याशिवाय अन्य कोणतेही आश्रयस्थान कधी नव्हते. पुढेही
 अन्य कोणी होणार नाही. प्रत्येक जीव जन्म-मरणाच्या चक्रात अडकून पडला
 आहे आणि द्वेतभावामुळे ह्या जगात दुःख भोगत आहे. प्रभू नामाशिवाय जीवन
 म्हणजे वाळूची भींत. केंव्हा कोसळून पडेल त्याचा नेम नाही. प्रभू नामाशिवाय
 मोहमायेपासून जीवाची सुटका होऊ शकत नाही व जीव अखेर नरकात जाऊन
 पडतो. असा जीव प्रभूचे गूण अक्षरात, शब्दात मोजू पाहतो. पण प्रभू परमात्मा
 शब्दात मोजता येत नाही. तो सर्व प्रकारच्या मोजमापाच्या पलीकडे आहे. असा
 पयल करणारा जीव अडाणी आहे, बुद्धीहीन आहे. सतगुरूवाचून प्रभू
 परमात्म्याचे ज्ञान होऊ शकत नाही. परमात्म्यापासून दूर गेलेला जीव म्हणजे तार
 तुटलेल्या एकतारी सारखा आहे. जो पर्यंत मनाची तार प्रभू परमात्म्याच्या तारेशी
 जुळत नाही तोपर्यंत त्याच्या जीवनात प्रभू परमात्म्याचे मूर उमटू शकत नाहीत.
 नानक सांगतात, काही संयोगाने प्रभू परमात्म्याची अशा जीवावर कृपा झाली
 तरच त्यास प्रभू परमात्मा प्रभू मीलनाचे सुख प्राप्त करून देतो. ॥ ३२ ॥

तरवरु काइआं, पंखि मनु तरवरि पंखी पंच।
 ततु चुगहि मिलि एकसे, तिन कउ फास न रंच।
 उडहि त बेगुल बेगुले, ताकहि चोग घणी।
 पंख तुटे फाही पड़ी, अवगुणि भीड़ बणी।
 बिनु साचे किइ छूटीऐ, हरि गुण करमि मणी।
 आपि छडाए छूटीऐ, वडा आपि धणी।
 गुरपरसादी छूटीऐ, किरपा आपि करेइ।
 अपणै हाथि वडाईआ, जै भावै तै देइ ॥ ३३ ॥

शब्दार्थ : तरवरु - वृक्ष. पंखि - पक्षी. पंच - पांच ज्ञानेदिये.

ओअंकारु

ततु - तत्व. चुगहि - खातो, ग्रहण करतो. मिलि - मिळतो. एकसे - एकत्रीत. फास - पाश. रंच - जरासा. उडहि - उडतात. बेगुले - त्वरेने, घाईने. चोग - खाणे. घणी - खुप. फाही - पांश. पडी - सापडतात, अडकतात. भीड़ बणी - संकटात सापडतो. छूटीऐ - सुटका. करमि - कृपा प्राप्त करतो. छडाए - सोडवतो. वडा - मोठा. वडाईआ - मोठेपण. जै - जेव्हा. तै - तेंव्हा.

भावार्थ : मानवी शरीर हे वृक्षासारखे आहे. मन हे त्यावर वसलेला पक्षी आहे. मानवाची पंच ज्ञानेंद्रिये हे अन्य पक्षी त्या झाडावर वसले आहेत. ही पाच ज्ञानेंद्रिये जेव्हा परमतत्वरूपी दाणे टिपतात, तेंव्हा ते कोणत्याही त-हेच्या पाशात सापडत नाहीत. पण ज्यांचे मन परमतत्वाचे भक्षण करण्याऐवजी ज्यास्त दाणे प्राप्त करण्यासाठी, जास्त भौतिक सुख प्राप्त करण्यासाठी घाईने इकडून तिकडे उडत राहतात त्यांच्या पंखातील वळ संपून जाते व असे जीव मोहमार्येच्या पाशात अडकतात. मायावी सुखाच्या लालसेच्या अवगुणांमुळे संकटात सापडतात. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामाचा आश्रय घेतल्याशिवाय ते ह्या मायापाशातून सुटू शकत नाहीत. प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने प्रभू नामरूपी रत्न साधकास प्राप्त होते. त्या प्रभू परमात्म्याची इच्छा होईल त्या साधकास तो स्वतः मोहपाशातून मुक्त करतो. हे प्रभो! तूच सर्वांहून श्रेष्ठ आहेस. जेव्हा साधकावर तो प्रभू परमात्मा स्वतः कृपा करतो, तेव्हा तो साधक सतगुरू कृपेने संसारातून मुक्त होतो. प्रभू परमात्माची इच्छा सर्व श्रेष्ठ आहे. तो सर्वशक्तिमान आहे. त्यास योग्य वाटेल त्या साधकास तो स्वतः ते मोठेपण प्रदान करतो. ॥ ३३ ॥

थर थर कपै जिअडा, थान विहूणा होइ।
थानि मानि सचु एकु है, काजु न फीटै कोइ।
थिरु नाराइणु थिरु गुरु, थिरु साचा बीचारु।
सुरि नर नाथह नाथु तू, निधारा आधारु।
सरबे थान थनंतरी, तू दाता दातारु।
जह देखा तह एकु तू, अंतु न पारावरु।
थान थनंतरि रवि रहिआ, गुरसबदी वीचारि।
अणमंगिआ दानु देवसी, वडा अगम अपारु। ॥ ३४ ॥

शब्दार्थ : कपै - कापतात. जिअडा - जीव. थान - स्थान. विहूणा - विहीन. काजु - कार्य. फीटै - विघडणे. थिरु - स्थिर. साचा बीचारु - सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा विचार. सुरि - देव. निधारा - निराधार. सरबे - सर्व. दातारु - दान देणारा. जह - जेथे. तह - तेथे. रवि रहिआ - पसरलेला, व्यापून टाकतो. अणमंगिआ - न मागता. दानु - दान. देवसी - देतो. वडा - वडा, मोठा, श्रेष्ठ.

भावार्थ : जेव्हा जीव स्थानविहीन होतो, अस्थिर होतो, तेंव्हा तो भीतीने थरथर कापू लागतो. सदैव एकाच स्थानावर सन्मापुर्वक स्थिर असणारा एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. अशा ह्या प्रभू परमात्म्याचे ठाई मन स्थिर करणा-या जीवाची सर्व कार्ये यशस्वी होतात. त्यास कोठेही अपयश येत नाही. तो प्रभू परमात्मा स्थिर आहे, व सतगुरू स्थिर आहे. सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचा उच्च आध्यात्मिक विचार स्थिर आहे. हे प्रभो, तू सर्व देवांचा, माणसांचा, नाथांचा नाथ आहेस. तु निराधारांचा आधार आहेस. सर्व ठिकाणी सर्वांना दान देणारा तू दाता आहेस. हे प्रभो जिकडे पहावे तिकडे तूच आहेस. तू अनंत आहेस, अपार आहेस. तू सर्वत्र व्यापून राहिला आहेस. अशा ह्या सर्व व्यापक प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान सतगुरूच्या उपदेशातून प्राप्त होते. हे प्रभो न मागता तू दान देतोस. तू अगम्य आहेस. तुझा महिमा अपार आहे. तू सर्वश्रेष्ठ आहेस. ॥ ३४ ॥

दइआ दानु दइआलु तू, करिकरि देखणहारु।
दइआ करहि प्रभ मेलि लैहि, खिन महि ढाहि उसारि।
दाना तू बीना तुही, दाना कै सिरि दानु।
दालद भंजन दुःख दलण, गुरमुखि गिआनु धिआनु। ॥ ३५ ॥

शब्दार्थ : दइआ - दया दानु - दान. करि - करून. देखणहारु - देखभाल करणारा, पालन करणारा. मेलि - मीलन. लैहि - घडवितो. खिन महि - क्षणात. ढाहि - नष्ट करतो. उसारि - निर्माण करणे. दाना - ज्ञाता. बीना - द्रष्टा, पाहणारा. तुही - तूच. दादल - दारिद्र. भंजन - नष्ट करणारा. दलण - चिरडून टाकणारा.

भावार्थ : हे प्रभो सर्वावर दया करणारा, दान देणारा, सर्व काही करणारा तूच आहेस. सर्वांचे पालन करणारा ही तूच आहेस. तूझी दया झाली तर क्षणात तू जीवास आपल्यात विलीन करून घेतोस. सर्व काही निर्माण करणारा आणि विनाश करणाराही तूच आहेस. तूच सर्व काही जाणणारा ज्ञाता आहेस. सर्व काही पाहणारा द्रष्टाही तूच आहेस. दात्यांचाही दाता महादाता ही तूच आहेस. निर्धनांचे दारिद्र्य नष्ट करणारा व सर्व दुःखांचा विनाश करणाराही तूच आहेस. हे प्रभो सतगुरूच्या मुखातून प्राप्त होणारे ज्ञान, ध्यान, सारे सारे काही तूच आहेस. ॥ ३५ ॥

धनि गइए बहि झूरीए, धन महि चीतु गवार।
 धनु विरली सचु संचिआ, निरमलु नामु पिआरि।
 धनु गइआ ता जाण देहि, जे राचहि रंगि एक।
 मनु दीजै सिरु सउपीए, भी करते की टेक।
 धंधा धावत रहि गए, मन महि सबदु अनंदु।
 दुरजन ते साजन भए, भेटे गुर गोविंद।
 वनु वनु फिरती दूढती, बसतु रही घरि बारि।
 सतिगुरि मेली मिलि रही, जनम मरण दुखु निवारि। ॥ ३६ ॥

शब्दार्थ : धनि - धन, द्रव्य. गइआ - गेले. बहि - वसणे. झूरीए - झुरतो, दुःख करतो. महि - मध्ये. चीतु - चित्त. गवार - मूर्ख, भडाणी. विरली - क्वचित एखादा, विरळा. सचु - सत्य. संचिआ - संचय करणे, पिआरि - प्रेम. ता - ते. जाण देहि - जाऊदे. राचहि - रंगून जाणे. रंगि - रंग. मनु - मन. दीजै - दे. सिरु - शीर, मस्तक. सउपीए - सोपव, अर्पण कर. भी - तरीही. करते - कर्ता, परमेश्वर. टेक - आश्रय आधार. धावत - धावपळ. रहि गए - थांबली. सबदु - नाम साधना अनंदु - आनंद. भए - माला. भेटे - भेटला. वनु वनु - रानावनात. दूढती - शोधत. बसतु - वस्तू, नाम.

भावार्थ : माणसाला त्याच्या जवळचे धन गेले की अपार दुःख होते. मूर्ख माणसाचे सारे चित्त त्याच्या धनातच गुंतलेले असते. एखादा विरळा जीव मात्र प्रभू नामरूपी निर्मळ धनाचा संचय करतो. हे जीवा, धन गेले तर जाऊ दे, तू एकमेव प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून जा. त्या प्रभू परमात्म्याचे चरणी तू तुझे तन मन अर्पण कर. त्याचे चरणी तुझे शिरकमलही अर्पण कर. त्याच्या ठाई आश्रय घे. असे केल्याने या व्यावहारिक जगातील जीवाची धावपळ थांबते व मनाला शब्दब्रह्माचा आनंद प्राप्त होतो. सतगुरूरूपी प्रभू परमात्म्याची भेट झाल्याने दूर्जन माणूसही सज्जन होतो. त्या दुर्लभ गोष्टीचा, प्रभू परमात्म्याचा शोध घेण्यासाठी रानावनात हिंडल्यानंतर सतगुरूकृपेने लक्षात येते की तो प्रभू परमात्मा आपल्या अगदी जवळच, आपल्या अंतःकरणातच आहे. सतगुरूच्या कृपेने जीवाचे प्रभू परमात्म्याशी मीलन होते व जीवाची जन्ममरणाच्या चक्रातून सुटका होते. ॥ ३६ ॥

नाना करत न छूटीए, विणु गुण जम पुरि जाहि।
 ना तिसु एहु न ओहु है, अवगुणि फिरि पछुताहि।
 ना तिसु गिआनु न धिआनु है, ना तिसु धरमु धीआनु।
 विणु नावै निरभउ कहा, किआ जाणा अभिमानु।
 थाकि रही किव अपड़ा, हाथ नही ना पारु।
 ना साजन से रंगुले, किसु पहि करी पुकार।
 नानक प्रिउ प्रिउ जे करी, मेले मेलण हारु।
 जिनि विछोडी सो मेलसी, गुर कै हेति अपारि। ॥ ३७ ॥

शब्दार्थ : नाना - अनेक. छूटीए - सुटका. विणु - विना. जाहि - जाईल, जातो. एहु - ह्या, इहलोक. ओहु - तो परलोक. तिसु - त्यास. किआ - काय. थाकि - दमला. किव - कसे. अपड़ा - पोचणे. हाथ - हात. किसु - कोण. पहि - जवळ. प्रिउ - प्रिय. जिनि - ज्याला. विछोडी - वियुक्त, विभक्त. हेति अपारि - अनंत प्रेमा द्वारा.

भावार्थ : नाना प्रकारची कर्मकांडे केली तरी मुक्ती प्राप्त होत नाही.

गुणविहीन, भक्तीविहीन जीव अखेर यमपुरीतच जातो. जन्ममरणाच्या चक्रातच अडकून राहतो. अशा जीवास इहलोकांत सुख मिळत नाही आणि परलोकही प्राप्त होत नाही. त्याच्यावर केवळ पश्चात्ताप करण्याची पाळी येते. अशा जीवास सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे यत्कींचितही ज्ञान नसते. तो प्रभू परमात्म्याचे ध्यानही करत नाही. त्याला धर्म ही कळत नाही. प्रभू परमात्म्याच्या नामाशिवाय कोणी निर्भय कसा होऊ शकेल? अहंकारामुळे प्राप्त होणारे दुःखही असा जीव समजू शकत नाही. त्यामुळे तो इकडे तिकडे फिरत राहून नाना कर्मकांडे करत राहतो व अखेर थकून जातो. अशा जीवास प्रभू परमात्म्यावद्दल प्रेम नसते. मग तो संकटकाळी कोणाला वरे हाक मारील? कारण सर्व संकटे दूर करील असा एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. अन्य कोणी नाही.

नानक सांगतात, जर जीव अत्यंत व्याकूल होऊन प्रभू परमात्म्यास आर्त स्वराने हाका मारील तर तो प्रभू परमात्मा त्या जीवास आपल्या स्वरूपाशी एकरूप करील. ज्या प्रभू परमात्म्याने जीवास त्याचेपासून अलग केले, तोच प्रभू परमात्मा सतगुरूच्या परमकृपेने जीवास आपल्यात समाविष्ट करून घेईल. || ३७ ||

पापु बुरा, पापी कउ पिआरा। पापि लदे, पापे पासारा।
परहरि पापु, पछाणै आपु। ना तिसु सोगु विजोगु संतापु।
नरकि पडंतउ किउ रहै, किउ बंचै जमकालु।
किउ आवण जाणा विसरै, झूठु बुरा खै कालु।
मनु जंजाली वेडिआ, भी जंजाला माहि।
विणु नावै किउ छूटीऐ, पापे पचहि पचाहि । । ३८ ।।

शब्दार्थ : पापु - पाप. बुरा - वाईट. पिआरा - प्रिय. लदे - लादणे. पासारा - प्रसार, पसारा. परहरि - सोडून, त्याग करून. पछाणै - ओळखणे. आपु - स्वतःला. तिसु - त्याला. सोगु - शोक. विजोगु - वियोग. संतापु - दुःख, पीडा. पडंतउ - पडणे. किउ - कसे. बंचै - वाचणे. आवण जाणा - येणे जाणे, जन्म मरण. विसरै - विसरेल. झूठु - खोटे. खैकालु - विनाशक काळ. मनु - मन. जंजाली - जंजाळ. वेडिआ - वेढला.

भी - परत. पचहि पचाहि - सडत कुजत राहतो.

भावार्थ : पाप हे वाईट आहे, हे माहित असूनही पापी माणसास पाप करणे आवडते. तो पाप करतच राहतो. येवढेच नव्हे तर इतरांनाही पापाचरण करण्यास प्रवृत्त करतो. जर जीवाने पापाचरण करणे सोडून देऊन आपल्या स्वस्वरूपास, आपल्या आत्मस्वरूपास जाणले तर त्यास कोणत्याही प्रकारचा शोक वा दुःख भोगावे लागत नाही. प्रभू परमात्म्याचा वियोग सहन करावा लागत नाही. पापी माणूस नरकात पडण्यावाचून कसा वाचेल? मृत्युपासून कसा वाचेल? जन्म मरणाच्या चक्रातून त्याची कशी सुटका होईल? कारण त्याचे पाप कर्मच त्याला मरणाकडे घेऊन जाते. जो पर्यंत त्याच्या हृदयात जीवनाला नष्ट करणाऱ्या खोटे विचार स्थिर आहेत तो पर्यंत जीवाची सुटका होत नाही. त्यामुळेच त्याचे मन सांसारिक जंजाळातच गुंतून पडते. प्रभू नामाशिवाय त्याची सुटका कशी होणार? पापी जीव अखेर पापातच सडत कुजत राहणार. || ३८ ||

फिरि फिरि, फाही फासै कउआ। फिरि पछुताना, अब किआ हूआ।
फाथा चोग चुगै, नही बूझै। सतगुरु मिलै, त आखी सूझै।
जिउ मछुली फाथी जम जालि। विणु गुर दाते, मुकति न भालि।
फिरि फिरि आवै, फिरि फिरि जाइ। इक रंगि रचै, रहै लिव लाइ।
इव छूटै, फिरि फास न पाइ। । ३९ ।।

शब्दार्थ : फिरि फिरि - परत परत. फाही फासै - पाशात अडकतो, फसतो. कउआ - कावळा. फाथा - पाशात अडकलेला पक्षी. चोग - दाणे. चुगै - खातो, वेचतो. बूझै - समजणे. आखी सुझै - डोळे उघडतात, ज्ञान चक्षु उघडतात, ज्ञान होते. जिउ - जसे. मछुली - मासोळी. भालि - शोध. इव - अशाप्रकारे.

भावार्थ : कावळ्यासारखा चाणाक्ष असलेला हा जीव परत परत संसाराच्या मोहपाशात पापात अडकतो. नंतर मग पश्चात्ताप करतो. पण आता त्याचा काय उपयोग? संसारातील मोहरूपी दाणे टिपताना आपण पाशात अडकतो आहोत हे कळले नाही. पण सतगुरु भेटल्यावर ज्ञानचक्षु उघडले. जसा

मासा जाळ्यात सापडला की तो मरणारच, तसा मोहमायेने जीव यमाच्या जाळ्यात सापडून मरतो. सतगुरु शिवाय जीवास मूर्ती प्राप्त होत नाही. असा जीव परत परत जन्मला येतो व परत परत मरून जातो. ह्या जन्ममरणाच्या चक्रात फिरतच राहतो. जो जीव गुरूला शरण जाऊन एकमेव प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून प्रभू नामात तल्लीन झाला तोच ह्या जन्म मरणाच्या चक्रातून सुटतो. परत तो ह्या संसाराच्या, यमाच्या पाशात अडकत नाही. तो मुक्त होतो. || ३९ ||

बीरा बीरा करि रही, बीर भए बैराइ।
बीर चले घरि आपणै, बहिण बिरहि जलि जाइ।
बाबुल कै घरि बेटड़ी, बाली बालै नेहि।
जे लोइहि वरु कामणी, सतिगुरु सेवहि तेहि।
बिरलो गिआनी बूझणउ, सतिगुरु साचि मिलेइ।
ठाकुर हाथि वडाईआ, जै भावै तै देइ।
बाणी बिरलउ बीचारसी, जे को गुरुमुखि होइ।
इह बाणी महा पुरख की, निज घरि वासा होइ। || ४० ||

शब्दार्थ : बीरा - हे भाऊ. बीर - भाऊ. बैराइ - परका. बिरहि - विरह, वियोग. बाबुल - पिता. बेटड़ी - मुलगी, कन्या. बाली बालै - वाल वालके देह आणि आत्म्याने. नेहि - प्रेम, देह आणि आत्म्याचे प्रेम. जे - जर. लोइहि - गरज. वरु - वर, पती. बिरलो - विरळा. बूझणउ - समजतो, जाणतो. साचि - सत्यरूप परमात्मा. ठाकुर - परमेश्वर. वडाईआ - मोठेपण. जै - जे. तै - ते. बिरलउ - विरळा. बीचारसी - विचार करतो. इह - ही.

भावार्थ : ह्या पदात श्री गुरूनानकदेवजींनी आत्म्यास भाऊ म्हणून संबोधले आहे व देहास वहीण म्हटले आहे. नानक सांगतात- मेल्यावर आत्मा शरीरास सोडून जातो. तेव्हा शरीररूपी वहीण भाऊ भाऊ म्हाणून आक्रोश करते. पण आत्मारूपी भाऊ केंव्हाच शरीरास सोडून निजधामास गेलेला असतो.

परका झालेला असतो. शरीर मात्र विरहाने जळून जाते. वापाच्या घरी म्हणजे ह्या संसारात जीव रूपी मुलगी विवाहयोग्य मुलगी असते. ही मुलगी प्रभू परमात्मारूपी वराशी विवाह करण्यास उत्सुक झालेली असते. ती त्याच्या प्रेमात मग्न झाली आहे व तो प्राप्त व्हावा म्हणून ती सतगुरूची सेवा करते. कोणी एखादा विरळा ज्ञानी हे जाणतो की सतगुरु जीवाचे प्रभू परमात्म्याशी मीलन घडवून आणतो. सारे मोठेपण प्रभू परमात्म्याचे हाती आहे. जो त्याला आवडतो त्याची मनोकामना तो पूरी करतो. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-या कोणी एखादाच जीव गुरूवाणीचा विचार समजू शकतो. जो त्या सतगुरू महापुरुषाची वाणी योग्यप्रकारे जाणतो. तोच आपल्या आत्मरूपात मग्न होतो. || ४० ||

भनि भनि घडिऐ, घडि घडि भजै। ढाहि उसारै उसारे ढाहै।
सर भरि सोखै, भी भरि पोखै समरथ वेपरवाहै।
भरमि भुलाने भए दिवाने विणु भागा किआ पाईऐ।
गुरुमुखि गिआनु डोरी प्रभि पकड़ी जिन खिंचै तिन जाइऐ।
हरि गुण गाइ सदा रंगि राते बहुडि न पछोताईऐ।
भभै भालहि गुरुमुखि बुझहि ता निज घरि वासा पाईऐ।
भभै भउजलु मारगु विखड़ा आस निरासा तरीऐ।
गुरपरसादी आपो चीन्है जीवतिआ इव मरीऐ। || ४१ ||

शब्दार्थ : भनि भनि - तोडून, मोडून. घडिऐ - घडवतो. घडि - घडवलेले. भजै - मोडतो. ढाहि - खाली खेचतो. उसारे - निर्माण करतो. सर - संसार सागर. सोखै - कोरडे करतो. भी - परत. पोखै - पुष्ट करतो, सुकवितो. समरथ - समर्थ. वेपरवाहै - वेपर्व, निष्काळजी. भरमि - भ्रम. भुलाने - भुलवतो. भए - झाला. दिवाने - वेडे. भागा - भाग्य. किआ - काय. पाईऐ - प्राप्त होते. डोरी - दोरी, लगाम. प्रभि - प्रभू ने. पकड़ी - पकडली, धरून ठेवली. जिन - जिकडे. खिंचै - खेचतो. तिन - तिकडे. बहुडि - परत. पछोताईऐ - पश्चात्ताप. भालहि - शोध घेणे. बुझहि - जाणतो. ता - तो. भउजलु - भवसागर, संसार

सागर. विखड़ा - कठीण, अवघड. आस - आशा. निरासा - निराशा.
आपो - स्वतः. चीन्है - ओळखतो. जीवतिआ - जीवंत असताना.
मरीऐ - मरावे.

भावार्थ : प्रभू परमात्मा सर्जन आणि विसर्जन दोन्ही गोष्टी करतो. संसारातील गोष्टी तो तोडून मोडून टाकतो. त्यातून पुन्हा नविन गोष्टी निर्माण करतो. वर चढलेल्यांना खाली खेचतो. पददलीतांना उच्चस्थानी नेऊन ठेवतो. पाण्याने भरलेला सागर क्षणात शुष्क करतो. तर कोरडा पडलेला जलाशय काठोकाठ भरून टाकतो. इतके सामर्थ्य असलेला प्रभू परमात्मा निश्चींत असतो. ह्या संसारात जीवांना जन्माला घालून त्यांचे पालन पोषणही तोच करतो. पण जीवांना हे समजत नाही. ते मोहमायेच्या भ्रमात सापडून ह्या संसारात वेड्यासारखे भ्रमत राहतात. अशा भाग्यहीन जीवांना ह्या जगात काहीच प्राप्त होत नाही. जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्यास कळून येते की कर्तुम अकर्तुम शक्ती त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्याच्याच ठाई आहेत. सर्व जीवांचे दोर त्या प्रभू परमात्म्याच्या हातात आहेत. तो जिकडे लगाम खेचेल तिकडेच जीवाला वळावे लागते. प्रभू परमात्म्याच्या इच्छेप्रमाणेच सारे काही घडत असते. हे ज्ञान प्राप्त झालेला जीव मग सदैव प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणात रंगून जातो. त्याचे सदैव गुणगान करतो व त्यातच तल्लीन होऊन जातो. अशा साधकास परत कधीही पश्चात्ताप करावा लागत नाही. सतगुरूच्या कृपेने त्यास प्रभू परमात्म्याची ओळख पटते व त्यास प्राप्त करून तो त्याच्याशी एकरूप होऊन जातो. हा संसारसागर पार करण्याचा मार्ग फार कठीण आहे. सुख दुःखाने, आशा निराशेने भरलेला आहे. जो जीव ह्या द्वंद्वास समान मानून प्रभू नामात तल्लीन होतो तोच हा भवसागर पार करून जातो. गुरूकृपेने त्यास स्वतःच्या सत्यस्वरूपाचे ज्ञान होते. तेव्हा तो मुक्त होतो. तो लौकिक अर्थाने जीवीत असला तरी त्याच्या मनातील मोह माया विषयविकार मरून गेलेले असतात. तो प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ||४१||

माइआ माइआ करि मुए, माइआ किसै न साथि।
हंसु चलै उठि डुमणो, माइआ भूली आथि।

मनु झूठा जमि जोहिआ, अवगुण चलहि नालि।
मन महि मनु उलटो मरै, जे गुण होवहि नालि।
मेरी मेरी करि मुए, विणु नावै दुखु भालि।
गड़ मंदर महला कहा, जिउ बाजी दीबाणु।
नानक सचे नाम विणु, झूठा आवण जाणु।
आपे चतुरु सरूपु है, आपे जाणु सुजाणु।।४२।।

शब्दार्थ : माइआ - माया. मुए - मेले. किसै - कोणाही.
हंसु - आत्मा, प्राण. डुमणो - दुविधा. आथि - येथे, ह्या संसारात.
जमि - यमाने. जोहिआ - पाहिले. चलहि - चालतात, येतात. नालि - वरोवर.
मरै - मरते. जे - जर. मेरी मेरी - माझे माझे, अहंकार. करि मुए - करत मेले.
भालि - प्राप्त होते. गड़ - किल्ला. जिउ - जसे. बाजी - खेळ.
दीवाणु - कचेरी. सचे - सत्यरूप प्रभू.

भावार्थ : सारे लोक पैसा पैसा करत मायेच्या मागे धावून मरतात पण माया मात्र कोणावरोवर जात नाही. प्राण पाखरू, आत्मा दुःखी होऊन ह्या जगातून निघून जातो. पण माया मात्र इथेच ह्या संसारात राहून जाते. मन फार खोटे आहे. ते मायेच्या नादाने अवगुण प्राप्त करून दुःखी होते व मेल्यावर ते अवगुण त्या जीवावरोवर येतात. पण जर साधकाने आपले मन अवगुणांकडून पालटून सदगुणांकडे वळवले तर मरणानंतर ते सदगुण जीवावरोवर येतात. जो जीव माझे माझे म्हणत अहंकारात राहून प्रभू नामाचे स्मरण करत नाही तो दुःखी होऊन मरून जातो. त्याने वांधलेले गडकोट महाल माइया, भव्य प्रासाद सारे काही खेळातल्या खेळण्यांसारखे नष्ट होऊन जातात. ह्यापैकी काहीही वरोवर येत नाही. नानक सांगतात, त्या सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाशिवाय हे जीवन व्यर्थ आहे. ह्या जन्ममरणाच्या येरझा-या व्यर्थ आहेत. तो प्रभू परमात्मा खुप चतूर आहे, सुस्वरूप आहे, सुजाण आहे, तो सारे काही जाणतो. ||४२||

जो आवहि से जाहि फुनि, आइ गए पछुताहि।

लख चउरासीह मेदनी, घट्टे न वधै उताहि।
 से जन उबरे, जिन हरि भाइआ। धंधा मुआ, विगूती माइआ।
 जो दीसै सो चालसी, किसकउ मीतु करेउ।
 जीउ समपउ आपणा, तनु मनु आगै देउ।
 असथिरु करता तू धणी, तिस ही की मै ओट।
 गुण की मारी हउ मुई, सबदि रती मनि चोट।।४३।।

शब्दार्थ : आवहि - येतात, जन्मतात. जाहि -जातो, मरतो.
 फुनि - पुन्हा. पछुताहि - पस्तावतो. मेदनी - पृथ्वी. घट्टे - कमी होणे.
 वधै - वाढते. उताहि - वाढ. उबरे - उद्धार. भाइआ - आवडला, प्रिय झाला.
 विगूती - गतीहीन, प्रभावहीन. दीसै - दिसते. चालसी - नश्वर. मीतु - मित्र.
 जीउ - जीव. समपउ - समर्पण. आपणा - आपला. आगै देउ - त्याच्यापुढे
 समर्पित करावे. असथिरु - स्थीर. धणी - धनी, मालक. ओट - आधार.
 हउ - अहंकार. चोट -आघात, ठोकर.

भावार्थ : ह्या जगात जन्माला येतो, तो एकदिवस मरून जातो.
 जन्मलेल्या प्रत्येक जीवास मरण अटळ आहे. तो ह्या जीवन मरणाच्या चक्रात
 अडकून दुःखच भोगतो. ह्या जगात चौ-यांशी लक्ष योनी आहेत. त्यात वाढही
 होत नाही व कमीही होत नाही. प्रत्येक जीवास ह्या योनीतून फिरावेच लागते.
 ज्या जीवांना प्रभू परमात्म्यावद्दल आवड उत्पन्न झाली त्यांचा प्रभू उद्धार करतो.
 ज्या साधकाने व्यवहारी जगातून लक्ष काढून घेतले व प्रभू नामात तल्लीन केले
 तो मायेच्या प्रभावतून मुक्त होतो. त्याच्यावर मेहमाया आपला प्रभाव पाडू शकत
 नाही. ह्या जगात जे जे काही दिसते ते सारे नष्ट होते. मग ह्या जगात कोणाशी
 मैत्री करावी? कोणशी स्नेह जोडावा? कोणाला आपले जीवन समर्पित करावे?
 कोणाला आपले तन मन समर्पित करावे? हे प्रभो, तूच कर्ता आहेस, तूच सदैव
 स्थिर आहेस. मला तुझाच आधार आहे. तुझ्याच चरणी मी माझे तन मन, माझे
 सर्वस्व समर्पित करतो. प्रभू परमात्म्याचे गुणगान केल्याने अहंकार नष्ट होतो.
 जेव्हा मानवी बुद्धी गुरू उपदेशात लीन होते, मनावर नामाचा संस्कार होतो तेव्हा
 साधक प्रभू नामात लीन होतो.।।४३।।

राणा राउ न को रहै, रंगु न तुंगु फकीरु।
 वारी आपो आपणी, कोइ न बंधै धीरु।
 राहु बुरा भीहावला, सर डूगर असगाह।
 मै तनि अवगण झुरि मुई, विणु गुण किउ घरि जाह।
 गुणीआ गुण ले प्रभ मिले, किउ तिन मिलउ पिआरि।
 तिन ही जेसी थी रहां, जपि जपि रिदै मुरारि।
 अवगुणी भरपूर है, गुण भी वसहि नालि।
 विणु सतगुर गुण न जापनी, जिचरु सबदि न कर बीचारु।।४४।।

शब्दार्थ : राणा - राजा. राउ -राव. रंगु - रंक, कंगाल. तुंगु -
 अमीर. फकीरु - फकीर. वारी - वारी, आपला नंवर. राहु - मार्ग. भीहावला -
 भयानक, भीतीदायक. सर - सरोवर. डूगर - डोंगर, पर्वत. असगाह - अथांग.
 मै - माझ्या. झुरि -झुरून. मुई - मरतो. विणु - विना. गुणीआ - गुणवान.
 किउ -कसे. तिन - त्याला. मिलउ - प्राप्त करू. पिआरि -प्रेम. रिदै - हृदयात.
 वसहि - वसतो. नालि - सह, वरोवर. न जापनी - समजत नाही.
 जिचरु - जोपर्यंत.

भावार्थ : ह्या जगात मरण हे अटळ आहे. तो राजा असो, रंक असो,
 अमीर असो वा फकीर असो प्रत्येकजणास आपापली वेळ आली की मरावेच
 लागते. येथे कोणीही कायम राहू शकत नाही. मृत्यूचा मार्ग फार भयानक आहे.
 वाटेत उंच उंच पर्वत आहेत. अथांग जलाशय आहेत. माझे जीवन तर
 अवगुणांनी भरलेले आहे. त्यामुळेच मी चिंतेत पडलो आहे. कारण
 सदगुणांशिवाय मोक्ष प्राप्त होत नाही. गुणी लोक आपल्या सतगुणांसह प्रभू
 परमात्म्यास भेटतात. मी काय करू की ज्यामुळे मी प्रभू परमात्म्यावर प्रेम करून
 त्याला प्राप्त करू शकेन? हे तेव्हाच शक्य होईल जेव्हा मी प्रभू परमात्म्याचे सतत
 स्मरण करून, जप करून त्या गुणवानांच्या रांगेत जाऊन वसेन. सतगुरूशिवाय
 प्रभू नामाचे सदगुण प्राप्त होऊ शकत नाहीत.।।४४।।

लसकरीआ घर संमले, आए वजहु लिखाइ।
कार कमावहि सिरि धणी, लाहा पलै पाइ।
लबु लोभु बुरिआईआ, छोडे मनहु विसारि।
गडि दोही पातिसाह की, कदे न आवै हारि।
चाकरु कहीऐ खसम का, सउहे उतर देइ।
वजहु गवाए आपणा, तखति न बैसहि सेइ।
प्रीतम हथि वडिआईआ, जै भावे तै देइ।
आपि करे किसु आखीऐ, अवरु न कोइ करेइ।।४५।।

शब्दार्थ :- लसकरीआ - सैनिक. संमले - संभाळले.
वजहु - पगार,वेतन. कार कमावहि - कर्म करतात. धणी - मालक.
लाहा - लाभ. लबु - हाव, जीभेचे लाड. लोभु - लोभ. बुरि आईआ - दुर्गुण.
छोडे - सोडून. विसारि - विसरणे. गडि - गड,किल्ला. दोही - स्मरण, प्रार्थना.
कदे - कधीही. हारि - पराभूत. चाकरु - चाकर. खसम - प्रभू परमात्मा.
सउहे - समक्ष. उतर - उत्तर. तखति - सिंहासनावर. प्रीतम - प्रीय, प्रभू.
हथि - हातात. वडिआईआ - मोठेपणा, अधिकार. आपि - प्रभू स्वतः.
किसु - कसे. आखीऐ - सांगावे. अवरु - दुसरा.

भावार्थ :- ह्या जगरूपी रणक्षेत्रात जीवरूपी सैनिक आपापले मोर्चे संभाळत आहेत. ते आपापले कर्म करत असतांना त्यांच्या भाग्यात प्रभू परमात्म्याने लिहून ठेवलेले प्राप्तव्य प्राप्त करतात. त्या शिवायही इतर खुप लाभ प्राप्त करतात. त्यांच्या मनातील राग लोभादी विकार नष्ट होतात. जे जीव मानवी शरीर रूपी किल्यात वसून प्रभूचे नामस्मरण करून त्याची प्रार्थना करतात ते जीवनात असफल होत नाहीत. काही सैनिक स्वतःस मालकाचे चाकर म्हणवतात पण प्रत्यक्षात ते आपल्या मालकास दुरुत्तरे देतात. ते मालकाचा विश्वास गमाऊन वसतात. मग वढती, वरचे पद तर दूरच राहिले, प्रसंगी नोकरीही गमावून वसतात. सारे काही प्रभू परमात्म्या हाती आहे. त्यास योग्य वाटेल त्यासच तो मोठेपण देतो. सर्व काही करणारा तो एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. अन्य कोणी काहीही करू शकत नाही.

ह्या पदाचा भावार्थ असा की, प्रभू परमात्म्याने प्रत्येक जीवास जन्मास घालताना त्याच्यासाठी काही कर्म योजून ठेवलेले असते. त्याच्या योगक्षेमाची ही व्यवस्था करून ठेवलेली असते. जो जीव प्रभू ची आठवण ठेऊन आपली विहीत कर्म मनापासून करतो त्यास प्रभू परमात्मा त्याच्या भाग्यात असलेले सर्व काही देतो. एवढेच नव्हे तर त्या जीवाला आपल्या जीवनात अध्यात्मिक प्रगती करण्यासाठी मार्गदर्शन करतो. त्याच्या मनातील राग लोभ आदि विकार नष्ट होतात. अशा जीवाने प्रभू नामाचे स्मरण केल्यास, त्याची प्रार्थना केल्याने जीवनाच्या लढाईत तो कधीही असफल होत नाही. काही जीव वरकरणी प्रभूची भक्ती करण्याचा देखावा करतात पण मनात प्रभू परमात्म्याविषयी भाव नसतो. असा जीव प्रभू परमात्म्यापासून विमुख झाल्याने प्रभू परमात्म्याच्या कृपेस वंचित होतो. तो मोहमायेतच अडकून राहतो. सारे काही प्रभू परमात्म्याच्या हाती आहे. त्यास जो आवडतो त्यास तो मोठेपणा देतो. सर्वकाही करणारा तो एकमेव प्रभू परमात्माच आहे. अन्य कोणीही काहीही करू शकत नाही.।।४५।।

बीजउ सुझै को नही, बहै दुलीचा पाइ।
नरक निवारणु नरह नरु, साचउ साचै नाइ।
वणु त्रिणु दूढत फिरि रही, मन महि करउ बीचारु।
लाल रतन बहु माणकी, सतिगुर हाथि भंडारु।
ऊतमु होवा प्रभु मिलै, इक मनि एकै भाइ।
नानक, प्रीतम रसि मिले, लाहा लै परथाइ।
रचना राचि जिनि रची, जिनि सिरिआ आकारु।
गुरमुखि बेअंतु धिआईऐ, अंतु न पारावारु।।४६।।

शब्दार्थ :- बीजउ - दुसरा कोणी. सुझै - दिसणे,समजणे.
बहै - वसतो. दुलीचा - आसन. निवारणु -निवारण.नरह नरु - नरश्रेष्ठ,प्रभू.
साचउ - सत्यस्वरूप. साचै नाइ - सत्यनाम. वणु - वन. त्रिणु - त्रुण, गवत.
दूढत - शोधत. महि - मध्ये. करउ - करतो. बीचारु - विचार. बहु - खुप.
हाथि - हातात. भंडारु - भांडार. उतमु - उत्तम,चांगले. होवा - झाले.
प्रीतम - प्रिय,प्रभू. रसि - प्रेमाने. लाहा - लाभ. परथाई - परलोकात.

राचि - रचून, करून. जिनि - ज्याने. सिरिआ - सृजन केले, उत्पन्न केले. आकारू - सृष्टी. बेअंतु - अपार, ज्याला अंत नाही असा. धिआइए - ध्यान करा, स्मरण करा. पारावारू - पारावार, अनंत.

भावार्थ :- ह्या सृष्टीचा कारभार समर्थपणे चालवील असा प्रभू परमात्म्याशिवाय अन्य कोणीही असणे शक्य नाही. तो एकाजागी स्थिर असून सर्व जगाचा कारभार पहातो. जीवांची सर्व दुःखे दूर करणारा तोच एकमेव नरश्रेष्ठ, सर्व काही करणारा सत्यस्वरूप प्रभू परमात्मा आहे. त्याला शोधण्यासाठी मी रानावनात भटकलो. मनात सतत त्याचाच विचार करत राहिलो. प्रभू परमात्म्याचा नामरूपी रत्नांचा खजिना तर सतगुरूच्या हाती आहे. जर जीव जीवनात उत्तम सतगुण प्राप्त करून सदाचरणाने वागून एकचित्त होऊन परमात्म्याचे नामस्मरण करील तर त्यास प्रभू परमात्मा प्राप्त होईल. नानक सांगतात, प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती केवळ प्रेमानेच होते. प्रेमानेच परलोकाचा मार्ग सुकर होतो. ज्या प्रभू परमात्म्याने ही सृष्टी निर्माण केली. त्यानेच सर्व जीवांची उत्पत्ती केली व त्यांचा सांभाळही तोच करतो. पण त्याचा पारावार मात्र कोणासही लागला नाही. त्या अनंत प्रभू परमात्म्यास सतगुरूच्या सांनिध्यात राहून नामस्मरणात तल्लीन होऊन प्राप्त करता येते. ||४६||

इडै रूडा हरि जीउ सोई।
तिसु बिनु राजा अवरु न कोई।
इडै गारुडु तुम सुणहु, हरि वसै मनमाहि।
गुर परसादी हरि पाईए, मतु को भरमि भुलाहि।
सो साहु साचा, जिसु हरि धनु रासि।
गुरमुखि पूरा, तिसु साबासि।
रूडी बाणी हरि पाइआ, गुर सबदी बीचारि।
आपु गइआ दुखु कटिआ, हरि वरु पाइआ नारि। ||४७||

शब्दार्थ :- इडै - ड अक्षराचा उपदेश. रूडा - सुंदर. सोई - तो परमेश्वर. तिसु - त्या. गारुडु - गरुड मंत्र, ह्या मंत्राने सापाचे वीप उतरते, ओअंकारू

गुरूमंत्र. सुणहु - ऐका. मतु - नका. सो - तो. साहु - सावकार. रासि - संपत्तीची रास. साबासि - शावासकी. आपु - अहंकार. कटिआ - नष्ट झाले.

भावार्थ :- 'ड' हे अक्षर प्रभू परमात्म्याच्या मौढ्याचे प्रतीक आहे. ह्या विश्वात त्याच्याइतका श्रेष्ठ, सुंदर अन्य कोणी नाही. सर्पाचे वीप उतरविण्यासाठी गारुडी जसा 'गारुड मंत्र' वापरतात, त्याच प्रमाणे सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या प्रभू नाममंत्राचे स्मरण केल्याने मोहमायेचे वीप नष्ट होऊन, मन शांत होऊन, मनात प्रभू परमात्म्याचा वास होतो. सतगुरूच्या प्रसादाने प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. मन सर्व भ्रमापासून मुक्त होते. प्रभू परमात्मा हा महान सावकार आहे. त्याचेजवळ प्रभू नामरूपी धनाची खुप मोठी संपत्ती आहे. जो जीव सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो तो प्रशंसेस प्राप्त होतो. सुंदर पवित्र वाणी व सतगुरूची कृपा व प्रभू नामाचे सतत स्मरण यामुळे प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. अहंकार नष्ट झाल्यावर सर्व दुःखे ही नष्ट होतात व जीवरूपी स्त्रीस प्रभू परमात्मरूपी पती प्राप्त होतो. ||४७||

सुइना रुपा संचीए, धनु काचा बिखु छारु।
साहु सदाए संचि धनु, दुबिधा होइ खुआरु।
सचिआरी सचु संचिआ, साचउ नामु अमोलु।
हरि निरमाइलु ऊजलो, पति साची सचु बोलु।
साजनु मीतु सुजाणु तू, तू सरवरु तू हंसु।
साचउ ठाकुरु मनि वसै, हउ बलिहारी तिसु।
माइआ ममता मोहणी, जिनि कीती सोजाणु।
बिखिआ अंमिंतु एकु है, वूझै पुरखु सुजाणु। ||४८||

शब्दार्थ :- सुइना - सोने. रुपा - चांदी. संचीए - साठवले. काचा - कच्चे, खोटे. बिखु - वीप. छारु - राख, तुच्छ. साहु - सावकार. सदाए - म्हणवतो. धनु - धन. दुबिधा - द्वैत. खुआरु - अपमानित. सचिआरा - सत्यवान, सत्यप्रभू, सत्यमार्गी. सचु - सत्यस्वरूप परमात्मा. संचिआ - संचयलेला, साठवला. साचउ - सत्य. अमोलु - अमूल्य.

निरमालु - निर्मळ, मळरहित. उजलो - उज्वल. पति - पत, प्रतिष्ठा.
बोलु - वाणी. साजनु - पती. मीतु - मित्र. सुजाणु - सुजाण, ज्ञानी.
सरवरु - सरोवर. ठाकूर - परमात्मा. हउ - मी. तिसु - त्याच्यावर.
माइआ - माया. मोहणी - मोहिनी. जिनि - ज्याने. कीती - उत्पन्न केली.
सो - तो. जाणु - जाणतो. बिखिआ - वीप. अंभितु - अमृत. एकु - एक.
बुझै - जाणतो.

भावार्थ :- सोने, चांदी साठवणे म्हणजे खोटे धन साठवणे होय. ते वीप आहे, तुच्छ आहे. असले धन संचय करणारा स्वतःला साधक म्हणवतो, श्रीते म्हणवतो. तो द्वैतात सापडून भ्रमात भटकत राहतो व शेवटी त्याच्यावर पश्चात्ताप करण्याची पाळी येते. सत्यमार्गी लोक सत्याचा संग्रह करतात. प्रभू परमात्म्याचे नाम हाच खरा अमुल्य ठेवा होय. तेच खरे धन! तो प्रभू परमात्मा निर्मळ आहे, पवित्र आहे, उज्वल आहे. त्याचा सन्मान, त्याची वाणी, सत्य आहे. हे हरी, तूच माझा प्रियकर, तूच माझा मित्र, तूच सर्व ज्ञानी आहेस. तूच सरोवर आहे व त्यात विहार करणारा हंसही तूच आहे. ज्या साधकाच्या मनात तो सत्यस्वरूप प्रभू परमात्मा विराजमान आहे त्याच्या चरणी मी माझे सर्वस्व अर्पण करतो. ज्या प्रभू परमात्म्याने माया, ममता, मोह निर्माण केले तोच त्याचे रहस्य जाणतो. पण जो साधक प्रभू परमात्म्यास जाणतो तो वीप व अमृत, सुख आणि दुःख समान मानतो. तो द्वंदातून मुक्त होतो. ॥४८॥

खिमा विहूणे खपि गए, खूहणि लख असंख।
गणत न आवै कउ गणी, खपि खपि मुए विसंख।
खसमु पछाणै आपणा, खूलै बंधु न पाइ।
सबदि महली खरा तू, खिमा सचु सुख भाइ।
खरचु खरा धनु धिआनु तू, आपे वसहि सरीरि।
मनि तनि मुखि जापै सदा, गुण अंतरि मनि धीर।
हउमै खपै खपाइसी, बीजउ वथु विकारु।
जंत उपाइ विचि पाइअनु, करता अलगु अपारु। ॥४९॥

शब्दार्थ :- खिमा - क्षमा. विहूणे - विहीन, विना. खपि - संपले, मेले.
खूहणि - अक्षोहणि सेना, असंख्य. लख - लक्ष. असंख - असंख्य.
बिसंख - असंख्य. खसमु - पती परमेश्वर. पछाणै - ओळखले. खूलै - सुटले.
बंधु - वंधन. महली - प्रभूचा महाल. सुख - आनंद. खरचु - खर्च.
आपे - स्वस्वरूप. धिआनु - ध्यान. जापै - जप करतो. हउमै - अहंकार.
खपै - मेले. जंत - जीव. उपाइ - उत्पन्न केले. वथु - वस्तू

भावार्थ :- ज्याच्या हृदयात क्षमाभाव नाही अशी माणसे या जगात दुःख संतापाच्या अग्नीत जळून मरतात. अशा जीवांची गणती करणेही शक्य नाही. असे असंख्य लोक दुःख संतापाने मरून जातात. पण ज्याच्या हृदयात क्षमाभाव आहे असा साधक प्रभू परमात्म्यास ओळखतो व त्यामुळे त्याची सर्व वंधने गळून पडतात. प्रभू नामाच्या माध्यमातून जीव पवित्र व सदाचारणी बनून प्रभू दरवारात प्रवेश करण्यास पात्र होतो. क्षमा व सत्याचरण हा त्याचा स्वभावच बनून जातो. हे पंडित, तू ध्यानरूपी सत्य धन खर्च कर म्हणजे तो प्रभू परमात्मा तुझ्या अंतरात वास करील व त्यामुळे तुझे तन मन प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जाईल. तुझ्या मुखातून सदैव प्रभू नामाचा जप होत राहिल. तुझ्या मनात धैर्य उत्पन्न होईल. अहंकारी जीव सदैव दुःखच भोगतो. सदैव विषय विकारातच बुडून जातो. प्रभू नामाशिवाय अन्य सर्व गोष्टी विकारच उत्पन्न करतात. प्रभू परमात्म्याने सारे जीव उत्पन्न केले आहेत व त्यात स्वतःस स्थापित केले आहे. पण तरीही तो अपार प्रभू परमात्मा सर्वापासून अलिप्त आहे. ॥४९॥

सिसटे भेउ न जाणै कोइ। सिसटा करै, सु निहचउ होइ।
संपै कउ, ईसरु धिआईए। संपै पुरवि लिखे की पाईए।
संपै कारणि, चाकर चोर। संपै साथि न चालै होर।
बिनु साचे, नही दरगह मानु। हरि रसु पीवै, छुटै निदानि। ॥५०॥

शब्दार्थ :- सिसटे - सृष्टीचा निर्माता. भेउ - भेद, रहस्य.
सिसटा - सृष्टा, सृष्टी उत्पन्न करणारा, प्रभू परमात्मा. निहचउ - निश्चीत.
संपै - संपत्ती. कउ - करता. ईसरु - ईश्वर. धिआईए - ध्यान करतात,

आराधना करतात. पुरबि - पूर्व संचित, भाग्य. चालै - बरोबर येणे. होर - इतर. निदानि - शेवटी, अंती.

भावार्थ :- ही सृष्टी उत्पन्न करणा-या प्रभू परमात्म्याचे रहस्य कोणासही माहित नाही. कोणीही ते जाणू शकत नाही. तो सृष्टा जे ठरवील ते निश्चितपणे होतेच. काही लोक संपत्ती मिळावी म्हणून परमेश्वराची आराधना करतात. पण जीवास त्याच्या भाग्यात लिहीली असेल तेवढीच संपत्ती प्राप्त होते. संपत्ती प्राप्त करण्यासाठी कोणी दुस-याची चाकरी करतो, तर कोणी चोर वनून दुस-याच्या संपत्तीची चोरी करतो. पण हे सर्व करून साठवलेली संपत्ती परलोकांत वरोवर येत नाही. ती येथेच सोडून जावी लागते. सत्याचरणाशिवाय प्रभूच्या दरवारात सन्मान प्राप्त होत नाही. शेवटी ज्याने प्रभू रसाचे पान केले त्याचीच मोहमायेची सर्व बंधने तुटून जातात व तो जीव मुक्त होतो. ।।५०।।

हेरत हेरत हे सखी, होइ रही हैरानु।
हउ हउ करती मै मुई, सबदि रवै मानि गिआनु।
हार डोर कंकन घणे, करि थाकी सीगारु।
मिलि प्रीतम सुखु, पाइआ सगल गुणा गलि हारु।
नानक गुरमुखि पाईऐ, हरि सिउ प्रीति पिआरु।
हरि विनु किनि सुखु पाइआ, देखहु भनि बीचारि।
हरि पड़णा हरि बुझणा, हरि सिउ रखहु पिआरु।
हरि जपीऐ हरि धिआईऐ, हरि का नामु अधारु।।५१।।

शब्दार्थ :- हेरत हेरत - शोधत शोधत, पाहात पाहात. हैरानु - आश्चर्यचकीत. हउ हउ - मी मी. मै - अहंभावना. मुई - मेली. रवै - स्मरण. हार - कंठा. डोर - डोरले. कंकन - कंकण, वांगडी. घणे - खूप. करि - करून. थाकी - थकले. सीगारु - शृंगार. मिलि - मिळाला, प्राप्त झाला. प्रीतम - प्रियकर. सगल - सगळे. गलि हारु - गळ्यातील हार, कंठा. सिउ - सह. किनि - कोणी. देखहु - पहा. पड़णा - वाचन करणे. बुझना - समजणे. अधारु - आधार.

भावार्थ :- हे सखी, मी माझ्या प्रियकराची त्या प्रभू परमात्म्याची वाट पाहून पाहून वेचैन झाले आहे. माझ्यातील मी मी म्हणणारा माझा अहंभाव नष्ट झाला आहे. आता मला प्रभू नामाचे स्मरण केल्याने ज्ञान प्राप्त झाले आहे. प्रियकर परमात्म्याच्या प्राप्तीसाठी मी नानाप्रकारे शृंगार करता करता थकून गेले. भाव असा की प्रभू प्राप्तीसाठी नाना त-हेची कर्मकांडे व्रत वैकल्पे करून करून मी दमले आहे. त्याचा काहीही उपयोग झाला नाही. पण प्रभू नामाच्या सहाय्याने मला प्रभू परमात्मा, माझा प्रियकर भेटला. त्यामुळे मी सुखी आनंदी झाले आहे. आता मी त्याला आवडणा-या अध्यात्मिक गुणांचे नामस्मरण, सत्याचरण आदी गुणांचे हार गळ्यात घालते. पती प्रियकरास आवडणारे सर्व गुण धारण करते. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-यास प्रभू परमात्म्याशी प्रेमाचे नाते जोडता येते. प्रभू नामाशिवाय कधी कोणी सुखी झाला आहे का ह्याचा तू नीट विचार करून पहा. हे जीवा तू हरिचे विचार वाच. हरिचे ध्यान कर. हरिला जाण. हरिवर प्रेम कर. प्रभू परमात्म्याचा जप कर. प्रभू परमात्म्याचे ध्यान कर. प्रभूचीच आराधना कर. त्या प्रभू परमात्म्याचे नाम हाच तुझा जीवनाचा आधार होउ दे. ।।५१।।

लेखु न मिटई हे सखी, जो लिखिआ करतारि।
आपे कारणु जिनि कीआ, करि किरपा पगु धारि।
करते हथि वडिआईआ, बूझहु गुर बीचारि।
लिखिआ फेरि न सकीऐ, जिउ भावी तितु सारि।
नदरि तेरी सुखु पाइआ, नानक सबदु वीचारि।
मनमुख भूले पचि मुए, उवरे गुर बीचारि।
जि पुरखु नदरि न आवई, तिस का किआ करि कहिआ जाइ।
बलिहारी गुर आपणे, जिनि हिरदै दिता दिखाइ।।५२।।

शब्दार्थ :- लेखु - कर्मलेख. मिटई - पुसणे, मिटवून टाकणे. करतारि - कर्ता, परमेश्वर. आपे - स्वतः, परमेश्वराने. कारणु - सृष्टी. पगु - चरण, पाय. धारि - धारण करतो. हथि - हातात.

वडिआईआ - अधिकार. बुझहु - जाण. जिउ - ज्याप्रमाणे. भावी - वाटेल. तितु - त्याप्रमाणे. सारि - रक्षण कर. नदरि - कृपादृष्टी. मनमुख - स्वेच्छाचारी, मनाला वाटेल तसे वागणारा. पांचे मुए - दुःखी होऊन मेला. उबरे - उद्धार केला, वाचवले. जि - जो. पुरखु - पुरूप. किआ - कसे. करि - म्हणून. कहिआ जाइ - सांगता येईल. जिनि - ज्याने. दिता - दिले. दिखाइ - दाखवणे.

भावार्थ : - हे सखी, प्रभू परमात्म्याने जो कर्म लेख जीवाच्या भाग्यात लिहीला आहे तो कोणीही पुसू शकत नाही. ह्या समुच्च सृष्टीचा जो मूल कारण प्रभू परमात्मा, त्यानेच हे सारे घडवले आहे. त्यानेच कृपापूर्वक प्रत्येकाच्या हृदयात स्वतःचे स्थान निर्माण केले आहे. कोणास महत्व द्यायचे हे त्या प्रभू परमात्म्याच्याच हातात आहे. सतगुरुचा हा विचार तू नीट समजून घे. प्रभू परमात्म्याने लिहीलेला कर्मलेख कोणीही बदलवू शकत नाही. हे प्रभो, तुला योग्य वाटेल तसा तु जीवांचा सांभाळ कर. नानक सांगतात, त्या प्रभू परमात्म्याच्या कृपा कटाक्षानेच सुख प्राप्त होते. म्हणून जीवाने सदैव प्रभू नामाचे स्मरण करावे. स्वेच्छाचारी जीव प्रभूची आठवण न ठेवता आपल्या मनाला वाटेल तसे वागून मोहमायेला भूलून दुःखाचे जिणे जगतो पण असा मनमुख जीव प्रभू नामाचे स्मरण केल्याने उध्वरून जातो. जो प्रभू परमात्मा दिसतच नाही, त्या प्रभू परमात्म्याचा महिमा काय सांगवा? ज्या सतगुरुने माझ्या हृदयातच वसणा-या प्रभू परमात्म्याचे मला दर्शन घडविले त्याच्यावर मी माझे प्राण ओवाळून टाकतो. ॥५२॥

पाधा पडिआ आखीए, बिदिआ बिचरै सहजि सुभाइ।
बिदिआ सोधै ततु लहै, रामनाम लिव लाइ।
मनमुखु बिदिआ बिक्रदा, बिखु खटे बिखु खाइ।
मूरखु सबदु न चीनई, सूझ बूझ नह काइ। ॥५३॥

शब्दार्थ : - पाधा - पंडीत, शिक्षक. पडिआ - शिकलेला. आखीए - सांगावे, म्हणावे. बिदिआ - विद्या. बिचरे - विहार करणे, जीवन जगणे. सहजि सुभाइ - सहज, स्वाभाविकपणे. सोधै - जीवनाचे मूल शोधतो.

ततु - तत्व, सार. लहै - प्राप्त करतो. मनमुखु - स्वेच्छाचारी. बिक्रदा - विकतो. बिखु - वीप. खटे - प्राप्त करतो. खाइ - खातो. मूरखु - मूर्ख. चीनई - ओळखणे, जाणणे. सूझ बूझ - सूझ विचार. काइ - थोडीशी, थोडी सुध्दा.

भावार्थ : - खरा पंडीत तो, की जो आपण शिकलेल्या विद्येचा सहज स्वाभाविकपणे विचार करून त्या विद्येचे द्वारा स्वतःचे संशोधन करून अंतीम तत्व जो प्रभू परमात्मा, त्याला जाणतो व त्या प्रभू परमात्म्यात एकचित्त होऊन राहतो. पण मनमूर्ख जीव, स्वेच्छाचारी माणूस विद्येची विक्री करून, विद्येचा दुरुपयोग करून, विकाररूपी वीप कमावतो व त्यातच रममाण होतात. मूर्ख माणूस प्रभू नामाचे महत्व जाणत नाही. त्याच्या मनात कोणताही सूझ विचार, प्रभू परमात्म्याचा विचार येत नाही. ॥५३॥

पाधा गुरुमुखी आखीए, चाटडिआ मति देइ।
नामु समालहु नामु संगरहु, लाहा जगमहि लेइ।
सची पटी सचु मनि, पडीए सबदु सु सारु।
नानक सो पडिआ सो पडितु बीना, रामनामु गलि हारु। ॥५४॥ १॥

शब्दार्थ : - पाधा - पंडीत. आखीए - म्हणावे. चाटडिआ - शिष्यांना. समालहु - सांभाळतो. संगरहु - संग्रह करा. लाहा - लाभ. लेइ - घ्या. प्राप्त करा. सची - सत्य. पटी - पाटी. पडीए - शिकणे. सारु - श्रेष्ठ. सो - तो. पडिआ - शिक्षित. बीना - द्रष्टा. जिसु - ज्याने. गलि - गळ्यात. हारु - हार, माळ.

भावार्थ : - त्यालाच खरा पंडीत म्हणावे जो गुरु उपदेशाप्रमाणे आचरण करून आपल्या शिष्यांना सुमती प्रदान करतो. तो आपल्या शिष्यांना आपल्या हृदयात प्रभू नाम सांभाळून ठेवण्यास, प्रभू नामरूपी धनसंग्रह करण्यास शिकवतो. ह्या संसारात प्रभू नाम हाच खरा लाभ आहे असे सांगतो. मनात सत्याची धारणा करावी असे समजावतो. हेच खरे शिक्षण. सर्व जगात प्रभू नाम हेच सर्वश्रेष्ठ

आहे. सत्याचरणाच्या पाटीवर प्रभू नामरूपी सार तत्व लिहावे. नानक सांगतात,
ज्याने प्रभू नाम रूपी हार कंठात धारण केला आहे, तोच खरा सुशिक्षित, खरा
दृष्टा पंडीत होय. ॥५४॥१॥

भाग - २

सिध गोसटि (सिद्धांशी चर्चा)

सिद्ध - गोष्टी

श्री गुरु नानक देवांनी सत्यज्ञानाच्या प्राप्तीसाठी एकूण चारवेळा परिभ्रमण (उदासी) केले. त्याकाळात भारतात योगमार्गाचा खूप बोलवाला होता. नाथपंथी सिद्धयोग्यांचा समाजावर विलक्षण प्रभाव होता. पेशावर जवळ 'गोरखहाट' पंजाबच्या गुरूदासपूर जिल्ह्यातील 'अचलवटाला', उत्तरप्रदेशात पिलभीत जवळ 'गोरखमता' ही त्यांची प्रमुख स्थाने होती. श्रीगुरुनानकदेवजी यांची ह्या सर्व ठिकाणी व सुमेरू पर्वतराजीत वास्तव्य करणा-या सिद्धयोग्यांशी आपल्या परिभ्रमण (उदासी) काळात अनेक भेटी झाल्या त्यात झालेल्या विचारमंथनाचे सार म्हणजे 'सिद्धगोष्टी' होत.

ह्या भेटीत श्रीगुरुनानक देवांनी योगमार्गाचे मूलभूत तत्वज्ञान जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला. त्यांचा बाह्य वेश व व कर्मकांडांशी श्रीगुरुनानकदेवजी असहमत असले तरी त्यांची लंगर पद्धती, जातीभेदविरहित उपासना ह्यांचा त्यांनी आदरच केला. संसारात राहुन सांसारिक गोष्टीत लिप्त न होता प्रभूभक्ती करून ईश्वर प्राप्ती करता येते, हे त्यांनी योग्यांना पटवून देण्याचा प्रयत्न केला.

श्रीगुरुनानक देवांची अशी वृद्ध धारणा होती की सिद्धयोग्यांनी संसारातून पळ न काढता संसारात राहून समाजातील दुर्बल, पददलीत जीवांना उद्धाराचा मार्ग दाखवावा.

श्रीगुरुनानक देवांनी आदर्श साधकाचे, गुरुमार्गी झालेल्या साधकाचे, सविस्तर वर्णन पद २७ ते ४२ मध्ये केले आहे. ह्यामध्ये त्यांनी हठयोगाने शरीरास पिडा न देता नामजपाने मन शांत करून प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होऊ शकते असे सांगितले आहे.

श्रीगुरुनानक देवांचा जीवनातील नैतिक मुल्यांवर फार भर आहे. ते सांगतात, की संसारातील व्यवहारात सत्याचरण केल्यानेच त्या परमसत्याचे ज्ञान प्राप्त होते.

'सिद्ध गोष्टी' ह्या रचनेत सृष्टी रचनेचा सिद्धांत त्यामागील मूळ प्रेरणा, परमेश्वरी आज्ञा, शून्य समाधी अवस्था आदींचाही ओहापोह केला आहे. पण त्यांचा अधिक भर अध्यात्मिक व नैतिक जीवन मुल्ये व निष्काम सेवा ह्याच गोष्टींवर आहे, हे वाचकांनी ध्यानी घ्यावे.

शिवा - इमरी

सिध गोसटि
राग :- रामकली महला १
(श्री गुरु ग्रंथसाहिब पान ९३८)
१ ओंकार सतिगुर प्रसादि । ।
परमेश्वर एकच आहे. तो ओंकार स्वरूप आहे. सतगुरु कृपेने प्राप्त होतो.
सिध सभा करि आसणि बैठे, संत सभा जैकारो ।
तिसु आगै रहरासि हमारी, साचा अपर अपारो ।
मसतकु काटि धरी तिसु आगै, तनु मनु आगै देउ ।
नानक संतु मिलै सचु पाइऐ, सहज भाइ जसु लेउ । । १ । ।
किआ भवीऐ सचि सूचा होइ । साच सबद बिनु मुकति न कोइ । । १ । रहउ । ।
शब्दार्थ :- जैकारो - नमस्कार. तिसु - त्याच्या. रहरासि - प्रार्थना
आराधना. साचा - सत्य. अपर अपारो - अपरंपार. मसतकु - मस्तक.
धरी - भेट करीन. भाइ - भाव. लेउ - मिळते, प्राप्त होते. भवीऐ - भटकणे.
सचि - सत्य. साचु - पवित्र. साच - सत्य. शब्द - प्रभू नाम. कोइ - कोणी.
भावार्थ :- सिद्ध योगी सभेमध्ये वसले होते. तेथे श्रीगुरु नानकदेवजी
आले. त्यांनी संत जनांना नमस्कार केला व म्हणाले, त्या अपरंपार प्रभू
परमात्म्यास माझा नमस्कार असो. त्या प्रभू परमेश्वरास मी माझे तनमन सर्व काही
अर्पण करावे. त्याचेवरून माझा जीव ओवाळून टाकावा हीच माझी इच्छा आहे.
नानक सांगतात, संतसज्जन भेटल्याने त्यांचेद्वारे प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. मी
सहजभावात राहून प्रभू परमात्म्याचे यशोगान गाईन. प्रभूचे नामस्मरण करीत
राहीन. । । १ । ।
काय रानावनात भटकल्याने, कर्मकांड केल्याने चित्त शुद्ध
होते? प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते? प्रभूनामाचा अंगिकार केल्याशिवाय मुक्ती
प्राप्त होत नाही । । रहाउ । । १ । ।

सिध गोसटि

राग :- रामकली महला १

(श्री गुरु ग्रंथसाहिब पान ९३८)

१ ओंकार सतिगुर प्रसादि । ।

परमेश्वर एकच आहे. तो ओंकार स्वरूप आहे. सतगुरु कृपेने प्राप्त होतो.

सिध सभा करि आसणि बैठे, संत सभा जैकारो ।
तिसु आगै रहरासि हमारी, साचा अपर अपारो ।
मसतकु काटि धरी तिसु आगै, तनु मनु आगै देउ ।
नानक संतु मिलै सचु पाइऐ, सहज भाइ जसु लेउ । । १ । ।

किआ भवीऐ सचि सूचा होइ । साच सबद बिनु मुकति न कोइ । । १ । रहउ । ।

शब्दार्थ :- जैकारो - नमस्कार. तिसु - त्याच्या. रहरासि - प्रार्थना
आराधना. साचा - सत्य. अपर अपारो - अपरंपार. मसतकु - मस्तक.
धरी - भेट करीन. भाइ - भाव. लेउ - मिळते, प्राप्त होते. भवीऐ - भटकणे.
सचि - सत्य. साचु - पवित्र. साच - सत्य. शब्द - प्रभू नाम. कोइ - कोणी.

भावार्थ :- सिद्ध योगी सभेमध्ये वसले होते. तेथे श्रीगुरु नानकदेवजी
आले. त्यांनी संत जनांना नमस्कार केला व म्हणाले, त्या अपरंपार प्रभू
परमात्म्यास माझा नमस्कार असो. त्या प्रभू परमेश्वरास मी माझे तनमन सर्व काही
अर्पण करावे. त्याचेवरून माझा जीव ओवाळून टाकावा हीच माझी इच्छा आहे.
नानक सांगतात, संतसज्जन भेटल्याने त्यांचेद्वारे प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते. मी
सहजभावात राहून प्रभू परमात्म्याचे यशोगान गाईन. प्रभूचे नामस्मरण करीत
राहीन. । । १ । ।

काय रानावनात भटकल्याने, कर्मकांड केल्याने चित्त शुद्ध
होते? प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती होते? प्रभूनामाचा अंगिकार केल्याशिवाय मुक्ती
प्राप्त होत नाही । । रहाउ । । १ । ।

कवन तुमे, किआ नाउ तुमारा, कवनु मारगु कउनु पुआओ।
साचु कहउ अरदासि हमारी हउ संत जना बलि जाओ।
कह बैसहु, कह रहीऐ बाले, कह आवहु कह जाहो।
नानकु बोलै सुणि बैरागी किआ तुमारा राहौ।।२।।

शब्दार्थ : - कवन - कोण. तुमे - तुम्ही. किआ - काय. नाउ - नाव.
मारगु - मार्ग, पंथ. सुआओ - ध्येय, प्रयोजन. कहउ - सांगतो.
अरदासि - विनंती, प्रार्थना. हउ - मी. बैसहु - वसतीस्थान. रहीऐ - राहतोस.
बाले - बालक. आवहु - येतोस. जाहो - जातोस.

भावार्थ : - चरपट योग्यांनी विचारले, तुम्ही कोण आहात? तुमचे नाव काय? तुमचा पंथ कोणता? तुमचे येथे येण्याचे प्रयोजन काय? नानक सांगतात, मी खरे सांगतो, माझी प्रार्थना आहे की मी संत जनांवर माझा जीव ओवाळून टाकावा. चरपट योगी म्हणतात, हे बालका तुम्ही कोणती साधना करता? कोठे राहता? कोठून आलात? कोठे जाणार? नानक म्हणतात, त्यांनी मला बैरागी म्हणून संवोधून माझा पंथ कोणता ते विचारले।।२।।

घटिघटि बैसि निरंतरि रहीऐ, चालहि सतिगुर भाए।
सहजे आए, हुकमि सिधाए, नानक सदा रजाए।
आसणि बैसाणि थिरु नाराइणु, ऐसी गुरमति पाए।
गुरमुखि बुझै, आपु पछाणै, सचे सचि समाए।।३।।

शब्दार्थ : - घटि घटि - प्रत्येक हृदयात, बैसि - वसला आहे.
चालहि - चालतो. भाए - दाखवलेला. सिधाए - निघून जाईन.
रजाए - आज्ञेत. हुकमि - परमेश्वराच्या आज्ञेने. थिरु - स्थिर. पाए - प्राप्त केले.
गुरमुखि - गुरुमुखातून, गुरूकडून. बुझै - समजले. समाए - एकरूप झालो, सामाऊन गेलो.

भावार्थ : - नानकांनी उत्तर दिले, सदगुरूकडून मला ज्ञान प्राप्त झाले।
सिधगोसटि

आहे की, तो प्रभू परमात्मा प्रत्येक शरीरात वसलेला आहे. त्याचे स्मरणातच मी माझे जीवन सदैव व्यतीत करतो. हा नानक अगदी सहजपणे प्रभूच्याच प्रेरणेने येथे आला आहे व त्याची आज्ञा होईल तेव्हा तो येथून निघून जाईल. गुरूकडून मी हे जाणले आहे की तो एकमेव परमात्मा सदैव स्थिर आहे. गुरूकृपेनेच हे ज्ञान प्राप्त होते. अशी व्यक्ती स्वतःचे आत्मस्वरूप जाणते व त्या अस्तित्वमान असलेल्या सदा सत्यं परमेश्वरात लीन होऊन जाते. ।।३।।

दुनीआ सागरु दुतरु कहीऐ, किउ करि पाइऐ पारो।
चरपटु बोलै अवधू, नानक, देहू सचा बीचारो।
आपे आखै आपे समझै, तिसु किआ उतरु दीजै।
साचु कहहु तुम पारगरामी, तुझु किआ बैसणु दीजै।।४।।

शब्दार्थ : - दुतरु - दुस्तर, पार करण्यास अवघड, कहीऐ - सांग, किउ करि - कशाप्रकारे, काय केल्याने. पाइऐ पारो - पार केला जाईल. चरपटु - चरपट नाथ, सिधयोग्यांचा गुरू. अवधू - अवधूत. देहू - दे, सांग. बिचारो - विचार करून. आपे - आपण. आखै - सांगतो. समझै - समजतो. तिसु - त्याचे, त्याला. किआ - काय, कसे. उतरु - उत्तर. साचु कहहु - सत्य सांगतो. पारगरामी - पलीकडे गेलेले. बैसणु - चर्चा करणे. तुझु - तुम्हाला, तुमच्या पंथाला.

चरपटनाथ नानकांना विचारतात - हा भवसागर दुस्तर आहे असे म्हणतात. तो कसा पार करून जाता येईल याबद्दलचे तुमचे खरे खरे विचार सांगा.

नानक म्हणाले : हे योगीजनहो, तुम्ही सर्व काही जाणता, आणि जाणून वुजून तुम्ही हा प्रश्न मला विचारता अहात. मी कसे काय उत्तर देऊ? सत्य सांगतो, तुम्ही तर भवसागर पार करण्याचा मार्ग जाणतां मग त्यावर अधिक चर्चा कशाला करावी? ।।४।।

जैसे जल महि कमलु निरालमु, मुरगाई नै साणे।
सिधगोसटि

सुरति सबदि भव सागरु तरीऐ, नानक नामु वखाणे।
रहहि इकांति, एको मनि बसिआ, आसा माहि निरासो।
अगमु अगोचरु देखि दिखाए, नानकु, ता को दासो।।५।।

शब्दार्थ :- महि - मध्ये. निरालमु - निर्मळ, निर्लेप. मुरगाई - पाणपक्षी.
नै - नदी. साणे - जसे. सुरति - रममाण होअून. सबदि - प्रभू नामात.
रहहि - राहून इकांति - एकांतात. एको - एक मात्र परमेश्वर. बसिआ - वसतो.
आसा - आशा. निरासो - निराशा.

भावार्थ : नानक पुढे सांगतात - जसे कमळ चिखलात राहते पण ते निर्मळ असते. पाणपक्षी सदैव पाण्यात असतो पण त्याचे पंख यत्किंचितही ओले होत नाहीत. तसे साधकाने ह्या भवसागरात, संसारात राहूनही सर्व त-हेच्या माया मोहापासून अलिप्त असले पाहिजे. जो एकांतात राहून त्या एक मात्र परमेश्वरास आपल्या चित्तात दृढपणे धारण करतो व अनासक्त जीवन जगतो, तो त्या अगम्य, अगोचर प्रभू परमात्म्यास पाहतो व दुस-यासही त्याचे दर्शन घडवतो, हा नानक त्याचा दास आहे.।।५।।

सुणि सुआमी अरदासि हमारी, पूछुउ साचु बीचारो।
रोसु न किजै उतरु दीजै, किउ पाइऐ गुर दुआरो।
इहु मनु चलतउ सच घरि बैसे, नानक नामु अधारो।
आपे मेलि मिलाए करता, लागै साचि पिआरो।।६।।

शब्दार्थ : सुणि - ऐका. सुवामी - स्वामी रोसु - रोप, राग.
गुर दुआरो - गुरूच्या द्वारा. इहु - हे. चलतउ - चंचल. मेलि मिलाए - मीलन घडवून आणतो.

भावार्थ : योगीजन नानकांना म्हणतात - हे स्वामी आमची प्रार्थना ऐका. आम्ही सत्य जाणून घेण्यासाठी आपणास प्रश्न विचारत आहोत. कृपा करून राग

मानू नका. आम्हाला सांगा, काय केल्याने गुरू द्वारा परमेश्वर प्राप्त होईल? नानक सांगतात - हे चंचल मन प्रभू नामाचे सहाय्याने त्या सत्य स्वरूप परमेश्वराशी दृढ धरा म्हणजे मग तो प्रभू परमात्मा स्वतःच तुमचे त्याच्याशी मीलन घडवून आणेल. मग तुम्हास सत्य प्रिय वाटू लागेल.।।६।।

हाटी बाटी रहहि निराले, रुखि बिरखि उदिआने।
कंद मूलु अहारो खाईऐ, अउधू बोले गिआने।
तीरथि नाईऐ सुखु फलु पाइऐ, मैलु न लागै काई।
गोरख पूतु लोहारीपा बोलै जोग, जुगति बिधि साई।।७।।

शब्दार्थ : हाटी -वाजार, बाटी - मार्ग. रुखि - वृक्ष. बिरखि - वृक्ष उदिआने - जंगल. अउधू - अवधूत (नाथ पंथि). गिआने - ज्ञान.
नाइऐ - स्नान. गोरखपूतु - गोरखनाथांचा चेला. लोहारीपा - नाव आहे.

भावार्थ: गोरखांचे शिष्य लोहारिपा म्हणाले - वाजार हाटापासून, ह्या दुनियादारीपासून, ह्या प्रपंचापासून, दूर जंगलात वृक्षवल्लींचींच्या जंगलात आम्ही विरक्त जीवन जगतो. कंदमुळे खाऊन आम्ही उदर निर्वाह करतो. व अवधूतांकडून ज्ञान प्राप्त करतो. तीर्थांमध्ये स्नान करतो. सुख प्राप्त करतो. त्यामुळे आम्हांस विषय विकारांचा यत्किंचितही मळ लागत नाही. ही आमची योगिक जीवन पद्धती आहे.।।७।।

हाटी बाटी नीद न आवै, पर घरि चितु न डोलाई।
बिनु नावै मनु टेक न टिकई, नानक भूख न जाई।
हाटु पटणु घरु गुरु दिखाइआ, सहजे सचु वापारो।
खंडित निद्रा अलप अहारं, नानक ततु बिचारो।।८।।

शब्दार्थ : नीद -निद्रा, झोप. डोलाई - दोलायमान. बिनु - विना.
नावै - परमेश्वराचे नाव. टेक - स्थिर. भूख - हाव, तृष्णा.

भावार्थ : नानक सांगतात - हे योगी जन हो, ह्या संसारात राहून ही अविद्येच्या घोर निद्रेपासून दूर राहिले पाहिजे. दुस-याची धनदौलत पाहूनही मन यत्किंचितही विचलित होता कामा नये. प्रभूनामाशिवाय हे मन स्थिर होत नाही. हे योगी जन हो, माझ्या गुरूने मला दिलेल्या शिकवणीमुळे ह्या संसारात राहूनही मी सत्याचे ज्ञान प्राप्त करू शकतो. ह्या नानकाने जीवनाचे मूलतत्व जाणले आहे. त्यामुळे माझ्यातील अविद्यारूपी निद्रा खंडित झाली आहे. विषय विकारांची हाव ही शमली आहे. ॥८॥

दरसन भेख करहु जोगिंद्रा, मुंद्रा झोली खिंथा।
बारह अंतरि एकु सरेवहु, खटु दरसन इक पंथा।
इन बिधि मनु समझाईए पुरखा, बाहुडि चोट न खाईए।
नानकु बोलै गुरमुखि बूझै, जोग जुगति इव पाईए ॥९॥

शब्दार्थ : दरसन - मार्ग. भेख - वेप. करहु - करा. बारह - योग्यांचे वारा संप्रदाय. सरेवहु - स्मरण कर. खटु - सहा, पंदा. समझाईए - समजवा. बाहुडि - पुनः. चोट - धोका, इजा. मुंद्रा - मुद्रा. झोली - झोळी. खिंथा - कांवळे.

भावार्थ : योगी जनांनी नानकांना सांगितले - हे योगिंद्रा, तू आमच्या सारखा मुंद्रा झोळी कांवळे असा वाह्य वेप धारण कर, आमच्या वारा पंथापैकी व पंडदर्शनपैकी एक जे योगशास्त्र त्याचा तू अंगिकार कर. नानक सांगतात - अशाप्रकारे मनाला समजावले तर मन परत मोहमायेच्या पाशात अडकत नाही. हे योगी जनहो अशाप्रकारे सदगुरूकृपेने योगाचे रहस्य जाणले जाते. ॥९॥

अंतरि सबदु निरंतरि मुद्रा, हउमै ममता दूरि करी।
कामु क्रोधु अहंकारु निवारै, गुर कै सबदि सु समझ परी।
खिंथा झोली भरिपुरि रहिआ, नानक तारै एकु हरी।
साचा साहिबु साची नाई, परखै गुर की बात खरी ॥१०॥

शब्दार्थ : अंतरि - अंतःकरणात, हृदयात. हउमै - अहंकार. भरिपुरि - परिपूर्ण. नाई - मोठेपणा. निरंतर - सदैव.

भावार्थ : - माझ्या अंतरात निरंतर प्रभूचे नाम मी धारण केले आहे, हीच मुद्रा होय. त्यामुळे अहंकार व ममता माझ्या मनातून निघून गेली आहे. गुरूकडून प्राप्त झालेल्या नामामुळेच माझ्यातील काम, क्रोध, मोह, अहंकार आदी सर्व विकार नष्ट झाले आहेत. सर्वत्र परिपूर्ण भरून राहिलेला प्रभूपरमात्मा हीच माझे झोळी, कांवळे आहे. नानक सांगतात तो एकमेव हरी माझा रक्षणकर्ता आहे. तो प्रभूपरमेश्वर सत्य आहे. त्याचा न्याय सत्य आहे आणि पारखून घेतलेली गुरूची वाणी खरी आहे. ॥१०॥

उंधउ खपरु पंचभू टोपी।कांइआ कडासणु मनु जागोटी।
सतु संतोखु संजमु है नालि। नानक गुरमुखि नामु समालि ॥११॥

शब्दार्थ : उंधउ - उलटा. पंचभू - पंचमहाभूते, पांच मूलतत्त्वे. कांइआ - शरीर. कडासणु - गवताचे आसन, चटई. जागोटी - लंगोटी. सतु - सत्य. संतोखु - संतोप. संजमु - संयम. नालि - बरोबर. समालि - संभाल.

भावार्थ : - सांसारिक विषय विकारांपासून परावृत्त झालेले माझे मन हेच माझे 'खापर' आहे. ज्या पासून हा संसार निर्माण झाला त्या पंच तत्त्वांचे दैवी गुण हीच माझी टोपी आहे. सजग, सावध शरीर हेच माझे कडासन आहे. मन ताव्यात ठेवणे ही माझी लंगोटी आहे. सत्य, संतोप, संयम हे माझे सहकारी आहेत. नानक म्हणतात, सतगुरूस शरण गेल्यामुळे प्राप्त झालेले प्रभूनाम मी मनात दृढ धरून ठेवले आहे. ॥११॥

कवनु सु गुपता, कवनु सु मुक्ता। कवनु सु अंतरि, बाहरि जुगता।
कवनु सु आवै, कवनु सु जाइ। कवनु सु त्रिभवणि, रहिआ समाइ ॥१२॥

शब्दार्थ : गुपता - गुप्त. मुक्ता - मुक्त. अंतरि - आत. बाहरि - वाहेर. जुगता - जोडलेला. आवै - येतो. जाइ - जातो. त्रिभुवणि - त्रिभुवनात. समाइ - सामाऊन.

भावार्थ : योगी विचारतात - गुप्त कोण आहे व मुक्त कोण आहे? असा कोण आहे की जो वाहेरून व अंतरातून त्या प्रभू परमात्म्याशी जोडलेला आहे. कोण येतो आणि कोण जातो? त्रिभुवनात सामाऊन राहिलेला कोण आहे? ।।१२।।

घटि घटि गुपता, गुरुमुखि मुक्ता। अंतरि बाहरि, सबदि सु जुगता।
मनमुखि बिनसै, आवै जाइ। नानक, गुरुमुखि साचि समाइ।।१३।।

शब्दार्थ : घटि - शरीर. गुपता - गुप्त. मुक्ता - मुक्त. अंतरि - आंत, अंतःकरणात. बाहरि - वाहेर. सबदि - शब्दब्रह्म. जुगता - युक्त. मनमुखि - स्वेच्छाचारी. बिनसै - विनाश. आवै - येतो, जन्मतो. जाइ - जातो, मरतो. साचि - सत्यरूप परमेश्वर. समाइ - सामावून जातो.

भावार्थ : - नानक सांगतात - जो प्रभूपरमात्मा प्रत्येक शरीरात आहे तो गुप्त आहे व जो गुरु कृपेस पात्र झाला तो मुक्त झाला. असा मुक्त साधकच प्रभूनामाने प्रभूपरमात्म्याशी अंतरवाह्य जोडलेला आहे. जो मनाच्या इच्छेप्रमाणे वागतो तो जन्ममरणाच्या चक्रात अडकतो. तोच येतो आणि जातो. जो गुरुकृपेस पात्र झाला तो त्रिभुवनात सामावला जातो. नानक सांगतात, तोच सत्यरूप परमेश्वरात सामावून जातो. ।।१३।।

किउ कारि बाधा, सरपनि खाधा। किउ कारि खोइआ, किउ कारि लाधा।
किउकारि निरमलु, किउ कारि अंधिआरा। इहु ततु बीचौरै, सु गुरु हमारा।१४।

शब्दार्थ : किउ कारि - कशामुळे. बाधा - बांधला गेला. खाधा - खाल्ले. सरपनि - सर्पिणी. खोइआ - हरवून गेला. लाधा - प्राप्त

केला. निरमलु - निर्मळ. अंधिआरा - अंधार. बीचौरै - सांगेल. सु - तो.

भावार्थ : योगीजन विचारतात - हा जीव कशामुळे बांधनात अडकतो? याला मायारूपी सर्पिण कशामुळे खाऊन टाकते? कशामुळे हा जीव आपल्या मूळ स्वरूपास विसरतो? कशामुळे तो पुन्हा स्वस्वरूप जाणतो? स्वस्वरूपास प्राप्त करतो? कशामुळे तो निर्मळ होतो? कशामुळे तो तमात बुडून जातो? ह्या सर्वांमागचे जे मूळतत्व आहे ते जे कोणी आम्हास समजाऊन सांगेल तोच आमचा गुरु. त्यालाच आमचा नमस्कार. ।।१४।।

दुरमति बाधा, सरपनि खाधा। मनमुखि खोइआ, गुरुमुखि लाधा।
सतिगुरु मिलै, अंधेरा जाइ। नानक हउमै, मेटि समाइ।।१५।।

शब्दार्थ : हउमै - अहंकार. मेटि - त्याग करून, सोडून देउन.

भावार्थ : नानक सांगतात, हा जीव कुवळीने, वाईट वासनेने बांधला जातो. त्यामुळे मायारूपी सर्पिणी त्याला गिळून टाकते. जो चंचल मनाच्या सांगण्याप्रमाणे वागतो तो प्रभू परमात्म्यास हरवून वसतो. जो गुरुची कृपा प्राप्त करतो त्याला परमेश्वराची प्राप्ती होते. ज्याला सदगुरु भेटला त्याचा अज्ञान अंधकार नष्ट होतो. नानक सांगतात, अहंकाराचा त्याग केल्याने जीव सत्यरूप परमेश्वराशी एकरूप होतो. ।।१५।।

सुन निरंतरि दीजै बंधु। उडै न हंसा, पडै न कंधु।
सहज गुफा, घरु जाणै साचा। नानक, साचे भावै साचा।।१६।।

शब्दार्थ : सुन - शून्य समाधी, निर्विकल्प समाधी. निरंतरि - सदैव. दीजै - द्या. उडै - भरकटतो, मृत्यू-पावतो. हंसा - प्राणरूपी हंस. कंधु - शरीर. गुफा - गुंफा. घरु - घर, मूळस्वरूप.

भावार्थ : साधक जर मनास निर्विकल्प समाधीत निरंतर वांधून ठेवू शकला तर जीवरूपी हंस उडून जात नाही, मरण येत नाही. जीव सहजावस्थेप्रत पोहोचल्यावर आपल्या हृदयरूपी गुंफेत परमेश्वर स्थित आहे हे सत्य समजते. नानक सांगतात, असा साधक सत्यस्वरूप परमात्म्याच्या स्वरूपाशी एकरूप होतो. ।।१६।।

किसु कारणि ग्रिहु तजिओ, उदासी। किसु कारणि, इहु भेखु निवासी।
किसु बखर के तुम वणजारे। किउ करि साथु लंघावहु पारे।।१७।।

शब्दार्थ : किसु - कोणत्या. ग्रिह - गृह, घर. तजिओ - त्यागले. भेखु - वेप. निवासी - धारण-केला. बखर - माल, वस्तू. वणजारे - व्यापारी. किउ करि - काय म्हणून, कशासाठी. साथु - वरोवरचे लोक, साथी. लंघावहु पारे - पार करून नेणार.

भावार्थ : योगी विचारतात, हे विरक्त पुरुषा! तू कोणत्या कारणाने आपल्या घरादाराचा त्याग केलास? कशाकरिता वैराग्याचा वेप परिधान केलास? तू कोणत्या वाणाचा व्यापार करतोस? तुझ्या वरोवरच्या लोकांना तू कशाप्रकारे हा संसार सागर पार करून नेणार आहेस? ।।१७।।

गुरमुखि खोजत, भए उदासी। दरसन कै ताई, भेख निवासी।
साच बखर हे हम वणजारे। नानक गुरमुखि उतरसि पारे।।१८।।

शब्दार्थ : गुरमुखि - गुरुमार्गी. खोजत - शोधत. भए - झालो. उदासी - विरक्त. कै - करण्यासाठी. दरसन - दर्शन. ताई - त्याचे. साच - सत्य.

भावार्थ : नानक सांगतात, गुरुमार्गी झालेल्या व्यक्तीच्या शोधात मी विरक्त झालो. व त्याच्याच दर्शनासाठी हा वेश मी धारण केला आहे. मी सत्य

ह्या वाणाचा व्यापार करतो. गुरुमार्गी झालेली व्यक्ती आपोआप प्रभू नामाच्या सहाय्याने हा भवसागर तरून जाते. ।।१८।।

कितु बिधि, पुरखा जनमु वटाइआ। काहे कउ, तुझु इहु मनु लाइआ।
कितु बिधि, आसा मनसा खाई। कितु बिधि, जोति निरंतरि पाई।
बिनु दंता, किउ खाइए सारु। नानक, साचा करहु बीचारु।।१९।।

शब्दार्थ : कितु - कोणत्या. बिधि - मार्गाने, प्रकाराने. वटाइआ - बदललेस. काहे कउ - कशाकरिता व कशारीतीने. लाइआ - स्थिर केलेस. आसा - आशा. खाई - नष्ट केली. सारु - लोखंड.

भावार्थ : योगी विचारतात, हे श्रेष्ठ पुरुषा! तू तुझे आयुष्य, तुझे जीवन कोणत्या मार्गाने कशा प्रकारे बदललेस? तू तुझे मन कसे स्थिर केलेस? तू तुझे मन प्रभूभक्तीकडे कसे वळवलेस? तुझ्या मनातील आशा आकांक्षा विषय विकारांची तृष्णा कशी नष्ट केलीस? त्यांचेवर कसा विजय प्राप्त केलास? त्या निरंतर प्रकाशत राहणा-या प्रभू परमात्मरूपी ज्योतीस तू कसे प्राप्त केलेस? वाताशिवाय हे लोखंडाचे चणे तू कसे भक्षण केलेस? ह्या बदलचे तुझे खरे खरे विचार तू आम्हाला सांग. ।।१९।।

सतिगुर कै जनमे, गवनु मिटाइआ। अनहति राते, इहु मनु लाइआ।
मनसा आसा, सबदि जलाई। गुरमुखि, जोति निरंतर पाई।
त्रैगुण मेटे, खाइए सारु। नानक, तारे तारणहारु।।२०।।

शब्दार्थ : सतिगुरु कै जनमे - गुरुशरणद्वारा. गवनु - जन्ममरण. मिटाइआ - मिटवलेस. राते - रममाण होणे, रंगून जाणे. मनसा - मनाची. आसा - आशा. सबदि - प्रभू नाम. जलाई - जाळून टाकले. त्रैगुण - सत्व, रज तम हे तीन गुण. मेटे - मिटवले, नष्ट केले. सारु - लोखंड.

भावार्थ : मला सदगुरु भेटल्यामुळे मी जन्म मरणाच्या चक्रातून मुक्त सिधगोसटि

झालो. माझे मन त्या अनाहत नादाशी एकरूप झाले. प्रभू परमात्म्याच्या नामामुळे माझ्या मनातील सर्व विकार नष्ट झाले आहेत. गुरूकृपेने मला प्रभूपरमात्म्याची ज्योत प्राप्त झाली. तीनही (सत्व, रज, तम) गुणांच्या अतीत गेल्याने मी भवतापरूपी लोखंडाचे चणे पचवून टाकले. नानक सांगतात, तो तारणहार प्रभू परमात्माच तुम्हास ह्या भवसागरातून तारून नेतो. ॥२०॥

आदि कउ कवनु बीचारु कथीअले, सुंन कहा घर वासो।
गिआन की मुद्रा कवन कथीअले, घटि घटि कवन निवासो।
काल का ठीगा किउ जलाइअले, किउ निरभउ घरि जाइऐ।
सहज संतोख का आसणु जाणै, किउ छेदे बैराईऐ।
गुर कै सबदि हउमै बिखु मारै, ता निजधरि होवै वासो।
जिनि रचि रचिआ, तिसु सबदि पछाणै, नानकु ता का दासो ॥२१॥

शब्दार्थ : आदि - सृष्टी निर्माण होण्यापूर्वी. कथीअले - सांग. सुंन - प्रभू परमात्मा. गिआन - ज्ञान. ठीगा - दंडा. आसणु - आसन. बैराईआ - वैरी, पंचविकार रूपी शत्रू. छेदे - नाश करतो, तोडून टाकतो, बिखु - विप. पछाणै - ओळखतो. मुद्रा - योगात पाच मुद्रा सांगितल्या आहेत, त्या अशा खेचरी, भूचरी, चेवरी, गोचरी, उन्मनी.

भावार्थ : योगी विचारतात - ही सृष्टी वगैरे निर्माण होण्यापूर्वी कोण होते? सांगा वरे त्यावेळी तो प्रभू परमात्मा कोठे रहात होता? ज्ञान प्राप्तीची मुद्रा कोणती ते सांगा? प्रत्येक जीवांचे ठाई कोण निवास करतो? काळाचा, मृत्यूचा दंडा कसा टाळता येईल? निर्भय पद कसे प्राप्त करता येईल? सहज संतोपाची वैठक कशी प्राप्त करता येईल? ते पंच विकार (काम, क्रोध, मोह, मद, मत्सर) कसे नष्ट करता येतील?

नानक ह्या सर्व प्रश्नाचे एकच उत्तर देतात - जो साधक गुरूकडून प्राप्त झालेल्या नामाच्या सहाय्याने आपल्या अंतःकरणातील अहंकाराचे विप नष्ट करतो तो आपल्या मूळ स्वरूपास प्राप्त करतो. ज्याने नामाच्या सहाय्याने त्या सृष्टीच्या रचनाकारास जाणले त्याचा नानक दास आहे. ॥२१॥

कहा ते आवै, कहा इहु जावै, कहा इहु रहै समाई।
एसु सबद कउ जो अरथावै, तिसु गुर तिलु न तमाई।
किउ ततै अविगतै पावै, गुरमुखि लगै पिआरो।
आपे सुरता आपे करता, कहु नानक बीचारो।
हुकमे आवै हुकमे जावै, हुकमे रहै समाई।
पूरे गुर ते साचु कमावै, गति मति सबदे पाई ॥२२॥

शब्दार्थ : कहा - कोटून. इहु - तो जीव. एसु - ह्या. अरथावै - अर्थ सांगेल. तिलु - तिळ. तमाई - लालसा. ततै - त्या. अविगतै - अव्यक्त. पावै - प्राप्त करतो. पिआरो - प्रेम. सुरता - श्रोता. करता - कर्ता.

भावार्थ : योगी विचारतात - हा जीव कोटून येतो? कोठे जातो? कशात सामाऊन राहतो? ह्या प्रश्नाचे जो योग्य देईल त्यालाच आम्ही गुरू समजू, त्यात तिळमात्र लालसा, लोभ नाही.

त्या अव्यक्त परमेश्वरास कसे प्राप्त करता येईल? काय केले असता, 'सद्गुरूचे प्रेम प्राप्त करता येईल? तो प्रभू परमात्मा स्वतःच श्रोता, स्वतःच कर्ता आहे असे म्हणतात. त्याचा अर्थ, हे नानक तुम्ही विचार करून सांगा. नानक म्हणतात, हा जीव प्रभू परमात्म्याचा आज्ञेने ह्या जगात येतो, त्याच्याच आज्ञेने ह्या जगातून जातो व अंती त्या प्रभू परमात्म्यातच सामावून जातो. पूर्ण गुरूकडूनच हे सत्य समजते. त्याचेकडूनच त्या प्रभू परमात्म्याच्या गती विधीचे ज्ञान प्राप्त होते. ॥२२॥

आदि कउ बिसमादु बिचारु काथिअले, सुंन निरंतरि वासु लीआ।
अकलपत मुद्रा, गुर गिआनु बिचारीअले, घटि घटि साचा सरब जीआ।
गुरबचनी अविगति समाईऐ, ततु निरंजन सहजि लहै।
नानक दूजी कार न करणी, सेवै सिखु सु खोजि लहै।
हुकमु बिसमादु हुकमि पछाणै जीअ जुगति सचु जाणै सोई।
आपु मेटि निरामलु होवै अंतरि साचु, जोगी कहीऐ सोई ॥२३॥

शब्दार्थ : विसमादु -विस्मयकारक. वासु - वसत होता. अकलपत - असली. विचारीअले - विचार. अविगति - अव्यक्त. लहै - प्राप्त करतो. ततु - तत्व. दुजी - दुसरा. कार - कार्य. सु - तो. हुकमु - आज्ञा. हुकमी- आज्ञा करणारा. जीअ - जीवन. जुगति - युक्ती. आपु - अहंकार. भेटि - नष्ट केला. निरालमु - निरालंब, विरक्त.

भावार्थ : सृष्टीची रचना होण्यापूर्वीची स्थिती तर अत्यंत विस्मयकारक होती. त्यावेळी तो शून्यस्वरूप, इच्छारहित प्रभू परमात्मा शून्यातच वास करत होता. त्यावेळेच्या त्याच्या स्वरूपाची कल्पनाही करता येत नाही. प्रत्येक जिवाच्या ठाई सत्यस्वरूपात वसणारा प्रभू परमात्मा गुरुरूपी ज्ञानाच्या स्वरूपात ओळखला जात होता. सतगुरुच्या उपदेशानेच त्या अव्यक्त प्रभू परमात्म्याशी एकरूप झाल्यानेच तो निरंजन स्वरूप प्रभू परमात्मा प्राप्त होतो. नानक सांगतात, त्याला जाणण्यासाठी अन्य कोणतेही कर्मकांड करण्याची आवश्यकता नाही. त्याचा सच्चा सेवक नामस्मरणाचे आधारे त्यास प्राप्त करतो. त्याची इच्छा, आज्ञा अनाकलनीय आहे. जो ती ओळखतो तोच त्याचे आज्ञेप्रमाणे वागून जीवन जगण्याची युक्ती प्राप्त करतो व प्रभू परमात्म्याचे सत्यस्वरूप जाणतो. जो जीव अहंभावातून मुक्त होऊन संसारापासून विरक्त झाला व ज्याच्या अंतरात सत्यरूप परमात्म्याचा वास आहे तोच खरा योगी. ॥२३॥

अविगतो निरमाइलु उपजे, निरगुण ते सरगुणु थीआ।
सतिगुर परचै परम पदु पाईऐ, साचै सबदि समाइ लीआ।
एके कउ सचु एका जाणै, हउमै दूजा दूरी किआ।
सो जोगी गुर सबदु पछाणै, अंतरि कमलु प्रगासु थीआ।
जिवतु मरै ता सभु किछु सुझै, अंतरि जाणै सरब दइआ।
नानक ता कउ मिलै वडाई, आपु पछाणै सरब जीआ ॥२४॥

शब्दार्थ :- अविगतो - अव्यक्त. निरमाइलु - निर्मळ. निरगुण - निर्गुण. सरगुण - सगुण. थीआ -झाले. परचै - ओळखणे. एके - एकमेव परमात्मा. हउमै - अहंकार. पछाणै - ओळखणे.

प्रगासु - प्रकाशतो. ता - तेव्हा. दइआ - दया. ता कउ - त्याला. मिलै - मिळते, प्राप्त होते. वडाई - महानता.

भावार्थ : - त्या अव्यक्त प्रभू परमात्म्यापासून निर्मलता उत्पन्न झाली. निर्गुणापासून सगुणरूप उत्पन्न झाले. ज्या जीवास सतगुरु कडून प्रभू परमात्म्याचा बोध प्राप्त झाला तो जीव परमपद प्राप्त करतो. व तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे नामात तल्लीन होऊन जातो. असा साधक आपला अहंकार व द्वैतभाव नष्ट करून त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास निराकार स्वरूपात जाणतो. असा योगी शब्दगुरुस ओळखतो. त्याचे हृदयकमल प्रभू तेजाने प्रकाशित होते. जो साधक व्यावहारिक दृष्ट्या जिवंत असतो पण मोहमायेतून, विषय विकारांपासून मुक्त असतो, त्याला सर्व ज्ञान प्राप्त होते. त्याच्या हृदयात सर्व जीवांवद्दल दयाभाव जागृत असतो. नानक सांगतात, जो सर्व जीवांमध्ये प्रभूला पाहातो तोच श्रेष्ठ पुरुष गणला जातो. ॥२४॥

साचौ उपजै साचि समावै, साचे सूचे एक भइआ।
झूठे आवहि ठवर न पावहि, दूजै आवा गउणु भइआ।
आवा गउणु मिटै गुर सबदी, आपे परखै बखसि लइआ।
एका बेदन दुजै बिआपी, नामु रसाइणु वीसरिआ।
सो बूझै जिसु आपि बुझाए, गुर कै सबदि सु मुकतु भइआ।
नानक, तारे तारणहारा, हउमै दुजा परहरिआ ॥२५॥

शब्दार्थ : साचौ - सत्यापासून, परमेश्वरापासून. साचि - सत्यात, परमेश्वरात. समावै - सामावून जाणे. साचे - सत्य. सूचे - शुद्धता, पवित्रता, निर्मलता. झूठे - खोटे. आवहि - (ह्या संसारात) येतात. ठवर - स्थान. दूजै -दुजा भाव, द्वैतभाव. परखै - पाखरतो. बखसि लइआ - कृपा करतो. बेदन -वेदना. बिआपी - व्यापते, प्रभावित करते. बूझै -जाणतो, समजतो. सो - तो. जिसु -ज्याला. आपि - स्वतः परमेश्वर. बुझाए - समजावतो, जाणिव करून देतो.

भावार्थ : असा गुरुमुख झालेला साधक त्या परमसत्यापासून उत्पन्न होऊन, सत्यातच सामावून जातो व सत्याशी व पवित्रतेशी एकरूप होऊन जातो. इतर खोटी माणसे ह्या जगात येतात. पण द्वैतात बद्ध झाल्याने स्थिर होवू शकत नाहीत व जन्म मरणाच्या चक्रात अडकून पडतात. गुरुच्या उपदेशाने ह्या जन्म मरणाच्या चक्रातून सुटका होते. अशांची स्वयं परमात्मा पारख करतो व त्यांना क्षमा करतो. जेव्हा सर्व दुःखहरण करणा-या प्रभू नामरूपी औपधाचा विसर पडतो तेव्हा द्वैतभावाच्या प्रभावाने व्यक्तीस दुःख व पीडा प्राप्त होते पण हे ज्ञान त्यालाच प्राप्त होते ज्याला तो प्रभूपरमात्मा स्वयं तशी बुद्धी देतो अशी व्यक्ती गुरुच्या उपदेशाने मुक्त होते. नानक सांगतात, अशा व्यक्तीस तो तारणहार प्रभू परमात्मा ह्या भवसागरातून तारून नेतो व त्याच्या मनातील द्वैत भाव, अहंकार नष्ट करतो. ॥२५॥

मनमुखि भूलै, जम की काणि। पर घरु जोहै, हागे हाणि।
मनमुखि भरमि भवै बेबाणी। वेमारगि मूसै मंत्रि मसाणि।
सबदु न चीनै, लवै कुबाणि। नानक, साचि रते सुखु जाणि। ॥२६॥

शब्दार्थ : मनमुखि - स्वेच्छाचारी. भूलै - भुलतो. जम - यम.
काणि - शिकार, मोहाजालात फसतो. पर घरु - दुस-याचे धन.
हाणे हाणि - नुकसानच नुकसान. भरमि - भ्रमाने भटकतो. भवै - भटकतो.
बेबाणी - उसाड जागा. विमारगि - कुमार्गी. मूसै - लूटला जातो.
मसाणि - स्मशान. चीनै - ओळखणे. कुबाणि - वाईट वाणी.
साचि रते - सत्यात रंगला.

भावार्थ : जो मनाच्या सांगण्याप्रमाणे भरकटत जातो, तो ह्या संसार चक्रात अडकून पडतो. त्याची नजर दुस-यांच्या धनदौलतीवर व परस्त्रीवर असते. त्यामुळे त्याचे नुकसानच नुकसान होते. त्याचे अधःपतन होते. मनाच्या सांगण्याप्रमाणे भरकटत जाऊन तो जादू टोण्याच्या मागे लागतो. कुमार्गाला लागून स्मशानात जाऊन जाण मारणाचे मंत्रांचा जप करतो. त्याला परमेश्वराचे नाव आवडत नाही. त्याच्या मुख्यातून नेहमी अपशब्दच वाहेर

पडतात. नानक सांगतात जो सत्यात रंगला तो सुखी झाला. ॥२६॥

गुरुमुखि, साचे का भउ पावै। गुरुमुखि, बाणी अघडु घडवै।
गुरुमुखि, निरमल हरि गुण गावै। गुरुमुखि, पवित्रु परम पदु पावै।
गुरुमुखि, रोमि रोमि हरि धिआवै। नानक, गुरुमुखि साचि समावै। ॥२७॥

शब्दार्थ : गुरुमुखि - गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागणारा.
साचे - परमात्मा. बाणी - वाणी. भउ - भय. पावै - प्राप्त होते.
अघडु - अघटित. घडवै - घडवतो, साध्य होते. निरमल - निर्मळ.
पवित्रु - पवित्र. रोमि रोमि - रोमरोमात. धिआवै - ध्यान करतो.
समावै - सामावून जातो.

भावार्थ :- जो साधक गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागतो त्याच्या मनात प्रभू परमात्माबद्दल आदरयुक्त भीती असते. त्यामुळे त्याचे हातून वाईट कर्म घडत नाही. गुरुमुखी झालेला साधक गुरुच्या उपदेशाने मनाची असाध्य अशी चंचल अवस्था नष्ट करून मनास ताब्यात ठेवतो. गुरुमुखी झालेला साधक निर्मळ प्रभू परमात्माचे गुणगान गातो. जो गुरुमुखी झाला तो साधक परमपद-मोक्ष प्राप्त करतो. तो सर्व अंगप्रत्यंगाने प्रभूपरमात्माचे ध्यान करतो. नानक सांगतात, गुरुमुखी साधक अखेर प्रभूपरमात्माशी एकरूप होतो.

गुरुमुख परचै, बेद बीचारी। गुरुमुख परचै, तरीऐ तारी।
गुरुमुख परचै, सु सबदि गिआनी। गुरुमुख परचै, अंतर बिधि जानी।
गुरुमुख पाईऐ, अलख अपारु। नानक, गुरुमुखि मुकति दुआरु। ॥२८॥

शब्दार्थ :- परचै - परिचय. बेद - वेद. बीचारि - विचार करून.
तरीऐ - तरून जातो. तारी - भवसागर. सु - तो. अंतर बिधि - शरीर व
मनाच्या आतील घडामोडी. पाईऐ - प्राप्त करतो. अलख - अलक्ष्य. अपारु -
अपार. मुकति - मुक्ती. दुआरु - द्वार, दार.

भावार्थ :- ग्रंथांचा अभ्यास करून जे ज्ञान साधकास प्राप्त होते तेच ज्ञान सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागणा-या साधकास प्राप्त होते. सतगुरूच्या मार्ग दर्शनाप्रमाणे वागणारा भवसागर तरून जातो. सतगुरूच्या शब्दाप्रमाणे वागणा-यास प्रभू परमात्म्याच्या सत्य स्वरूपाचे ज्ञान होते. सतगुरूच्या आदेशाप्रमाणे वागणा-या साधकास शरीराच्या अंतरंगातील सर्व गतीविधींचे ज्ञान होते. गुरूपदेशाप्रमाणे वागणा-यास मोक्षाचे दार उघडले जाते. गुरूमुखी होणे हाच मुक्तीचा मार्ग आहे. ।।२८।।

गुरमुखि अकथु कथै बीचारि।गुरमुखि निबहै सपरवारि।
गुरमुखि जपीऐ अंतरि पिआरि।गुरमुखि पाइऐ, सबदि अचारि।
सबदि भेदि जाणै जाणाई।नानक, हउमै जालि समाई।।२९।।

शब्दार्थ :- अकथु - ज्याचे वर्णन करता येत नाही असे अकथनीय.
कथै - सांगतो. बीचारि - विचार. निबहै - निर्वाह. सपरवारि - परिवारासह.
जपीऐ - जप करतो. अंतरि - अंतःकरण. पिआरि - प्रेम, पाइऐ - प्राप्त होते.
सबदि - प्रभू नाम. अचारि - आचरण. जाणै - जाणतो. जाणाई -
दुस-यास समजाऊन सांगतो. हउमै - अहंकार. जालि - जाळतो. समाई - प्रभू
परमात्म्यात सामाऊन जातो.

भावार्थ :- जो साधक सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागतो तो आपल्या विवेक विचाराने शब्दांच्या पलीकडे असलेल्या प्रभू परमात्म्याचे वर्णन करू शकतो. असा गुरूमुखी साधक प्रपंचात राहूनही परमार्थ साधू शकतो. साधकाने गुरूमुखी होऊन हृदयात प्रेम धारण करून प्रभू परमात्म्याचे स्मरण करावे कारण सतगुरूच्या मार्गदर्शनानेच प्रभूनामाची प्राप्ती होते व साधकाचे आचरण योग्य मार्गाने होते. प्रभूनामाचे द्वाराच तो साधक प्रभूपरमात्म्याचे सत्यस्वरूप जाणू शकतो व इतरांनाही ते समजवून देण्याची पात्रता त्यास प्राप्त होते. नानक सांगतात, असा साधक आपला अहंभाव जाळून टाकून प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ।।२९।।

गुरमुखि धरती साचै साजी।तिस भहि ओपति खपति सु बाजी।
गुर कै सबदि रपै रंगु लाइ।साचि रतउ पति सिउ घरि जाइ।
साच सबद बिनु पति नही पावै।नानक बिनु नावै किउ साचि समावै।।३०।।

शब्दार्थ :- धरती - पृथ्वी, जग. साचै - प्रभू परमात्म्याने.
साजी - निर्माण केली. ओपति - उत्पत्ती. खपति - विनाश. सु - तो.
बाजी - खेळ. रपै - रंगून जातो. रतउ - रंगून गेला. पति - पत, प्रतिष्ठा.
सिउ - त्याच्या. साच - सत्य. सबद - नाम. बिनु - विना, शिवाय.
किउ - कसे.

भावार्थ : त्या प्रभू परमात्म्याने गुरूपदेशाप्रमाणे वागण्यासाठी ही धरती निर्माण केली आहे. त्यात तो जीवांना जन्माला घालतो व त्यांना मारूनही टाकतो. जन्म मरण ही सारी त्या प्रभूपरमात्म्याचीच क्रीडा आहे. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागणारा साधक प्रभू नामात रंगून जातो. सत्यरूप प्रभूपरमात्म्यात रंगून गेल्यामुळे असा साधक सन्मान पूर्वक परमेश्वराच्या घरी प्रवेश करतो. कोणताही जीव प्रभूपरमात्म्याच्या नामस्मरणाखेरीज असा सन्मान प्राप्त करू शकत नाही. म्हणून नानक सांगतात प्रभूच्या नामस्मरणाशिवाय प्रभू परमात्म्याची प्राप्ती अशक्य आहे. ।।३०।।

गुरमुखि असट सिधी, सभि बुधी।गुरमुखि, भवजलु तरीऐ सच सुधी।
गुरमुखि, सर अपसर बिधि जाणे।गुरमुखि, परविरति नरविरति पछाणै।
गुरमुखि, तारे पारि उतारे। नानक, गुरमुखि सबदि निसतारे।।३१।।

शब्दार्थ :- असट - अष्ट, आठ. सभि - सर्व. बुधी - ज्ञान.
भवजलु - भवसागर. तरीऐ - तरून जातो. सच सुधी - सत्य ज्ञान. सर - सत्य,
चांगले. अपसर - खोटे, वाईट. परविरति - प्रवृत्ती. नरविरति - निवृत्ती.
पछाणै - ओळखतो, जाणतो. निसतारे - मुक्त करतो.

भावार्थ :- जो साधक सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्यास

अष्टसिद्धी प्राप्त होतात व सर्वप्रकारे सत्याची जाण होते. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-यास परमेश्वराच्या सत्य स्वरूपाचे ज्ञान होते व त्यामुळे तो भवसागर पार करून जातो. गुरूमुखी झालेल्या साधकास चांगले काय, वाईट काय, योग्य काय, अयोग्य काय, व कोणत्या परिस्थितीत कसे वागावे हे कळते. गुरूमुखी झाल्याने त्या साधकास प्रवृत्ती म्हणजे काय व निवृत्ती म्हणजे काय, काय ग्रहण करावे, काय टाकून द्यावे याचे ज्ञान होते. असा गुरूमुखी झालेला साधक स्वतः तर भवसागर तरून जातोच पण इतरांनाही भवसागर तरून जाण्यास सहाय्य करतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागणा-यास प्रभूनामामुळेच हे सारे शक्य होते. ॥ ३१ ॥

नामे राते, हउमै जाइ। नामि रते, सचि रहे समाइ।
नामि रते, जोग जुगति बिचारु। नामि रते, पावहि मोख दुआरु।
नामि रते, त्रिभवण सोझी होइ। नानक, नामि रते सदा सुखु होइ ॥ ३२ ॥

शब्दार्थ :- नामे - प्रभुनामात. राते - रंगल्याने. हउमै - अहंकार. सचि - सत्यरूप परमेश्वर. राहे - राहतो. समाइ - सामाऊन जाणे, एकरूप होणे. जोग - योग. जुगति - युक्ती. बिचारु - विचार. पावहि - प्राप्त होणे. त्रिभवण - त्रिभूवन. सोझी - समज, ज्ञान. सुखु - सुख.

भावार्थ :- जो साधक हरीनामाच्या रंगात रंगून जातो त्याचा अहंकार गळून पडतो. अहंभाव नष्ट होतो. प्रभूनामात रंगून गेल्याने साधक सत्यरूप परमात्म्याशी तादात्म्य पावतो. नामात रंगून गेल्याने योगाद्वारे प्राप्त होणा-या सर्व गोष्टी सर्व ज्ञान साधकास प्राप्त होते. हरीनामात तल्लीन झालेल्या साधकास मोक्षाचे द्वार उघडते. प्रभू नामात मग्न झालेल्या साधकास स्वर्ग, पाताळ, पृथ्वी ह्या त्रैलोक्याचे ज्ञान प्राप्त होते. नानक सांगतात, हरीनामात रंगून गेलेल्या साधकास सर्व सुखे प्राप्त होतात. ॥ ३२ ॥

नामि रते, सिध गोसटि होइ। नामि रते, सदा तपु होइ।
नामि रते, सचु करणी सारु। नामि रते, गुण गिआन बीचारु।
सिधगोसटि

बिनु नावै, बोलै सभु वेकारु। नानक, नामि रते, तिन कउ जैकारु ॥ ३३ ॥

शब्दार्थ :- सिध - सिद्ध. गोसटि - गोष्टी. तपु - तप. सचु - सत्य. सारु - श्रेष्ठ. गुण - सद्गुण. गिआन - ज्ञान. बीचारु - विवेक विचार. बिनु - विना. बोलै - बोलणे. सभु - सर्व. वेकारु - व्यर्थ. तिन - त्याला. जैकारु - नमस्कार.

भावार्थ :- जो साधक प्रभू नामात रममाण झाला त्याच्या सर्व गोष्टी सिद्धीस जातात, सफल होतात. नामात सदैव तल्लीन होणे म्हणजे सदैव तपाचरण केल्यासमान आहे. प्रभू नामात तल्लीन होणे हेच सत्याचरणाचे सार आहे. हरीनामात तल्लीन झाल्याने सर्व सद्गुण, सर्व ज्ञान प्राप्त होते. प्रभूनामाशिवाय अन्य बोलणे ही निरर्थक वडवड आहे. नानक सांगतात, लोकहो जे नामात तल्लीन झाले अशा साधकांना माझा नमस्कार. ॥ ३३ ॥

पूरे गुर ते, नामु पाइआ जाइ। जोग जुगति, सचि रहै समाइ।
बारह महि जोगी भरमाए, संनिआसी छिअ चारि।
गुर कै सबदि, जो मरि जीवै, सो पाए मोख दुआरु।
बिनु सबदै, सभि दूजै लागे, देखहु रिदे बीचारि।
नानक, वडे से वडभागी, जिनी सचु रखिआ उर धा ॥ ३४ ॥

शब्दार्थ :- पूरे - पूर्ण. जोग - योग. जुगति - युक्ती. बारह - वारा. महि - मध्ये. भरमाए - भ्रमण करतात, फिरत राहतात. संनिआसी - संन्यासी. छिअ - सहा. मरि - मरून. जीवै - जगतो. सो - तो. पाए - प्राप्त करतो. मोख - मोक्ष. दुआरु - द्वार. दूजै - द्वेषभाव. देखहु - पहा. वडे - मोठा. वडभागी - महाभाग्यवान. जिनी - ज्याने. सचु - सत्यरूप परमेश्वर. रिदै - हृदयात. बीचारि - विचार. उर - हृदय. धारि - धारण करतो.

भावार्थ :- पूर्ण गुरूकडून प्रभू नामाचे रहस्य प्राप्त होते. प्रभू परमात्म्याच्या सत्य स्वरूपाचे ज्ञान होते. सत्यरूपे प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन

जाणे हाच खरा योग आहे. योग्यांचे वारा संप्रदाय, सन्याशांचे दहा संप्रदाय आपल्या पद्धतीने प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करण्यासाठी भटकत असतात. पण खरी गोष्ट अशी आहे की जो सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागून, संसारात राहूनही त्यापासून अलिप्त राहतो, तोच मोक्षाच्या द्वारात जाउन पोहचतो. हे योगी जन हो, ह्या गोष्टींचा आपल्या हृदयात विचार करून पहा. प्रभूनामास पारखे झालेले जीव द्वैत भावात अडकून पडतात. नानक सांगतात, ज्यांनी आपल्या हृदयात प्रभू परमात्म्याचे नाम वृढपणे धारण केले आहे तेच खरे भाग्यवान होत. ॥३४॥

गुरुमुखि, रतनु लहै लिव लाइ।गुरुमुखि परखै रतनु सुभाइ।
गुरुमुखि, साची कार कमाइ।गुरुमुखि, साचे मनु पतीआइ।
गुरुमुखि, अलखु लखाए तिसु भावै।नानक, गुरुमुखि चोट न खावै। ॥३५॥

शब्दार्थ :- रतनु - रत्न. लहै -प्राप्त करतो. लिव लाइ - मन एकाग्र करणे.
परखै - पारख करतो. सुभाइ - स्वाभाविकपणे. साची - खरी, सत्याची.
कार - कर्म. कमाइ - कमाई. मनु - मन. पतीआइ - समाधान तृप्त.
अलखु - अलक्ष, डोळ्यांना न दिसणारा. लखाए - दिसतो. तिसु - त्याला.
भावै - आवडतो. चोट - संकट, अडथळे.

भावार्थ :- गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागणारा आपले मन प्रभूनामात एकाग्र करतो. त्यामुळे त्यास प्रभूनामरूपी रत्न प्राप्त होते. गुरूमुखी झालेल्या साधकास नामरत्नाची सहज प्राप्ती होते. गुरूमुखी साधक सदैव सत्याचरण करतो व त्याचे मन सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे चिंतन करून संतोष प्राप्त करते. जेव्हा गुरूमुखी साधक प्रभू परमात्म्यास आवडू लागतो तेव्हा तो अदृष्ट प्रभू परमात्मा त्या साधकास आपले सत्य स्वरूप दाखवतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा कधीही यमपाशाच्या संकटात सापडत नाही. ॥३५॥

गुरुमुखि, नामु दानु इसनानु। गुरुमुखि, लागै सहज धिआनु।

सिधगोसटि

८४

गुरुमुखि, पावै दरगह मानु। गुरुमुखि, भउ भंजनु परधानु।
गुरुमुखि, करणी कार कराए। नानक, गुरुमुखि मेलि मिलाए। ॥३६॥

शब्दार्थ :- नामु -प्रभूनाम, दानु - दान. इसनानु -स्नान.लागै - लागते.
धिआनु - ध्यान. पावै - प्राप्त करतो. दरगह - परमेश्वराचा दरवार.
भउ - भय. भंजनु - भंजन, तोडणे. परधानु - प्रधान, प्रमुख.
करणी कार -कार्य.कराए - करवून घेतो. मेलि -मिळतो. मिलाए - एकरूप
होतो, मिळून जातो.

भावार्थ :- गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-यास नामजपाचे, दानाचे, तीर्थस्नानाचे पुण्य प्राप्त होते. गुरूमुखी साधक सहजभावाने समाधी मग्न होतो. गुरूमुखी झालेल्या साधकास प्रभू दरवारात सन्मान प्राप्त होतो. गुरूमुखी साधक सर्व त-हेच्या भयाचा नाश करून श्रेष्ठ पुरुष बनतो. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-या साधकाकडून प्रभू परमात्मा योग्य ते कार्य करून घेतो. नानक सांगतात, सतगुरूच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे आचरण करणा-यास प्रभूपरमात्मा प्राप्त होतो व अंती तो प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ॥३६॥

गुरुमुखि, सासत्र सिभ्रिति बेद।गुरुमुखि, पावै घटि घटि भेद।
गुरुमुखि, वैर विरोध गवावै।गुरुमुखि, सगली गणत मिटावै।
गुरुमुखि, राम नाम रंगि राता।नानक, गुरुमुखि खसमु पछाता। ॥३७॥

शब्दार्थ :- सासत्र - शास्त्र. सिभ्रिति - स्मृती. बेद - वेद.पावै - प्राप्त
करतो. घटि घटि -प्रत्येक माणसाचे अंतःकरण भेद - फरक.
गवावै - घालवतो. सगली - सर्व, सगळी. गणत - गणना. मिटावै - नष्ट
करतो. रंगि - रंगात. खसमु - परमेश्वर. पछाता - ओळखतो.

भावार्थ : सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागणा-या साधकास सर्व शास्त्र, स्मृती व वेदांत सांगितलेले ज्ञान अवगत होते. प्रत्येक जिवाच्या अंतःकरणातील

सिधगोसटि

८५

भाव तो जाणू शकतो. तो अंतरज्ञानी होतो. गुरुमुखी झालेल्या साधकाचे अंतःकरण वैर, विरोध आदी भावनांपासून मुक्त होते. तो कोणाशी वैर धरत नाही वा कोणास विरोध करत नाही. सतगुरुच्या सांगण्याप्रमाणे आचरण करणा-या साधकाच्या मनात व्यावहारिक प्रपंचातील लाभ हानीचा विचारही येत नाही. गुरुमुखी झालेला साधक रामनामाच्या रंगात रंगून जातो. नानक सांगतात, गुरुमुखी साधकास प्रभू परमात्म्याच्या सत्यरूपाचे ज्ञान होते. ॥३७॥

बिनु गुर भरमै आवै जाइ।बिनु गुर घाल न पवई थाइ।
बिनु गुर मनूआ अति डोलाइ।बिनु गुर त्रिपति नही बिखु खाइ।
बिनु गुर विसीअरु डसै मरि वाट।नानक गुर बिनु घाटे घाट।।३८।।

शब्दार्थ :- बिनु -विना. भरमै - भ्रम. आवै -येतो, जन्मतो.
जाइ - जातो, मरतो. घाल - श्रम, थाइ - स्थान. पवई - पडते. मनूआ - मन.
अति - खूप, अतिशय. डोलाइ - डोलते, अस्थिर राहते. त्रिपति - तृप्त.
बिखु - वीप, विषय विकार. खाइ - उपभोग घेतो. विसीअरु - साप, विषय
विकार रूपी साप. घाटे घाट - तोटाचतोटा.

भावार्थ :- ज्या जीवास सतगुरु भेटत नाही असा जीव जन्मभर मोहमायेच्या भ्रमात फिरत राहतो व जन्ममरणाच्या चक्रात अडकून पडतो. सतगुरु प्राप्तीशिवाय प्रभूप्राप्तीसाठी जिवाने केलेले श्रम वाया जातात. ते सफल होत नाहीत, त्याला परमेश्वर प्राप्त होत नाही. सतगुरुचे मार्गदर्शन नसल्याने मन नेहमी अस्थिर असते. सतगुरु प्राप्त न झाल्याने जीव विषय विकारात गुंतून सदैव अतृप्तच राहातो. सतगुरु प्राप्त न झालेल्या जीवास विषय विकाररूपी साप डसतो व त्यानेच तो मरून जातो. नानक सांगतात सतगुरु प्राप्त न झाल्याने सर्व प्रकारे तोटाचतोटा होतो. ॥३८॥

जिसु गुरु मिलै, तिसु पारि उतारै।अवगण भेटै, गुणि निसतारै।
मुकति महासुख, गुर सबदु बीचरि।गुरुमुखि, कदे न आवै हारि।

तनु हटडी, इहु मनु वणजारा।नानक, सहजे सचु वापारा।।३९।।

शब्दार्थ :- जिसु - ज्याला. मिलै - मिळाला, प्राप्त झाला. तिसु - तो, त्याला. पारि - पार, पलिकडे. उतारै - नेतो. निसतारै - उद्धार करतो.
भेटै - नष्ट करतो. मुकति - मुक्ती. गुर सबदु - सतगुरुचा उपदेश.
बीचरि - विचार. कदे - कधीही. आवै - येतो. हारि - पराभव.
हटडी - वाजार. इहु - हे. मनु - मन. वणजारा - व्यापारी. सहजे - सहजपणे,
स्वाभाविकपणे. सचु - सत्य. वापारा - व्यापार.

भावार्थ :- ज्या साधकास सतगुरु प्राप्त झाला तो जीव सतगुरु कृपेने भवसागर पार करून जातो. त्याचे सर्व अवगुण नष्ट होतात व सद्गुण प्राप्त होतात त्या सद्गुणाच्या जोरावर त्याचा उद्धार होतो. सतगुरुच्या उपदेशाचा विचार करून त्याप्रमाणे आचरण करणा-यास महासुख व मुक्ती प्राप्त होते. जो साधक सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करतो त्याचा कधीही जीवनात पराभव होत नाही. तो सदैव यशस्वी होतो. नानक सांगतात, शरीर हा वाजार आहे, मन हा व्यापारी आहे. साधक ह्या वाजारात स्वाभाविकपणे सत्याचाच व्यापार करतो. ॥३९॥

गुरुमुखि बांधिओ सेतु, बिधातै।लंका लूटी, दैत संतापै।
रामचंदि मारिओ, अहि रावणु।भेदु बभीखण, गुरुमुखि परचाइणु।
गुरुमुखि, साइरि पाहण तारे।गुरुमुखि, कोटि तेतीस उधारे।।४०।।

शब्दार्थ :- बांधिओ - बांधला. सेतु - पुल. बिधातै -विधात्याने.
लंका - देहरूपी लंका. दैत - कामदि विकाररूपी दैत्य. संतापै -संतापले.
रामचंदि -रामचंद्र. मारिओ - मारले. अहि रावणु - अहंकाररूपी रावण.
बभीखण -विभीषण. परचाइणु - भेद, रहस्य. साइरि - सागर. पाहण - पापण.
तारे - तरंगले. तेतीस - तेहेतीस. उधारे - उद्धार केला.

भावार्थ :- (ह्या पदात नानकदेवांनी रामायणातील लंकेवरील स्वारीच्या

रूपकातून अध्यात्मिक मूल्यांचा उपदेश केला आहे.)

गुरुपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-या साधकाने त्याचे प्रभू प्राप्तीचे लक्ष्य साध्य करता यावे म्हणून नामरूपी सेतू बांधला. त्याच नामरूपी सेतूच्या आधारे साधकाने मोहमायारूपी लंकेवर विजय प्राप्त केला व काम क्रोध आदी विकाररूपी दैत्यांचा नाश केला. गुरुमुखी झालेल्या साधकरूपी रामचंद्राने अहंकाररूपी रावणाचा वध केला. गुरुमुखी विभिपणाने प्रभू रामचंद्राशी मैत्री करून रावणाचा भेद सांगितला. गुरुमुखी झाल्याने दगडासारखा चैतन्यहीन साधक भव सागरावर तरंगू लागला. त्याला प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त झाले. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केलेल्या कोटी कोटी गुरुमुखी साधकांचा उद्धार झाला. ॥४०॥

गुरुमुखि, चूकै आवण जाणु।गुरुमुखि, दरगह पावै माणु।
गुरुमुखि, खोटे खरे पछाणु।गुरुमुखि, लागै सहज धिआनु।
गुरुमुखि, दरगह सिफति समाइ।नानक, गुरुमुखि बंधु न पाइ।।४१।।

शब्दार्थ :- चूकै - चुकते. आवण - येणे, जन्म घेणे. जाणु - जाणे, मरण पावणे. दरगह - परमेश्वराचा दरवार. पावै - प्राप्त करतो. माणु - मान सन्मान. पछाणु - जाणतो. लागै - लागते. धिआनु - ध्यान. सिफति - स्तुती. समाइ - सामावून जातो. बंधु - वंधने, अडचणी.

भावार्थ :- सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-या साधकाचे जन्ममरणाचे फेरे चुकतात. गुरुमुखी साधकास प्रभू परमात्म्याच्या दरवारात सन्मान प्राप्त होतो. गुरुमुखी साधक खरे काय व खोटे काय, शाश्वत काय व नश्वर काय हे ओळखतो. गुरुमुखी झालेल्या साधकाचे सहजावस्थेत ध्यान लागते. प्रभू परमात्म्याची स्तुती करता करता गुरुमुखी झालेला साधक परमात्म्याच्या रूपात एकरूप होऊन जातो. नानक सांगतात गुरुमुखी झालेला साधक कोणत्याही वंधनात अडकत नाही. कोणतेही मायापाश त्याला बांधून ठेऊ शकत नाहीत. कुठल्याही कार्यात त्याला अडचणी निर्माण होत नाहीत. ॥४१॥

गुरुमुखि नामु निरंजन पाए। गुरुमुखि, हउमै सबदि जलाए।

गुरुमुखि, साचे के गुण गाए। गुरुमुखि, साचै रहे समाए।
गुरुमुखि, साचि नामि पति ऊतम होइ।
नानक, गुरुमुखि सगल भवण की सोझी होइ।।४२।।

शब्दार्थ :- नामु - प्रभूनाम. निरंजन - मायारहित, मायातीत. पाए - प्राप्त करतो. हउमै - अहंकार. सबदि - नामाद्वारा, उपदेशाद्वारा, प्रभूनामाने. जलाए - जाळून टाकतो. साचे - सत्यरूप परमेश्वर. रहै - राहतो. समाए - सामाऊन. पति - पत प्रतिष्ठा. ऊतमु - उत्तम. सगल - सगळ्या. भवण - भुवन.

भावार्थ :- सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा साधक प्रभूनामाच्या सहाय्याने मायातीत प्रभू परमात्म्यास प्राप्त करतो. गुरुमुखी झालेला साधक सतगुरूच्या उपदेशाने प्रभूनामाच्या सहाय्याने अहंकारास जाळून टाकतो. गुरुमुखी झालेला साधक सदैव प्रभू परमात्म्याचे गुणगान करतो. तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. गुरुमुख झालेल्या साधकास प्रभूनामात समान झाल्यामुळे प्रतिष्ठा, सन्मान प्राप्त होतो. नानक सांगतात, गुरुमुखी झालेल्या साधकास सर्व त्रिभुवनाचे ज्ञान प्राप्त होते. ॥४२॥

कवण मूलु, कवण मति वेला।तेरा कवणु गुरु, जिस का तू चेला।
कवण कथा ले, रहहु निराले।बोलै नानकु, सुणहु तुम बाले।
एसु कथा का देइ बीचारु।भवजलु, सबदि लंघावण हारु।।४३।।

शब्दार्थ :- कवण - कोणता. मूलु - मुळ आरंभ. मति - शिक्षण ज्ञान. वेला - वेळ. तेरा - तुझा. कवणु - कोण. कथा - कारण. रहहु - राहतोस. निराले - अलिप्त. बोलै - सांगतात. सुणहु - ऐका. बाले - वातका. एसु - ह्या. देइ बीचारु - उत्तर दे. भवजलु - संसार सागर. भवसागर. सबदि - गुरुउपदेश. लंघावण हारु - पार करण्याचे सामर्थ्य असलेला.

भावार्थ : सिद्ध योग्यांनी नानकांना परत प्रश्न केला ह्या जीवनाचा

आरंभ कोटून झाला? ज्ञान प्राप्तीसाठी कोणती वेळ योग्य आहे? तुझा गुरू कोण? तू कोणाचा शिष्य आहेस? कोणत्या विचारांचा स्वीकार केल्यामुळे तू विरक्त होऊन राहतोस? हे नानका वाळा ह्या सर्व प्रश्नांचा नीट विचार करून तू उत्तर दे. तू जे म्हणतोस की शब्द द्वारा, प्रभू नामाच्या सहाय्याने, संसार सागर पार करता येतो. त्याचाही अधिक खुलासा कर. ॥४३॥

पवन अरंभु, सतिगुर मति वेला।सबदु गुरु, सुरति धुनि चेला।
अकथ कथा ले रहउ निराला।नानक, जुगि जुगि गुर गोपाला।
एकु सबदु, जितु कथा वीचारी।गुरमुखि, हउमै अगनि निवारी। ॥४४॥

शब्दार्थ :- पवन - प्राण. अरंभु - आरंभ, सुरवात. सतिगुर - सतगुरू. मति वेला - ज्ञानप्राप्तीची वेळ. सबदु - शब्द, प्रभूनाम. सुरति - मन एकाग्र करणे. धुनि - ध्यान. चेला - शिष्य. अकथ - अवर्णनीय, शब्दात वर्णन करता येत नाही असा. ले - घेऊन. रहउ - राहतो. निराला - अलिप्त. जुगि जुगि - युगानुयुगे. एकु - एकमेव. जितु - ज्याचा. हउमै - अहंकार. अगनि - अग्नी. निवारी - नष्ट करणे.

भावार्थ : योग्यांच्या प्रश्नांना उत्तर देताना श्रीगुरू नानकदेव म्हणतात :- जीवनाचा आरंभ प्राणापासून झाला आहे व मानवी जन्म ही सतगुरूकडून ज्ञान प्राप्त करण्याची योग्य वेळ आहे. सतगुरूकडून प्रभूनामाची प्राप्ती करून नामात चित्त एकाग्र करणे म्हणजे सतगुरूचा शिष्य होणे होय. मी त्या परमात्म्यास हृदयात धारण केल्यामुळे संसारात राहूनही संसारापासून अलिप्त आहे. नानक पुढे सांगतात युगानुयुगे या पृथ्वीवरील चराचरांचे पालन करणारा प्रभू हाच माझा गुरू आहे. एकमात्र प्रभूनामाच्या सहाय्यानेच प्रभूपरमात्म्याचे ज्ञान प्राप्त होते. गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्यानेच अहंकाराचा अग्नी नष्ट होतो. ॥४४॥

मैण के दंत, किउ खाईऐ सारु।जितु गरबु जाइ, सु कवणु आहारु।
हिवै का घरु मंदरु, अगनि पिराहनु।कवन गुफा, जितु रहै अवाहनु।

इत उत, किस कउ जाणि समावै।कवन धिआनु, मनु मनहि समावै। ॥४५॥

शब्दार्थ :- मैण - मेण. सारु - लोखंड. जितु - ज्यामुळे. गरबु - गर्व, अहंकार. जाइ - जातो, नष्ट होतो. सु - तो. कवणु - कोणता. आहारु - आहार. हिवै - हिम, बर्फ. मंदरु - मंदिर. पिराहनु - पेहेराव, पोपाख. कवन - कोणती. जितु - जेथे. अवाहनु - स्थिर. इत - इकडे. उत - तिकडे. किस - कोणास. कउ - ला. जाणि - जाणून. कवन - कोणाचे. धिआनु - ध्यान. मनु - मन. मनहि - मनात. समावै - सामाऊन जाते.

भावार्थ :- योगी पुन्हा नानकांना विचारतात- मेणाच्या दातांनी लोखंड कसे खाता येईल? भाव असा की जीवात्मा हा मेणासारखा मऊ आहे. पंच विकार हे लोखंडासारखे शमविण्यास कठीण आहेत म्हणून हा जीवात्मा विकारांना कसे नष्ट करील? कोणता आहार घेतला असता कोणत्या मार्गाने अहंकार नष्ट होईल? हे शरीर तर बर्फासारखे आहे. थोडीशीही आच लागली की बर्फ विरघळून जाते. त्याप्रमाणे शरीरही नश्वर आहे. पण त्यात तामस वृत्तीच्या अग्नीचा पोशाख केलेले मन आहे. हे कसे? अशी कोणती गुहा आहे की जेथे मन स्थिर राहते? इकडे तिकडे चोहीकडे असा कोण आहे की ज्याच्यात हे मन सामाऊन जावे? कोणाचे ध्यान केल्याने मन मनात सामाऊन जाईल? ॥४५॥

हउ हउ मै मै, विचहु खोवै।दूजा मेटै, एको होवै।
जगु करड़ा, मनमुखु गवारु।सबदु कमाईऐ, खाईऐ सारु।
अंतरि बाहरि, एको जाणै।नानक, अगनि मरै सतिगुर कै भाणै। ॥४६॥

शब्दार्थ : हउ हउ - अहंकार. मै मै - मीपणा, अहंपणा. विचहु - मधून. खोवै - दूर करतो. दूजा - द्वैतभाव. मेटै - नष्ट करतो. एको - एकरूप. होवै - होऊन. जगु - जग, संसार. करड़ा - कठीण. मनमुखु - मनाला वाटेल तसे वागणारा. गवारु - गावंढळ, अडाणी. सबदु - प्रभूनाम. कमाईऐ - कमवा, प्राप्त करा. खाईऐ - खा. सारु - लोखंड. एको - एकमेव प्रभूपरमात्मा. भाणै - आज्ञा, उपदेश, सिधगोसटि

विचाराप्रमाणे.

भावार्थ : योग्यांच्या प्रश्नांना गुरूनानकदेव उत्तर देतात, प्रथम मनातील अहंकार, मीपणाची भावना काढून टाका. द्वैतभाव मिटवून टाका. व त्या एकमेव प्रभू परमात्म्याशी एकरूप व्हा. अंतरवाह्य सर्वत्र विराजमान असलेल्या त्या एकमात्र प्रभू परमात्म्यास ओळखा. असे केल्याने प्रभूनाम प्राप्त होते. मग अडाणी स्वेच्छाचारी व्यक्तीसुद्धा हे संसाररूपी कठीण लोखंड सहजपणे पचवू शकेल. नानक सांगतात, सतगुरूच्या आज्ञेनुसार आचरण केल्यास वासनेचा अग्नी विझून जाईल. || ४६ ||

सच भै राता, गरबु निवारै। एको जाता, सबदु विचारै।
सबदु वसै सचु, अंतरि हीआ। तनु मनु सीतलु, रंगि रंगीआ।
कामु क्रोधु बिखु अग्नि निवारै। नानक, नदरी नदरि पिआरै। || ४७ ||

शब्दार्थ : सच - परमेश्वर. भै - भीती. गरबु - अहंकार. निवारै - नष्ट होतो. एको - एकमेव प्रभू परमात्मा. जाता - जाणणे. सबदु - प्रभू नाम. विचारै - चिंतन. वसै - वास करतो. हीआ - हृदय. सीतलु - शीतल, शांत. रंगि - रंगात. रंगीआ - रंगून जाणे. बिखु - वीप, वासना. निवारै - दूर करणे. नदरि - कृपा. पिआरै - प्रिय प्रभू.

भावार्थ : सत्यरूप प्रभू परमात्म्याविषयी मनात आदरयुक्त भीती वाळगून त्याच्या चरणी लीन झाल्याने गर्वाचे अहंकाराचे निवारण होते. त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास जाणून, प्रभू नामाचे चिंतन केल्याने प्रभू परमात्मा प्रभू नामातच वसतो हे कळते. एवढेच नव्हे तर तो प्रभू परमात्मा आपल्या अंतरात आपल्या हृदयातच आहे असा साक्षात्कार प्राप्त होतो. तन मन शांत होते. काम, क्रोध, विषय विकाररूपी अग्नी विझून जातो. नानक सांगतात, अशा जीवावर प्रभू परमात्म्याची कृपा होते. || ४७ ||

कवन मुखि, चंदु हिचै घरु छाइआ। कवन मुखि, सूरजु तपै तपाइआ।
सिधगोसटि

वन मुखि, कालु जोहत नित रहै। कवन बुधि, गुरुमुखि पति रहै।
कवनु जोधु, जो कालु संघारै। बोलै बाणी, नानकु बीचारै। || ४८ ||

शब्दार्थ : कवन - कोणत्या. चंदु - चंद्र. हिचै - वर्फ. सूरजु - सूर्य. तपै - प्रकाश. तपाइआ - प्रचंड प्रकाशतो. कालु - काळ, मृत्यु. जोहत रहे - पाहण्यास मुक्ततो. बुधि - बुद्धी. पति - प्रतिष्ठा, पत. जोधु - योद्धा. संघारै - संहार करते. संघारे - संहार.

भावार्थ : योगी पुन्हा विचारतात - काय केले असता मनात चंद्राचे शीतल चांदणे पसरेल? काय केले असता मनात ज्ञान रवीचा प्रखर प्रकाश पसरून मनातील तमाचा नाश होईल? काय केले असता जिवाचा काल पुरूपापासून, मृत्यू पासून वचाव होईल? काय केले असता मन सतगुरूच्या शिकवण्याप्रमाणे आचरण करून सुप्रतिष्ठीत होईल? असा कोण शूरवीर आहे जो प्रत्यक्ष कळीकाळाचा संहार करू शकेल? नानका, ह्या प्रश्नांची नीट विचारपूर्वक उत्तरे दे. || ४८ ||

सबदु भाखत, ससि जोति अपारा। ससि घरि सूरु वसै, मिटै अंधिआरा।
सुखु दुखु सम करि, नामु अधारा। आपे पारि उतारणहारा।
गुरु परचै, मनु साचि समाई। प्रणवति नानकु कालु न खाइ। || ४९ ||

शब्दार्थ : सबदु - प्रभूनाम. भाखत - उच्चार. ससि - चंद्र. नामु - प्रभू नाम. आपे - प्रभू परमात्मा. उतारणहारा - तारून नेणारा. परचै - समाधान. मनु - मन. साचि - प्रभू परमात्मा. प्रणवति - विनंती करतो, विनम्र होऊन.

भावार्थ : योग्यांच्या प्रश्नाला गुरूनानकदेव उत्तर देतात-प्रभुनामाचे सतत स्मरण केल्याने मनाचे संकल्प विकल्प थांबून मन शांत व स्थिर होते. जणू पौर्णिमेच्या चंद्राचे शीतल चांदणे मनात सर्वत्र पसरते. प्रभू नाम घेणा-या साधकाच्या मनात ज्ञान रवीचा प्रकाश पडतो व त्याच्या मनातील अज्ञानाचा मोहमायेचा, अंधकार नाहीसा होतो. असा साधक प्रभू नामाच्या आधारे सुख

दुःख समान लेखू लागतो. तो प्रभू परमात्माच स्वतः जीवांना भवसागरातून तारून नेतो. सतगुरूच्या कृपेने असा साधक परमेश्वराच्या स्वरूपाशी एकरूप होऊन जातो. मग अशा साधकास कळीकाळ हातही लावू शकत नाही, असे नानक नम्रतापूर्वक सांगतात. ।।४९।।

नाम ततु, सभ ही सिरि जापै।बिनु नावै, दुखु कालु संतापै।
ततो ततु मिलै, मनु मानै।दुजा जाइ, इक्तु घरि आनै।
बोलै पवना, गगनु गरजै।नानक निहचलु, मिलणु सहजै।।५०।।

शब्दार्थ : ततु - तत्व, सार. सभ - सर्व. सिरि - श्रेष्ठ, उंच. जापै - समज येते. संतापै - संताप देतात. ततो ततु - परम तत्व नाम. मनु - मन. मानै - मानतो. दुजा - द्वैतभाव. इक्तु - एकच, एकमेव प्रभू परमात्मा. बोलै - बोलतो. निहचलु - निश्चल. स्थिर. मिलणु - मीलन. सहजै - सहजतेने.

भावार्थ : प्रभू परमात्म्याचे नाम सर्व शिरोमणि, सर्व श्रेष्ठ आहे. जो जीव प्रभू नामास पारखा होतो त्यास काळाचे दुःख व तांप सहन करावा लागतो. जेव्हा जीवात्म्याचे परमात्म्याशी मीलन होते तेव्हा मन स्थिर व संतुष्ट होते. द्वैतभाव गळून पडतो व जीव प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. त्यावेळी प्राण उल्लसित होतो व दशमद्वार उत्तेजित होते. मन स्थिर होते व सहजसमाधी प्राप्त होऊन जिवाशिवाचे मीलन होते. ।।५०।।

अंतरि सुनं बाहरि सुनं, त्रिभवण सुनं मसुनं।
चउथै सुनै जो नरु जाणै, ता कउ पापु न पुनं।
घटि घटि, सुनं का जाणै भेउ।
आदि पुरखु निरंजन देउ।
जो जनु, नाम निरंजन शता।
नानक सोई पुरखु बिधाता ।।५१।।

शब्दार्थ :- अंतरि - अंतरात, हृदयात. सुनं - शून्य परब्रम्ह. सुनं मसुनं - निर्गुण प्रभू. चउथै - चतुर्थ पद तूर्यावस्था. घटि घटि - प्रत्येक शरिरात. जाणै - जाणतो. भेउ - भेद, रहस्य. देउ - देव, परमात्मा. राता - रंगून गेला, तल्लीन झाला. सोई - तो.

भावार्थ : प्रत्येक जिवाच्या अंतरात तो शून्यरूप प्रभू परमात्मा वास करतो. जिवाच्या वाहेरही तो शून्यरूप प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे. संपूर्ण त्रिभुवनातही शून्यरूप परब्रम्ह वास करते. पण जो त्या सर्वापलिकडील चौथ्या शून्यास जाणतो, जो चतुर्थावस्था- तूर्यावस्था प्राप्त करतो त्याला पाप, पुण्य, काही ही स्पर्शू शकत नाही. तो त्याच्याही पलिकडे जाऊन पोहचतो. जो साधक प्रत्येक जीवाचे ठायी वास करित असलेल्या प्रभू परमात्म्याचे रहस्य जाणतो (आदि पुरूप मायारहित व प्रकाशरूप आहे). जो साधक त्या निरंजन प्रभू परमात्म्याच्या नामात तल्लीन होऊन जातो तो प्रत्यक्ष विधाता प्रभूचेच रूप होऊन जातो. ।।५१।।

सुनो सुनु, कहै सभू कोई।अनहत सुनु, कहा ते होई।
अनहत सुनि रते, से कैसे।जिस ते उपजे, तिस ही जैसे।
ओइ जनमि न मरहि, न आवहि जाहि।नानक, गुरुमुखि मनु समझाहि ।।५२।।

शब्दार्थ :- अनहत सुनु - निर्गुण निराकार परब्रम्ह. रते - रंगून जाणे. तदाकार होणे, जिस - ज्या पासून, तिस - त्यासारखे. ओइ - तो. आवहि - जन्मणे. जावहि - मरणे. मनु - मन. समझाहि - समजावतो.

भावार्थ :- सर्वच लोक त्या शून्याची म्हणजे निर्गुण निराकार अरूपा प्रभू परमात्म्याची चर्चा करतात. पण तो प्रभू परमात्मा कसा प्राप्त होईल? सदैव स्थिर शून्य अवस्था कशी प्राप्त होईल?

ज्याच्यापासून तो उत्पन्न झाला त्याच्यासारखाच तो होतो. तो जन्मतही नाही आणि मरतही नाही. नानक सांगतात, सतगुरूच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे जीव मनास योग्य दिशा देऊन ही गोष्ट समजू शकतो. ।।५२।।

नउ सर सुभर, दसवै पूरे। तह अनहत सुंन, बजावहि तूरे।
साचै राचै, देखि हजुरे। घटि घटि साचु रहिआ भरपूरे।
गुपती बाणी, परगटु होइ। नानक, परखि लए सचु सोइ।।५३।।

शब्दार्थ :- सर - इंद्रिये. सुभर - पूर्ण भरलेले. पूरे - पूर्ण समाधानी.
तह - तेथे. अनहत - प्रब्रम्ह. बजावहि - वाजवतो. तूरे - तुतारी.
साचै - सत्यरूप परमेश्वर. राचै - रंगुन जाणे. देखि - पाहतो. हजुरे - प्रत्यक्ष
परमेश्वर. गुपती - गुप्त. परगटु - प्रकट. परखिलए - ज्ञान प्राप्त होतं,
जाणतो. सोइ - तो.

भावार्थ :- जेव्हा शरीराची नऊ इंद्रिये तृप्त होतात, दशम द्वारही
पूणेपणे तृप्त होते, भरले जाते, म्हणजे जेव्हा सर्व ज्ञानद्रिये व कर्मेन्द्रिये पूर्णपणे
ताव्यात येतात तेव्हा मन दहाव्या द्वारात ब्रम्हरंध्राशी स्थिर होते व तेथे अनाहत
नाद उत्पन्न होतो. असा साधक प्रभू परमात्म्यास प्रत्यक्ष जाणू लागतो. व त्याचे
ठाई साधकाचे मन एकाग्र होते. प्रत्येक शरीरात प्रभू परमात्मा वास करतो हे तो
जाणतो. व प्रभू परमात्म्याचे रहस्य त्याचे पुढे प्रकट होते. नानक सांगतात, अशा
साधकास सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे पूर्ण ज्ञान प्राप्त होते।।५३।।

सहज भाइ मिलीऐ, सुखु होवै। गुरमुखि जागै, नीद न सोवै।
सुंन सबदु, अपरंपरि धारै। कहते मुकतु, सबदि निसतारे।
गुर की दीखिआ, से सचि राते। नानक, आपु गवाई मिलण नही भ्राते।।५४।।

शब्दार्थ :- सहज भाइ - सहजावस्था. मिलीऐ - प्राप्त झाल्याने. सुखु
होवै - सुखी होतो. नीद - झोप, अज्ञानरूपी निद्रा. अपरंपरि - ज्याचा पार
लागत नाही असा, अपार. धारै - धारण करतो, एकरूप होतो. दीखिआ -
दीक्षा, शिकवण. राते - तल्लीन होतो. आपु - अहंभाव. अहंकार. गवाई -
घालवला. मिलण - मीलन. भ्राते - भ्रांती, भ्रम, शंका.

भावार्थ :- सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागणारा साधक सहजावस्था
प्राप्त करून सुखी होतो. असा साधक अज्ञानरूपी निद्रा टाकून देऊन मोहमाया,
विषय विकार आपणास स्पर्श ही करणार नाहीत म्हणून सदैव सावध असतो.
शून्य शब्द म्हणजे अनाहत नाद साधकाच्या मनास त्या अपरंपार प्रभू परमात्म्याशी
एकरूप करतो. प्रभू नामाच्या सहाय्याने साधक हा भवसागर पार करून जातो व
मुक्त होतो. सतगुरुने दिलेल्या दीक्षेमुळे तो सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या ध्यानात
रंगून जातो. नानक सांगतात अशा साधकाचा अहंभाव नष्ट झाल्यामुळे त्याचे
प्रभू परमात्म्याशी मीलन होते. मग त्याचे मनात कोणताही भ्रम शिल्लक रहात
नाही मोहमाया त्यास भ्रमात पाडू शकत नाही।।५४।।

कुबुधि चवावै, सो कितु ठाइ। कितु ततु न बुझै, चोटा खाइ।
जम दरि बाधे, कोइ न राखै। बिनु सबदै नाही पति साखै।
कितु करि बुझै, पावै पारु। नानक, मनमुखि न बुझै गवारु।।५५।।

शब्दार्थ :- कुबुधि - वाईट बुद्धी. चवावै - दूर करतो. सो - तो. कितु
- कोणते. ठाइ - स्थान, कितु - का. बुझै - समजून घेणे. चोटा - कष्ट,
आपत्ती, पीडा. जमदरि - यमाचे द्वार. बाधे - बांधलेले. कोइ - कोणीही. राखै -
रक्षण करणे. बिनु सबदै - प्रभू नामाशिवाय. पति - पत प्रतिष्ठा. साखै -
प्रसिद्धी, सन्मान. पावै पारु - पार होतो. मनमुखि - मनाला वाटेल तसे वागणारा
दुष्ट प्रवृत्तीचा, स्वेच्छाचारी. गवारु - अडाणी, मूर्ख.

भावार्थ :- सिद्ध योगी नानक देवांना प्रश्न करतात - जे लोक दुष्ट
बुद्धीने वागतात वोलतात त्यांची काय गत होते? ते परमतत्व का समजावून घेत
नाहीत व वारंवार ह्या भवसागरात का वेगळे वेगळे खेळतात? नानक सांगतात - असे
लोक यमाच्या पाशांने बांधले जातात. त्यापासून त्यांचे कोणीही रक्षण करू शकत
नाही. असे लोक प्रभू परमात्म्याच्या नामास पारखे झाल्याने त्यांना प्रतिष्ठा लाभत
नाही. कोणीही त्यांच्यावर विश्वास ठेवीत नाही. असे लोक परमतत्वास जाणत
नाहीत व त्यामुळे भवसागर पार करू शकत नाहीत. नानक म्हणतात असे
स्वेच्छाचारी परमतत्व न समजल्याने कायम अडाणीच राहतात।।५५।।

कुबधि मिटै, गुर सबदु बीचारि। सतिगुरु भेटै, मोख दुआर।
ततु न चीनै, मनमुखु जलि जाइ। दुरमति विछुडि, चोटा खाइ।
मानै हुकमु, सभे गुण गिआन। नानक, दरगह पावै मानु।।५६।।

शब्दार्थ :- कुबधि - दुष्ट बुद्धी. मिटै - नष्ट होते. भेटै - भेटल्याने.
मोख - मोक्ष. ततु - परमतत्व. चीनै - ओळखले जाणुले. जलि जाइ - जळून
जाते. दुरमति - वाईट बुद्धी. विछुडि - दुर गेला, वेगळा झाला. चोटा - ठेचा.
मानै - मानतो. हुकमु - परमेश्वरी आज्ञा. सभे - सर्व. गिआन - ज्ञान.
दरगह - प्रभूचा दरवार. पावै - प्राप्त करतो. मानु - मान सन्मान.

भावार्थ : प्रभू नामाच्या चिंतनाने वाईट विचारांचा नाश होतो.
सतगुरुच्या भेटीनेच मोक्षाचे दार उघडते. स्वच्छाचारी माणूस परमतत्व न
ओळखल्यामुळे भवतापाने जळून जातो. दुर्मतीच्या आहारी गेल्याने तो प्रभू
परमात्मापासून दूर जातो. त्यामुळे त्याला ह्या संसारात वारंवार ठेचा खाव्या
लागतात. जर तो प्रभू परमात्म्याच्या आज्ञेप्रमाणे वागेल तर त्याच्या अंगी सर्व
गुण येतील. त्याला सत्यरूप प्रभू परमात्म्याचे ज्ञान होईल. नानक सांगतात असा
साधक प्रभू परमात्म्याच्या दरवारात सन्मान प्राप्त करतो.।।५६।।

साचु वखरु धनु, पलै होइ। आपि तरै, तारे भी सोइ।
सहजि रता बूझै पति होइ। ता की कीमति करै न कोइ।
जह देखा, तह रहिआ समाइ। नानक, पारि परै सच भाइ।।५७।।

शब्दार्थ : साचु - सत्य. वखरु - वस्तू. धनु - धन. पलै - पदरी.
आपि - आपण स्वतः तरै - तरून जातो. तारे - तारतो. भी - सुद्धा.
सोइ - तो. सहजि - सहजावस्था, तुर्यवस्था. रता - रंगुने जाणे. बूझै - जाणतो,
समजतो. पति - पत, प्रतिष्ठा. ता की - त्याची. कीमति - किंमत.
कोइ - कोणी. जह - जेथे. तह - तेथे. पारि - पार. परै - पडतो.

भावार्थ : जो जीव सत्यरूप प्रभू नामाचा व्यापार करतो व प्रभूनामाचे

सिधगोसटि

धन आपल्या पदरी जमा करतो तो स्वतः तर भवसागर तरून जातोच पण
इतरांनाही तो तारून नेतो. जो सहजावस्थेत प्रभूनामात रंगून जातो त्यास प्रभू
परमात्म्याचे ज्ञान होते व त्यास सर्वत्र प्रतिष्ठा प्राप्त होते. अशा व्यक्तीचे मोल
कोणीही करू शकत नाही. त्याला सर्वत्र प्रभू परमात्मा भरून राहिला आहे ह्याचा
साक्षात्कार होतो. नानक सांगतात, सत्यरूप प्रभू परमात्म्यावर प्रेम करणारा, त्याचे
नामस्मरण करणारा, भवसागर पार करून जातो.।।५७।।

सु सबद का कहा वासु कथीअले, जितु तरीए भवजलु संसारो।
त्रै सत अंगुल वाइ कहिए, तिसु कहु कवनु अधारो।
बोलै खेलै असथिरु होवै, किउ करि अलखु लखाए।
सुणि सुआमी सचु नानकु प्रणवै, अपणे मन समझाए।
गुरुमुखि सबदे सचि लिव लागै, करि नदरी मेलि मिलाए।
आपे दाना आपे बीना, पुरै भागि समाए।।५८।।

शब्दार्थ :- सु - तो. सबद - प्रभूनाम. कहा - कोठे. वासु - वास.
कथीअले - सांगितले जाते. जितु - ज्यामुळे. तरीए - तरून जातो.
त्रै सत - दहा. अंगुल - वोट. वाइ - वायु. कहिए - सांगतात. तिसु - त्याचा.
कहु - सांग. कवनु - कोणता. अधारो - आधार. बोलै - बोलते.
खेलै - खेळते. असथिरु - स्थिर. किउ करि - काय केले असता.
अलखु - अदृश्य. लखाए - दिसेल. सुणि - ऐका. सुआमी - स्वामी.
सचु - सत्य. प्रणवै - नम्रतापूर्वक. आपणे - आपल्या. समझाए - समजावले.
करि - करतो. नदरि - कृपा. मेलि मिलाए - मिलन घडते. दाना - ज्ञाता,
जाणणारा. बीना - दृष्टा, पाहणारा. पुरै - पूर्ण. भागि - भाग्य.

भावार्थ : सिद्धयोगी विचारतात- ज्याच्या आधारे हा भवसागर पार
करता येतो त्या सुंदर प्रभू नामाचे वास्तव्य कोठे आहे? ह्या दहा वोट वारे
पडणा-या श्वासाला कोणाचा आधार आहे ते सांगा. जी सत्ता अंतरात बोलते,
खेळते, लीला करते, त्यास कसे स्थिर करता येईल. त्या अदृश्य प्रभू परमात्म्यास
दृश्य स्वरूपात कसे पाहता येईल? नानक नम्रतापूर्वक उत्तर देतात की, हे स्वामी

सिधगोसटि

एका, मी माझ्या अनुभवावरून सांगतो की सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या नामात मन तल्लीन होते व प्रभू परमात्म्याची कृपा झाल्यावर जीवात्मा व परमात्मा ह्यांचे मीलन होते. तो प्रभू परमात्मा सर्व काही पाहतो, सर्व काही जाणतो, ज्याचे भाग्य पूर्ण उजळते त्यास तो आपल्यात सामावून घेतो. ॥५८॥

सु सबद कउ निरंतरि वासु अलखं, जह देखा तह सोइ।
पवन का वासा सुनं निवासा, अकल कलाधर सोई।
नदरि करे सबदु घट महि वसै, विचहु भरमु गवाए।
तनु मनु निरमलु निरमल बाणी, नामो मंनि वसाए।
सबदि गुरु भव सागरु तरीऐ, इत उत एको जाणै।
चिहनु वरनु नही छाइआ माइआ नानक सबदु पछाणै ॥५९॥

शब्दार्थ : निरंतरि - सर्वत्र. अलखं - अदृश्य. जह - जेथे. देखा - पहावे. तह - तेथे. सोई - तोच. पवन - वायु. अकल - शक्तिरहित. नदरि - कृपादृष्टी. विचहु - मधून. नामो - प्रभूनाम. इत उत - इकडे तिकडे. चिहनु - चिन्ह. माइआ - माया. पछाणै - जाणणे, ओळखणे.

भावार्थ : हे प्रभूनाम सदैव सर्वत्र वास करते. ते सर्व व्याप्त आहे. तो प्रभू परमात्मा चर्मचक्षूंनी दिसत नसला तरी जिकडे पहात तिकडे त्याचे अस्तित्व आहे. ज्याप्रमाणे वायु दिसत नाही पण त्याचे अस्तित्व चराचर सृष्टीत सर्वत्र जाणवते. त्याप्रमाणे प्रभू परमात्मा आपल्या सर्व शक्तीसह सर्वत्र आहे. जर निराकार प्रभू परमात्म्याची कृपा झाली तर साधकाचे हृदयात प्रभूनामाची ज्योत प्रकाशीत होते व साधकाच्या मनातील सर्व भ्रम दूर होतात. प्रभू नाम अंतःकरणात स्थापित झाल्यावर साधकाचे तनमन सर्व काही निर्मळ होते. शब्दगुरूच्या प्राप्तीने प्रभू परमात्मा इकडे, तिकडे, चोहिकडे भरून राहिला आहे हे ज्ञान प्राप्त होते व साधक भवसागर तरून जातो. प्रभू परमात्म्याची कोणतीही खूण दिसत नाही. त्याला कोणताही रंग नाही. तो निर्गुण निराकार आहे त्याच्यावर मायेची सावलीसुद्धा पडत नाही. तो निष्कलंक आहे. केवळ ज्ञानानेच त्याचे ज्ञान प्राप्त

होते असे नानक सांगतात. ॥५९॥

त्रे सत अंगुल वाई अवधू, सुनं सचु आहारो।
गुरुमुखि बोलै ततु बिरोलै, चीनै अलख अपारो।
त्रे गुण मेटै सबदु वसाए, ता मनि चूकै अहंकारो।
अंतरि बाहरि एको जाणै, ता हरि नामि लगै पिआरो।
सुखमना इडा पिंगुला बुझै, जा आपे अलखु लखाए।
नानक, तिहु ते उपरि साचा, सतिगुर सबदि समाए ॥६०॥

शब्दार्थ : त्रे सत - दहा. अंगुल - वोट. वाई - वायु, प्राणवायु. अवधू - अवधूत. सुनं - शुन्य. आहारो - आहार. बिरोलै - मंथन करणे, घुसळणे. बोलै - वोलतो. चीनै - ओळखणे. त्रे गुण - सत्व, रज, तम हे तीन गूण. मेटे - मिटवून टाकणे, नाहीसे करणे. ता - तेव्हा. चूकै - चुकतो, नष्ट होतो. सुखमना - सुपूम्ना. बुझै - जाणतो. जा - जेव्हा. तिहु - त्याहून.

भावार्थ : हे योगीजनहो, ह्या वाहेर पडणा-या दहा वोटें प्रश्वासातून प्रभूनामाचा जप करणे व सत्यवचन वोलणे हाच श्वासाचा आधार आहे. गुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागून परमतत्वाचे मन्थनातून त्या अदृश्य प्रभू परमात्म्याचे साक्षात दर्शन होते. ज्ञान प्राप्त होते. सत्व, रज, तम ह्या त्रिगुणाच्या पलिकडे जाऊन हरीनामाचा आसरा घेतल्याने मनातील अहंकार नष्ट होतो. प्रभू परमात्मा आत वाहेर सर्वत्र आहे ह्याचे ज्ञान झाल्याने मनात प्रभू नामावहल प्रेम निर्माण होते. जेव्हा त्या अदृश्य प्रभू परमात्म्याचे दर्शन होते तेव्हा इडा, पिंगला, सुपूम्ना ह्या नाड्यांचे योग मार्गाने होणारे ज्ञान सहज विनासायास प्राप्त होते. नानक सांगतात, तो प्रभू परमात्मा तिन्ही नाड्यांच्या साधनेच्या पलीकडे आहे व सतगुरूकडून प्राप्त झालेल्या नामामुळे त्या प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जाता येते. ॥६०॥

मन का जीउ पवनु कथिअले, पवनु कहा रसु खाई।
गिआन की मुद्रा कवन अवधू, सिध की कवन कमाई।

बिनु सबदै रसु न आवै अवधू, हउमै पिआस न जाई।
सबदि रते अंम्रित रसु पाइआ, साचे रहे अघाई।
कवन बुधि जितु असथिरु रहिए, कितु भोजनि त्रिपतासै।
नानक दुखु सुखु सम करि जापै, सतिगुर ते कालु न ग्रांस।।६१।।

शब्दार्थ :- जीउ - जीव. कथिअले - सांगतात. कहा - कोठून.
रसु - रस. खाई - प्राप्त करतो, खातो. गिआन - ज्ञान. अउधू - अवधूत.
सिध -सिद्ध. हउमै -अहंकार. पिआस - तहान. साचे - सत्यरूप परमात्मा.
अघाई - तृप्ती. कवन - कोणाची. जितु - ज्यामुळे. असथिरु - स्थिर.
कितु - कोणत्या. त्रिपतासै - तृप्त होतो. जापै - जाणतो, मानतो.
कालु - काळ. ग्रासै - खातो.

भावार्थ : योगी पुन्हा विचारतात,
जीवाचा आधार वायू आहे असे तुम्ही सांगता पण हा वायु काय भक्षण
करतो? अवधूत विचारतात, ज्ञानाच्या मर्यादा काय आहेत? ज्ञान प्राप्तीचे साधन
कोणते? सिद्ध व्यक्तींची वास्तविक कमाई काय आहे?

गुरुनानक उत्तर देतात -
हे योगीजनहो, प्रभूनामाशिवाय प्रभूरूपी रस प्राप्त होत नाही. मनातील
अहंकारही नष्ट होत नाही. प्रभू नामात तल्लीन झाल्याने प्रभू परमात्मारूपी अमृत
रस प्राप्त होतो आणि साधक सत्यस्वरूप परमात्म्यात एकरूप होऊन तृप्त होतो.
योगी पुन्हा विचारतात - ज्यामुळे मन स्थिर होईल असा कोणता विचार आहे?
कोणत्या आचरणाने मन तृप्त होईल?
नानक सांगतात, सुख दुःख दोनही समान वाटू लागले की सत्यगुरूच्या उपदेशाने
मन स्थिर होते. मग अशा साधकास काळही ग्रासू शकत नाही.।।६१।।

रंगि न राता रसि नही माता। बिनु गुर सबदै, जलि बलि ताता।
बिंदु न राखिआ, सबदु न भाखिआ! पवनु न साधिअं, सचु न अराधिआ।
अकथ कथा ले, सम करि रहै। तउ नानक आतमराम कउ लहै।।६२।।

शब्दार्थ:- रंगि - प्रेम रंगात. न राता - रंगून गेला नाही.
माता - उन्मत्त. जलि - जाळतो. बलि - जळणे. ताता - दुःखी. बिंदु - विर्य.
भाखिआ - उच्चार करणे. सचु -परमेश्वर. अराधिआ - आराधना.
अकथ - अकथनीय, परमेश्वर. सम करि रहै - सुख दुःख समान मानून राहतो.
तउ - तेव्हा. आतम राम - प्रभू परमात्मा. लहै - प्राप्त करणे.

भावार्थ :- जो जीव प्रभूच्या प्रेम रंगाने रंगला नाही, प्रभू रसात मस्त
होऊन गेला नाही, असा जीव सतगुरूकडून प्रभू नामाची प्राप्ती न झाल्याने
भवतापात सदैव जळत राहतो. ज्याने प्रभू परमात्म्याची आराधना केली नाही
त्याला आपल्या कामविकारावर तावा मिळवता येत नाही, त्याला आपल्या
शवासावर ही तावा ठेवता येत नाही व सत्याची आराधनाही साधत नाही. नानक
सांगतात, जर तो प्रभू परमात्म्याचे विचाराचा स्वीकार करून सुखदुःख समान
मानण्यास शिकेल तर त्यास प्रभू परमात्मा प्राप्त होईल.।।६२।।

गुरु परसादी, रंगे राता। अंम्रितु पीआ, साचे माता।
गुर वीचारी, अगनि निवारी। अपिउ पीओ, आतम सुखु धारी।
सचु अराधिआ, गुरुमुखि तरु तारी। नानक, बूझै को वीचारि।।६३।।

शब्दार्थ :- परसादी - प्रसादाने कृपेने. अंम्रितु - अमृत.
साचे माता - प्रभू परमात्म्याच्या स्मरणात मग्न होतो. अगनि - अग्नी.
निवारी - दूर केली. अपिउ - अमृत. धारी - धारण केले, प्राप्त केले.
सचु - परमेश्वर. अराधिआ - आराधना केली. तरु - होडी. तारी - पार
करण्यासाठी. बूझै - समजतो, जाणतो. को - कोणि विरळा. वीचारि -विचार
करतो. तारी - पार करण्यासाठी.

भावार्थ :- जीव सतगुरूच्या कृपाप्रसादाने प्रभूच्या प्रेमात रंगून जातो व
प्रभू नामामृताचे पान करून सत्यरूप परमात्म्यात लीन होऊन जातो. सतगुरूच्या
उपदेशाने विषय विकारांचा अग्नी विझतो. प्रभू नामामृत प्राशन केल्याने त्याला
आत्मिक सुख प्राप्त होते. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे प्रभू परमात्म्याची आराधना

केल्याने तो भवसागर पार करून जातो. गुरूनानकदेवजी सांगतात, हे विचार कोणी विरळा साधकच जाणतो. ।।६३।।

इह मनु मैगलु, कहा बसीअले, कहा बसै इह पवना।
कहा बसै सु सबदु अउधू, ता कउ चुकै मन का भवना।
नदरि करे ता सतिगुरु मेले, ता निज घरि वासा इह मनु पाए।
आपै आपु खाइ ता निरमलु होवै, धावतु वरजि रहाए।
किउ मूलु पछाणै आतमु जाणै, किउ ससि घरि सूरु समावै।
गुरमुखि हउमै विचहु खोवै, तउ नानक सहजि समावै ।।६४।।

शब्दार्थ :- इह - हे. मैगलु - मस्त हत्ती. कहा - कोटे.
बसीअले - राहते, वस्ती करते. पवना - श्वास. सबदु - नाम, शब्द.
अउधू - अवधूत. ता कउ - त्याचा. भवना - भटकणे. नदरि - कृपा.
ता - त्यास. मेले - मिळतो. निजघरि - स्वगृही, स्वस्वरूप. आपै - आपण
स्वतः आपु - अहंकार. धावतु - धावणा-या. वरजि - वर्ज करणे, सोडून देणे.
किउ - कसे. मूलु - मूळ स्वरूप. पछाणै - ओळखणे. उन्नमु - आत्मा.
ससि - चंद्र. सूरु - सूर्य. हउमै - अहंकार. खोवै - नष्ट होणे. तउ - तेव्हा.
सहजि - सहजावस्था.

भावार्थ :- सिद्ध योगी विचारतात - हा मनरूपी मस्त हत्ती कोटे राहतो? हा प्राण कोटे राहतो? नामाचा कोटे वास आहे? हे अवधूत नानक ज्या प्रभूनामाच्या सहाय्याने मनाची चंचलता थांबते ते नाम कोटे राहते?
नानक उत्तर देतात - प्रभू परमात्म्याच्या कृपेने सतगुरूची प्राप्ती होते व त्याच्या उपदेशाने मन आपले मूळ स्वरूप जाणते. जेव्हा हे मन आपला अहंकार नष्ट करते तेव्हा मन निर्मळ होते. त्याचे इतस्ततः भटकणे थांबते व ते स्थिर होते.

सिद्ध योगी पुन्हा विचारतात - जीव आपले मूळ स्थान कसे ओळखतो? आपले आत्मस्वरूप कसे जाणतो? चंद्राच्या घरात सूर्य कसा प्रकाशेल म्हणजे अज्ञानरूपी चंद्राच्या जागी ज्ञानरूपी सूर्याचा प्रकाश कसा पसरेल?

नानक उत्तर देतात - जेव्हा सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करून

जीव आपल्या अहंकाराचा त्याग करील तेव्हा तो आपली सहजावस्था प्राप्त करील व त्यातच तो लीन होऊन जाईल. ।।६४।।

इह मनु निहचलु हिरदै बसीअले गुरमुखि मूलु पछाणि रहै।
नाभि पवनु घरि आसणि बैसै, गुरमुखि खोजत ततु लहै।
सु सबदु निरंतरि निज घरि आछै, त्रिभवण जोति सु सबदि लहै।
खावै दूख भूख साचे की साचे, ही त्रिपतासि रहै।
अनहद बाणी गुरमुखि जाणी, बिरलो को अरथावै।
नानकु आखै सचु सुभाखै, सचि रपै रंगु कबहु न जावै ।।६५।।

शब्दार्थ :- इह - हे. निहचलु - निश्चल. हिरदै - हृदयात.
बसीअले - वसले आहे. नाभि - वेंवी. आसणि - आसन. खोजत - शोधणे.
ततु - तत्व. सु - ते. आछै - आहे. खावै - खातो, गिळून टाकतो.
त्रिपतासि - तृप्त. बिरले - विरळा. अरथावै - अर्थ जाणतो. आखै - सांगणे.
रपै - रंगून गेला. सुभाखै - वोलतो. कबहु - केव्हाही कधीही. जावै - जाणे.

भावार्थ :- हे मन निश्चल होऊन हृदयात स्थिर होते तेव्हा सतगुरूच्या उपदेशाने आपले मूळ स्वरूप जाणते. श्वास हा नाभीच्या घरात आसनस्थ वसला आहे. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणा-यास मूलतत्त्वाचा शोध लागतो. जेव्हा तो सर्वत्र वास करणा-या प्रभू परमात्म्याचे नाम आपल्या हृदयात धारण करतो तेव्हा त्या प्रभूनामाचे सहाय्याने त्रिभुवनात प्रकाशणारी प्रभू परमात्म्याची परमज्योत त्यास प्राप्त होते. जेव्हा जीवास सत्यरूप परमात्म्याच्या प्राप्तीची तीव्र भूक लागते तेव्हा भवसागरातील सर्व दुःखे नष्ट होतात व तो सत्यरूपात तृप्त होऊन राहतो. सतगुरूच्या उपदेशाप्रमाणे वागूनच प्रभू परमात्म्याची अनाहतवाणी, प्रभूनाम प्राप्त होते. एखादा विरळा जीवच ह्याचा अर्थ जाणतो.

नानक सांगतात, मी सत्य वोलतो की सत्यरूप प्रभू परमात्म्याच्या रंगात रंगून गेल्यावर तो रंग कधीही पुसला जात नाही. जीव सदैव प्रभू रंगातच रंगून राहतो. प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन जातो. ।।६५।।

जा इहु हिरदा देह न होती, तउ मनु कैठै रहता।
नाभि कमल असथंभु न होतो, ता पवनु कवन घरि सहता।
रूपु न होतो रेख न काई, ता सबदि कहा लिव लाई।
रक्तु बिंदु की मड़ी न होती, मिति कीमति नही पाई।
वरनु भेखु असरूपु न जापी, किउकरि जापसि साचा।
नानक, नाभि रते बैरागी, इब तब साचो साचा।।६६।।

शब्दार्थ:- जा - जेव्हा. इहु - हे. हिरदा - हृदय. तउ - तेव्हा. कैठै - कोठे. असथंभु -स्तंभ. रूपु - आकार. रेख - रेखा. लिव लाई - तल्लीन होणे, एकाग्र होणे. रक्तु - रक्त. बिंदु - वीर्य. मड़ी - संयोगाने निर्माण झालेले शरीर. मिति कीमति - गतीविधी. वरनु - वर्ण. भेखु - वेप. असरूपु - स्वरूप, आकार. जापी - जप. इब - आत्ता. तब - तेव्हा.

भावार्थ :- योगीजन प्रश्न करतात - जेव्हा हे शरीरही नव्हते हृदयही नव्हते तेव्हा मन कोठे रहात होते? जेव्हा नाभीकमलाचा आधारही नव्हता तेव्हा प्राण कोठे रहात होता? ज्या ठिकाणी प्रभूनाम, शब्द, एकाग्र करावे अशी कोणतीही रूपरेपासुद्धा नव्हती. कोणताही आकार नव्हता. तेव्हा हा शब्द हे नाम कोठे रहात होते? जेव्हा मातेचे रक्त व पित्याच्या विर्याच्या संयोगातून निर्माण झालेले हे शरीरही नव्हते तेव्हा शब्दरूप प्रभू परमात्म्याची गती विधी कशी जाणली जात असे? जेव्हा कोणताही वर्ण, वेश, स्वरूपच नव्हते तेव्हा त्या प्रभू परमात्म्याचा जप कसा केला जात होता?
नानक सांगतात, प्रभू नामात तल्लीन होणा-यासप्रभू परमात्म्याच्या गुणांवर प्रेम करणा-यास तो प्रभू परमात्मा सदैव सर्वत्र दिसू लागतो.।।६६।।

हिरदा देह न होती अवधू, तउ मनु सुनि रहै बैरागी।
नाभि कमलु असथंभु न होतो, ता निज घरि बसतउ पवनु अनरागी।
रूपु न रेखिआ जाति न होती, तउ अकुलीणि रहतउ सबदु सु सारु।
गउनु गगनु जब तबहि न होतउ, त्रिभवण जोति आपे निरंकारु।
वरनु भेखु असरूपु सु एको, एको सबदु विडाणी।

सिधगोसटि

साच बिना सूचा को नाही, नानक अकथ कहाणी।।६७।।

शब्दार्थ :- हिरदा - हृदय. तउ - तेव्हा. सुनि - शून्य. बैरागी - विरक्त. ता - तेव्हा. अनरागी - अनुरक्त. अकुलीणि - कुलरहित, परब्रह्म. रहतउ - रहातो. गउनु - पृथ्वी. गगनु - आकाश. जब - जेव्हा. तबहि -तेव्हा. होतउ - होते. त्रिभवण - त्रीभूवन. जोति - ज्योती. आपे - प्रभू परमात्मा. निरंकारु - निराकार. सु - तो. एको एको - एकमेव. विडाणी - आश्चर्य. साच - सत्यरूप परमात्मा. सुचा - पवित्र. अकथ - अवर्णनीय. कहाणी - गोष्ट.

भावार्थ :- जेव्हा हृदय आणि शरीर नव्हते तेव्हा मन विरक्त होऊन निराकार शून्य परब्रह्मात रहात होते. नाभीकमलाचा आधार नव्हता तेव्हा श्वासरूपी प्राण प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होऊन आपल्या स्वगृही रहात होता. जेव्हा कोणतीही रूपरेपा, जात काहीही नव्हते तेव्हा तत्वरूप शब्द कुलरहित प्रभूपरमात्म्यात विलीन होऊन रहात होता. जेव्हा पृथ्वी, आकाश आदि काहीही नव्हते तेव्हाही तो त्रिभुवनाचा स्वामी ज्योती स्वरूपात सर्वत्र प्रकाशमान होता. वर्ण, वेप, रूप आदी सर्व काही त्या सत्य रूप शब्दब्रह्माला जाणल्याशिवाय कोणीही पवित्र व सत्यरूप शकत नाही. ह्या गोष्टी ही शब्दाने वर्णन करता येत नाहीत.।।६७।।

कितु कितु बिधि जगु उपजै पुरखा, कितु कितु दुखि बिनसि जाई।
हउमै विचि जैगु उपजै पुरखा, नाभि विसरिऐ दुखु पाई।
गुरमुखि होवै सु गिआनु ततु बीचारै, हउमै सबदि जलाए।
तनु मनु निरमलु निरमल बाणी, साचै रहे समाए।
नामे नाभि रहै बैरागी साचु रखिआ उरि धारे।
नानक बिनु नावै जोगु कदे न होवै, देखहु रिदै बीचारे।।६८।।

शब्दार्थ :- कितु कितु - कोणकोणत्या. बिधि - विधी. उपजै -

उत्पत्ति. दुखि - दुःख. विनसि - विनाश. नामि - प्रभूनाम. विसरिऐ - विसरल्याने. पाई - प्राप्त होते. गुरमुखि - गुरुच्या आज्ञेप्रमाणे आचरण करणारा. होवै - होणारा. गिआनु - ज्ञान. ततु - तत्व. बिचारै - विचार करतो. हउमै - अहंकार. सबदि - शब्दाने, प्रभूनामाने. जलाए - जाळतो. नामे - प्रभूनामात. रखिआ - राखतो. उरि - हृदयाशी. धारे - धारण करतो. बिनु नावै - प्रभूनामाशिवाय. जोगु - योग. कदे - कधीही. न होवै - होत नाही. देखहु - पहा.

भावार्थ :- योगी नानकांना प्रश्न करतात - हे महापुरुषा, सांग वरं हा संसार कोणकोणत्या गोष्टींनी उत्पन्न झाला? कोणकोणत्या प्रकाराने ह्या संसारातील दुःख नष्ट होते?

नानक उत्तर देतात, हे योगीजन हो! अहंकारातून हे जग उत्पन्न झाले आहे. प्रभूनामाचा विसर पडल्याने जीव दुःख भोगतो. सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागून जीव मूलतत्वाचा, प्रभू परमात्म्याचा विचार करतो. प्रभूनामाच्या उच्चाराने अहंकारास जाळून टाकतो. त्यामुळे त्याचे तनमन निर्मळ होते व वाणीही निर्मळ होते. असा जीव सत्यस्वरूप परमात्म्यात सामाऊन जातो. प्रभूनामात तल्लीन झाल्याने तो संसारिक मोहपाशापासून विरक्त होतो, नानक सांगतात प्रभू परमात्म्याच्या नामस्मरणाशिवाय प्रभूमिलाप पूर्ण होत नाही ह्याचा विचार करा. ॥६८॥

गुरमुखि साचु सबदु बीचारै कोइ। गुरमुखि सचु बाणी परगटु होइ।
गुरमुखि मनु भीजै विरला बूझै कोइ। गुरमुखि, निज घरि वासा होइ।
गुरमुखि, जोगी जुगति पछाणै। गुरमुखि नानक एको जाणै। ॥६९॥

शब्दार्थ :- साचु - सत्य. बीचारै - विचार करतो. सचु - सत्य. बाणी - वाणी. परगटु - प्रगट. भीजै - एकरूप होणे. विरला - क्वचित कोणी. बुझै - जाणतो. वासा - वास. जोगी - योगी जुगति - हुक्ती. पछाणै - जाणतो. एको - एकमेव प्रभूपरमात्मा. जाणै - जाणतो.

भावार्थ :- सतगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे वागणारा एखादा साधक सत्यशब्दाचे चिंतन करतो. गुरुमुखी साधकाचे मनात गुरुद्वारा सत्य प्रभूनाम प्रकट होते व तो त्यात पूर्णपणे एकरूप होवून जातो. त्याचे मन सत्य वाणीने ओतप्रोत भरून जाते पण हे कोणी विरळाच जाणतो. गुरुमुखी झालेला साधक आपल्या स्वगृही, प्रभू परमात्म्यापाशी वास करतो. गुरुमुखी झालेला साधक त्या एकमेव प्रभू परमात्म्यास ओळखतो. ॥६९॥

बिनु सतिगुर सेवे, जोगु न होई। बिनु सतिगुर भेटे, मुकति न कोई।
बिनु सतिगुर भेटे, नामु न पाइआ जाइ। बिनु सतिगुर भेटे, महा दुखु पाइ।
बिनु सतिगुर भेटे, महा गरबि गुबारि। नानक, बिनु गुर मुआ जनमु हारि। ७०।

शब्दार्थ :- बिनु - विना, शिवाय. जोगु - योग. मुकति - मुक्ती. पाइआ जाइ - प्राप्त होते. महादुख - मोठे दुःख. महा गरबि - महा अहंकारी. गुबारि - अंधःकार मुआ - मरण. जनमु - जन्म. हारि - व्यर्थ जातो.

भावार्थ :- सतगुरुच्या सेवेशिवाय योग प्राप्त होत नाही. सतगुरु भेटल्याशिवाय मुक्ती प्राप्त होत नाही. सतगुरु भेटल्याशिवाय प्रभू नामाची प्राप्ती होत नाही. जर सतगुरु भेटला नाही तर महादुःख प्राप्त होते. सतगुरु न भेटल्याने जीवन अहंकारी व अंधःकारमय होते. नानक सांगतात, सतगुरुशिवाय जीवन म्हणजे साक्षात मरणच होय. सतगुरु भेटल्याशिवाय हे जीवन व्यर्थ आहे. ॥७०॥

गुरमुखि मनु जीता, हउमै मारि। गुरमुखि, साचु रखिआ उर धारि।
गुरमुखि, जगु जीता जमकालु मारि बिदारि। गुरमुखि, दरगह न आवै हारि।
गुरमुखि, मेलि मिलाए सु जाणै। नानक, गुरमुखि सबदि पछाणै। ॥७१॥

शब्दार्थ :- मनु - मन. जीता - जिंकले. हउमै - अहंकार. मारि - मारून. साचु - सत्यरूप प्रभू परमात्मा. रखिआ - राखतो. उर - हृदय. धारि - धारण करतो. जगु - जग. जमकालु - यमराज. बिदारि - विदीर्ण.

दरगह - प्रभू परमात्म्याचे दरवार. आवै - येतो. हारि - पराभव, हार. मेलि मिलाए - प्रभू परमात्म्याशी एकरूप होतो. सु - त्यास. जाणै - जाणतो. सबदि - शब्द ब्रह्म.

भावार्थ :- गुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण करणारा साधक मन जिंकतो व अहंकार नष्ट करतो. गुरुमुखी झालेला साधक सत्यरूप प्रभू परमात्म्यास आपल्या हृदयात धारण करतो. गुरुमुखी झालेला साधक जग जिंकतो. जगातील मोहमायेवर विषय विकारांवर विजय प्राप्त करतो यमराजास विदीर्ण करतो. गुरुमुखी साधक प्रभू परमात्म्याच्या दरवारात अपमानीत होत नाही. सदगुरुच्या उपदेशाप्रमाणे आचरण केल्याने प्रभू परमात्म्याशी मिलन होते व तो त्याचे रहस्य जाणतो. नानक सांगतात गुरुमुखी झालेला साधक प्रभू नामाचे स्मरण केल्याने स्वस्वरूपास व प्रभू परमात्म्यासही ओळखतो. ॥७१॥

सबदै का निबेड़ा सुणि तू अउधू, बिनु नावै जोगु न होइ।
नामे राते अनदिनु माते, नामै ते सुखु होई।
नामै ही ते सभु परगटु होवै, नामे सोझी पाई।
बिनु नावै भेख करहि बहुतेरे, सचै आपि खुआई।
सातिगुर ते नामु पाईऐ अउधू, जोग जुगति ता होई।
करि बीचारु मनि देखहु नानक, बिनु नावै मुकति न होई। ॥७२॥

शब्दार्थ :- निबेड़ा - निवाडा, निर्णय. सुणि - ऐक. अउधू - अवधूत. बिनु नावै - प्रभू नावशिवाय. जोगु - योग. नामे राते - नामप्राप्ती, प्रभू प्राप्ती, साधनेत रंगून. माते - मस्त. सभु - सर्व. परगटु - प्रगट. होवै - होते. सोझी - ज्ञान. भेख - वेप. बहुतेरे - नानाप्रकारचे. खुआई - दूर ठेवतो. सचै - प्रभू परमात्मा. आपि - स्वतः. पाईऐ - प्राप्त होते. ता - तेव्हा. करि - कर. बीचारु - विचार. मनि - मनात.

भावार्थ :- हे अवधूता, प्रभू नामाचा महिमा ऐक. प्रभू नामाशिवाय प्रभू प्राप्त होत नाही, योग पूर्णत्वास जात नाही. जो साधक प्रभू नामात रंगून गेला,

सिधगोसटि

प्रभू नामात मस्त झाला. त्याला प्रभू नामामुळे सुख प्राप्त होते. प्रभू नामाने सर्व काही प्रगट होते. प्रभू नामाने ज्ञान प्राप्त होते, समज येते. लोक प्रभू नामाशिवाय (साधना) नाना प्रकारचे वेप करून फिरतात. पण त्यांना प्रभू परमात्मा प्राप्त होत नाही. प्रभू स्वतःच अशा लोकांना दूर ठेवतो. हे अवधूता, ज्याला सतगुरूकडून प्रभू नामाची प्राप्ती होते त्यालाच योगाचे रहस्य प्राप्त होते. नानक सांगतात, हे अवधूता, तू आपल्या मनात विचार करून पहा. प्रभू नामाशिवाय मुक्ती प्राप्त होत नाही. ॥७२॥

तेरी गति मिति तू है जाणहि, किआ को आखि वखाणै।
तू आपे गुपता आपे परगटु, आपे सभि रंग माणै।
साधिक सिध गुरु बहु चेले, खोजत फिरहि फुरमाणै।
मागहि नामु पाइ इह भिखिआ, तेरे दरसन कउ कुरबाणै।
अबिनासि प्रभि खेलु रचाइआ, गुरुमुखि सोझी होई।
नानक सभि जुग आपे वरतै, दूजा अवरु न कोइ। ॥७३॥१॥

शब्दार्थ :- गति अवस्था. मिति - परिमाण, मोजमाप. जाणहि - जाणतोस. किआ - कसे. को - कोणी. वखाणै - व्याख्या. गुपता - गुप्त. परगटु - प्रगट. सभि - सर्व. माणै - भोगतोस. साधिक - साधक. सिध - सिद्ध. खोजत - शोधत. फुरमाणै - आज्ञेने. मागहि - मागणे. इह - ही. पाइ - प्राप्त झाली. भिखिआ - भिक्षा. कुरबाणै - समर्पित. अबिनासी - शाश्वत. खेलु - खेळ. रचाइआ - रचना केली. सोझी - समज, ज्ञान. वरतै - विद्यमान. दूजा - दुसरा. अवरु - अन्य.

भावार्थ :- हे प्रभो! तुझी गति विधि केवळ तूच जाणतोस. तुझ्या निर्मितीचे कोण कसे वर्णन करणार? स्वतः तू अव्यक्त आहेस आणि प्रगटही तूच आहेस. सर्व रंगाचा उपभोग तूच घेतोस. अनेक साधक अनेक सिद्ध त्यांचे अनेक गुरू व त्यांचे अनेकानेक शिष्य तुझ्याच आज्ञेने तुझ्या शोधत हिंडत असतात. ते तुझ्या नामप्राप्तीची भिक्षा मागतात. तुझे दर्शन प्राप्त व्हावे म्हणून सर्वस्व समर्पण करतात. हे अविनाशी प्रभू, हा सारा तूच मांडलेला खेळ आहे. हे

सिधगोसटि

ज्ञान सतगुरु द्वाराच प्राप्त होते. हे प्रभू! तू एकमेव तूच सर्वत्र क्रियाशील आहेस. तुझ्याशिवाय अन्य कोणीही नाही. ॥७३॥१॥

सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे यांचे

विनम्र अवाहन

श्रीगुरु ग्रंथसाहिव व त्यातील उपदेश हा केवळ सिख समाजापुरता मर्यादित नसून तो संपूर्ण मानव जातीसाठी आहे. गुरूजींची वाणी सर्वापर्यंत पोचावी व हे अमृत मंत्र मानवास चाखावयास मिळावे म्हणून आम्ही - 'सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे' हा विश्वस्त न्यास (ट्रस्ट) स्थापन केला आहे.

सिखांचा इतिहास देशभक्तीने रसरसलेला, मानवतावादाने नटलेला, त्यागाने व गुरूदेवांच्या वलिदानाने भरलेला आहे. हा इतिहास मुडद्यांमधेही स्फुरण निर्माण करतो. पण दुर्दैवाने ही गोष्ट आमच्या मराठी वांधवांना क्वचितच माहित असते. याला आम्ही सिख वांधवच जबाबदार आहोत. कुराण, वायव्य यांचे मराठी अनुवाद उपलब्ध आहेत पण श्रीगुरु ग्रंथसाहिवजींचा मराठी अनुवाद अद्याप उपलब्ध नसावा ही मोठी खेदाची गोष्ट आहे. म्हणून 'सिख धर्म प्रचार कमिटी, पुणे' या न्यासाने हे काम हाती घेतले आहे.

हे काम अत्यंत कष्टाचे, जिकिरीचे व खर्चाचे आहे याची आम्हाला जाणिव आहे.

सर्व सिख वांधवास विनम्र आवाहन आहे की या कामी आपले सक्रिय सहकार्य करावे. आपण सर्वांनी मिळून हे कार्य पुर्णत्वास नेऊन गुरूवाणीचा कल्याकारी संदेश मराठी वांधवांपर्यंत पोचवू या.

तारासिंह गोरोवाडा.

सिख धर्म प्रचार कमिटीकरिता,

सिधगोसटि सार

श्री गुरु नानक देवजी सांगतात :

योगी जन हो, प्रभु परमात्म्यास प्राप्त
करण्यासाठी रानावनात जाऊन देहास
यातना देण्याची गरज नाही.

संसारात राहून मोह-माया पासून अलिप्त राहून,
प्रभु परमात्म्यास चित्तात दृढपणे धारण करून
अनासक्त जीवन जगतो. संसारात राहूनही
अविद्येच्या घोर निद्रेपासून दूर राहून
सर्वत्र प्रभु परमात्म्यास पाहतो,
त्यास योगाचे रहस्य प्राप्त होते.

सतगुरुस शरण जाऊन प्रभु नाम हृदयात
धारण करून भवसागर पार करता येतो.